LIBRARY OF PRINCETON
JAN 30 1908
SEMINARY.

SCC
8341

✓
Rennerstraat
Pamphlets v. 27

BOEKENSTRAAT 10
AMSTERDAM

Digitized by the Internet Archive
in 2014

https://archive.org/details/nieuweiaervervat00popp

NIEVWE-IAER

Vervatende

STOFFE

Blieft volstandigh

tot

Goede ende vreedsame

bedenckinghen ende raetplegínghen over Religions saken in dese bedroefde tijden:

Voor

Magistraten, Leeraers ende gemeene Ingesetene vande vereenighde Nederlanden.

Door Poppius.

ANNO 1621.

Tot den Leſer.

BEminde Leſer; in dit nieuvve Iaer (alſoo ghenaemt ter oorſake van de ghelegentheyt des tijts) ſult ghy vinden verſcheyden articulen met bygaende bevvijs; dienende, om heylſame ghedachten in u ghemoedt te vvege te brenghen, ende u na vvaetheyt, mitſgaders na den ſtijl van de oude Ghereformeerde Ghemeynten in de Nederlanden van de hedenſdaeghſche droevighe ſtaet in Religions ſaken te doen oordeelen. Tot bevvijs van yeder artijckel connen veel meer andere ſaken voortghebracht vvorden; maer 'tis ons ghenoegh, u den vvegh gheopent ende ghebaent te hebben: ghy condt na uvve kenniſſe ende ervarentheyt, 'tghene naghelaten is daer by voeghen. Vaert vvel, ende ghebruyckt ten goede 'tghene uyt goeder herte ende ten goeden eynde u medeghedeylt vvordt.

I.

Coninghen/Princen/ende alle Magistraten/ hooghe ofte laghe/moeten gaerne hooren de clachten haerder Onderdanen / ende die selve na recht ende billyckheyt gade slaen.

Bevvijs.

MOses hoorde het volck / ende richtede tusschen eenen peghelijck ende synen Naesten van den morgen tot den avondt: ende om dat het hem alleen te swaer was / verkoos hy na den raedt Jethro synes Sweers redelijcke lieden uyt den gantschen Israel / ende maeckte-se tot Hoofden over het volck / sommighe over duysent / over hondert / over vyftigh/ over thiene/ dat sy het volck alletyt richteden/ ende de swaere saecken voor Mose brochten. Exod. 18. 13. 16. 25. 26.

Dit hebben mede betracht Iosua, Samuel, David, Salomo, ende alle Godsalighe Richters ende Coninghen in Israel.

De Historien vermelden tot prys van Hertogh Carel, ghenaemt de Stoute, Grave van Hollandt/ dat hy inden jare 1469. ghetrocken is/ om syn Landen te visiteren/gemeyne clachten te aenhooren/ende recht te spreken tusschen synne onderseten.

Insghelijer van Keyser Carolus de vijfde wordt betuyght / dat hy ordinaerlijck na de middagh hem beledighde/om de supplicatien van een peder te hooren.

De Ghereformeerde in hare ghedruckte Remonstrantie / den Coningh van Spaengien over ghegheven inden jare 1566. seggen uytdruckelijck / dat synne Majesteyt by solemnelen eede belooft hadde, gheen requesten, doleancien, waerschouwingen ofte Remonstrantien, die men synne Majesteyt soude presenteren, qualijck te nemen, oock niet toe te laten, datmen in toecomenden tijden eenighe moeyten ofte verdriet den Requiranten ofte Remonstranten sal aendoen om sake by hem vertoont.

In plaetse van veelvoudigh bewijs sullen zyn dese woorden van den Prince van Orangien hooghloff. mem. in synne verantwoordinge; Pag. 41. daer hy sept/Keysers ende Coninghen worden ghepresen, die haer van private personen hebben laten berispen, dat sy na haer clachten niet luysterden; ghelijck, die verdroegh, datmen in vollen strate tot hem seyde, en wilt ghy na onse clachten niet hooren, soo en wilt ghy oock niet regneren: ende d'ander, die, hoewel hy Coningh was ende Overheer, nochtans leedt, dat een Weduwe van hem appelleerde, om dat hy (so sy seyde) haerder sake gheen acht nam.

Als de Overigheden in desen deele nalatigh zijn/ ontstaet daer uyt dickmael in henlieden een onmatighe ende de Regeringe seer schadelijcke vreese voor hare onderdanen: by exempel; Inden jare 1566. als de verplichtede Edele tot Brussel quamen/ is groote vreese te Hove gheweest/ende sonderlinge hebben die gheene/die de vervolginghe/Inquisitie/ende Bisdommen seer hardt ghedreven hadden/ende de contrarie clachten niet hadden willen toelaten/ in groote vreese/ angste ende verbaesthept gheweest/ haer sekere merckelijcke daghen absenterende ende bederkt houdende/ overmits sy sorghden qualijck ghehandelt te sullen worden. Ja volght hier op oock somtijts seditie ofte oproer/ eñ eyndelijck afval des volcks. Als Rehabeam de sone Salomo verachtede de clachte des volcks/ gaf het volck voor antwoordt/ Wat hebben wy dan voor een deel aen David, of erve aen den sone Isai? Israël maeckt u na uwe hutten: ende alsó viel Israël af van den huyse Davids. 1. Reg. 12. 16. 19. In de Nederlandē is 't selvige mede ghesien ten tijden der Tyrannie van Duc d'Alba: eñ is niet noodigh van andere Coninghrijcken ende Landen exempelen te verhalen.

De Heere onse God gheve/dat de Overighedē der vereenighde Nederlanden bevonden werden te hebben opene oren/ om de clachten der Inghesetene te hooren; aendachtige herten/om die te overwegen; ende bereyde wille/om die na recht ende billijckhept te doen ophouden.

II.

Het meerendeel van de Inghesetene der vereenighde Nederlanden/te samen trouwe Patriotten/ claghen boven maten seer/dat hare vrye Vaderlandt/voor welcke haer voorouders eñ oock vele onder henlieden selve/ lijf ende goedt gewaeght hebben/hunlieden onvry gworden is.

Bevvijs.

OM dit selvighe te bewijsen/ sullen wy alleenlijck voortbrengen 't ghene de Religie aengaende is/ ende de palen der selve niet te buyten gaen.

De Remonstranten (so die nu ghenaemt worden) seer vele duysenden in getale/van groote ende oock minder qualitept/in Steden ende ten platten lande woonende/ claghen hemel-hoogh/ dat in haer Vaderlandt/ welck door Godts onverdiende seghen van de Spaensche Inquisitie eñ conscientie-dwangh bevrijdt is/ een nieuwe pijnbanck der conscientien tegen hunlieden van hare mede Inghesetenen/ ofte eyghen ghesla[ch]te/ opgherichtet wordt: dat de exercitie van hare Christelijcke Religie/die by de hooge ende laghe Overighept in voorgaende jaren openlijck toeghelaten ende in publijcke tempelen ghemainte-

mainteneert is/ in welcke vele van jeughet aen opgevoedet zijn ende van gheen ander weten (by exempel / de Burgheers van ter Goude) ende de welcke sy berepdt zijn in alle politijcke ende kerckelijcke vergaderinghen upt de H. Schrifture te verdedighen; ja de waerheyt des selven met haren bloede te versegelen; dat/ segghe ick/de exercitie van hare sodanige Religie/ so in't openbaer als in't heymelijck/ oock so verre dat sy daer van by forme van vragen eñ antwoorden gheen discoursen moghen houden / door strenghe Placcaten verboden is: dat hare getrouwe Herders ende Leeraers / al eer sy teghen eenigh gebodt ofte placcaet der Overigheyt misdaen hadden/ alleenlijck om dat sy door sekere kennisse van contrarie wille ende ghebodt Jesu Christi/ ende door vreese van de eeuwighe toorn Godts/ niet hebben connen ofte willen beloven / dat sy haer nu ende voortaen van haren dienst ende alles/dat daer aen dependeren magh/ souden onthouden/ zijn buptē de vereenighde Nederlanden in ballinghschap verdreven/ (sommighe haer leven langh ghebannen / oock met confiscatie haerder goederen) op pene/om als perturbateurs van de gemeene ruste/ oock aenden lyve/ghestraft te worden/so sy in't Landt souden weder keeren, met belofte van te apprehenieeren den gene/ die een der selve in handen van de Magistraet souden leveren/met vijf hondert guldens, ende met expres onchristelijck verbodt / onder sware pene / dat niemandt van de ingheseetenen der vereenighde Nederlanden henlieden met lijfs nood-druft soude versorghen: dat oock/ die upt het getal der selve Leeraers/ in't Landt comende/tot quijtinghe haerder conscientien ende dienst der Ghemeynten / in handen van de Magistraet geraeckt zijn/ na langhe ende sware gevanghenisse in tuchthupsen ofte raspthupsen haer leven langh ghebannen zijn.

Sy claghen mede eben so seer/dat so treffelijcke/so groote / so vperighe Gemeynten in Steden ende ten platten lande/wanneer sy hare vergaderinghen/ofte heymelijck met besloten deuren/ofte openbaerlijck op de velden ofte andere plaetsen in dienste Godts teghen de placcaten der Overigheden houden / soo bitterlijck (doch op d'eene plaetse meer als op d'andere) vervolght / verstoort / van Officieren/ van haer Dienaers/van Soldaten/van andere wilde menschen/naghejaeght/geslagen/ghestooten/ oneerlijck ghehandelt/ berooft/ontcleedt/ gequetst/ in't water gewozpen/ door't water gejaeght/ onder 'twater ghehouden/ghesteenight/ooek doot ghescholen worden: dat eerlijcke Burgheers / die in vergaderinghen / daer sy Godts woordt hebben ghehoort / bevonden zijn / ofte pet anders door pver tot den Godts-dienste ghehouden worden teghen de placcaten misdaen te hebben/voor recht gesleept/teghen recht veroordeelt/met sware ghevanckenissen/ bannissementen/geltboeten/ gestraft/ende van de geltgierige Officieren uptghemergelt worden: dat de gene/die alleenlijck ghesuspecteert / ofte ooek van hare vpanden sonder bewijs aenghebraghen worden in alsulcke verbodene/doch Godlijcke/vergaderin-

ghen ghewerft te zijn / upt cracht van acten / bp den Hove verleent / doch den volcke niet ghepubliceert / tot eede ghedzongen wozden / om haer ſelven ende hare naeſten te beſwaren; ende wepgherende te ſweeren / oock ſo wanneer ſp noch volghens de ſelvighe acte daer toe onghehouden zijn / in ghevanckeniſſen opghheſloten / ende niet / ſonder ſware ghelthoete tot welghevallen des Officiers betaelt te hebben / ontſlagen wozden : dat eerlijcke Bozghers hupſen bp lichten daghe van het ghemeene ghepeupel in voornaemde Steden (Amſterdam / Leyden) vpandtlijck aenghevallen / berooft / gheploudert ende t'eenemael verdozven wozden / ſonder dat de Magiſtract dat ſelve verhindert / kennifſe daer van hebbende / ofte alſulcke booſdoenders / geweldenaers ende ſtractſchenders ſtraft / ofte oock de ghelede ne ſchade eenighſins repareert. 'Tis miſdaets genoegh om een peder ten roof eñ pzope overgegeven te wozden / dat pemant een Remonſtrant is.

De Remonſtranten mogen in hare clachte ghebzupcken de woozden van de Gerefozmeerde binnen Antwerpen in hare Supplicatie / overghegeven aende Magiſtraet der ſelver Stede Anno 1567. Met den booſen werden wy ghereeckent na't exempel Chriſti, ja booſer, erger ende verdoemder, dan dieven, moordenaers ende ſtraetſchenders. Den Ioden ghelchiedt meer vryheyt dan ons arme menſchen. Dronckaerts, overſpeelders, hoeren ende boeven, dobbelaers eñ tuyſſchers laetmen in meerder ruſte, dan ons ellendighe menſchen. Men ſoeckt onſe Chriſtelijcke vergaderingen inden Heere (och leyder) te verſtooren, daer nochtans alle booſe, duyvelſche, heylooſe vergaderingen onghеſtoort blijven.

Pag. 21.

De andere Inghеſetenen der vereenighde Nederlanden / die noch Remonſtranten / noch Contra-Remonſtranten / maer andere geſintheden toeghedaen zijn / clagen mede / dat ſp ſien ſo wzeede pzocduren om Religie wille in de Landen overhandt nemen: te meer / dewijle ſp weten van oudts / dat de Calviniſten willen alleen woonen : kennen den gheeſt van Bogerman ende der ſijner: verſtaen het oogenmerck van het Dozтſche Synode ; oock bevinden / dat ſp aen-verſchepden plaetſen alreede beginnen oock ghequelt te wozden / ende overlaſt te lijden : ende comen derhalven dit beſlupt wel maken / dat ſp / de Remonſtranten / die in haer voozſchanſſe zijn / t'onderghebzacht zijnde / gheen beter lot ſullen te verwachten hebben.

Hierenboven / ghelijck de Hiſtozien melden / dat ten tijde van de Spaenſche tyzannie het meeſte deel der Catholijcken inde Nederlanden alſo wel vpandē van de Inquiſitie waren als de Refozmeerde / hadden een haet daer tegen in het herte; het verdzoot hen / datter daghelijcks ſo vele hier ende daer om de Religie werden gedoot ende omghebzacht; murmureerden daer teghen / ende hadden wel gaerne ghеſien / dat de rigozeuſe Placcaten hadden geeffeert: alſo vindtmen oock noch ſeer vele Contra-Remonſtranten / de welcke (hoewel ſommighe Predicanten / wepnigh hares ampts ghedenckende / haer anders

ders soecken wijs te maken) groot misnoegen hebben aen dese strenghe Placcaten ende wreede executien der selve: het doet hen van herten wee/dat hare medeborghers so qualijck om de Religie wille ghehandelt worden: sy konnen niet verstaen/ dat het Chrijstelijck is/ dat Predicanten om de betrachtinghe hares dienstes wille in tuchthupsen/die voor booschoenders gheordineert zijn/ ghebannen worden: sy houden voor mepneedichept/ dat Schutters in de Steden/ die ghesworen hebben alle tumulten teghen te staen/ met goeden oogen aensien/ dat haer mede-borghers van't oprorighe volck berooft/ ghesplondert/ende in perijckel van't leven gebracht worden: sy bekennen/ dat het groote ongherechtichept is/dat Magistraten/die het swaert van Justitie voeren/ het woeste wilde graen tot executeerders van haer Placcaten maken: sy bemercken/ dat het godloosheyt is/ dat niet alleen andere/ maer ooch Predicanten selve/ aen sulcke maniere van doen behagen nemen: ja dat sommighe Predicanten/ooch Burghers/het ghemeene volck tot alle onredelijckheyt ophitsen/ende met ghelt coopen: sy worden ghewaer/dat sy ooch selve/als sulcke desordre in de politie de overhandt neemt/ hare hupsen ende goederen niet seker zijn: sy verstaen seer wel/ indien de Remonstranten tot gelijcke boosheyt/moedtwille ende overlast haerder medeborgheren haer beghieven wilden/ (ende wie sal haer versekeren/ dat goede lieden soo langhe gheterght ende ghetreden zijnde/niet eyndelijck mede quaedt worden sullen?) hoe grooten onheyl doorgaens in't Landt ontstaen soude. Hierom difficulteren sy/ten Avontmale te gaen: comen in nadencken van de Contra-Remonstrantsche Leere/die sy/niet kennende de verborghenthept der ongherechtighept/ tot noch toe gevolght hebben. Sommige zijn hier over onrustigh by haer selven/ontsiende haer in dese tijt pet te seggghen: andere schamen haer niet/ dit haer miscontentement by allen ende een peder bekent te maken: alle te samen mogen sy met recht onder de claghende mede gestelt worden.

Ja het gheheele Landt/ de name ende daet van de dier-ghecochte vryheyt (voor welcke onse voorouders strijdende/ op hare penninghen deden slaen Anno 1575. Libertas aurea, cujus moderatur habenas ratio, dat is/ Vryheyt dierbaer als gout, Die red'lijckheyt in toom behout.) verlozen hebbende/ eñ door onredelijcke conscientie-dwang gheplaeght zijnde/toont groot mis baer/ende claeght jammerlijck.

III.

Het is conscientie-dwangh/ de exercitie ofte oeffeninghe der Chrijstelijcke Religie den onderssaten te verbieden/ ende met ghewelt te verhinderen.

Bewijs.

Sommighe eenvoudighe menschen/ die niet verder sien/ dan haer neus langh is/ ende het seggghen haerder Predicanten simpelijck ghelooo-

gheloouen/ ſouden moghen meenen/ dat de inwoonders van de vereenighde Nederlanden gheen oorſaeck hebben te claghen over conſcientie-dwangh / om datmen haer niet en perſt/ in der Contra-Remonſtranten kercken te gaen/ ofte oock/om datmen haer toelaet/ in hare huyſen met haer huyſghesinnen te doen 'tghene haer behaeght: te meerder / dewijle het Placcaet van den derden Julij 1619. ſulcks ſchijnt te ontkennen/verclarende/De intentie ofte meyninge van hare Hooghm. noyt gheweeſt te zijn , ofte oock noch te zijn , dat yemandt van alle de Inwoonders van de Landen ſal mogen worden gheinquieteert,onderſocht,of ghemoleſteert over ſijn particulier ghevoelen ofte conſcientie, ofte over ſulcke ordre,verclaringhe, ofte oeffeninghe, als hy in ſijn eygen huys, ofte voor ſijn eygen huyſgheſinne in ſtilheyt,ſonder by-eencomſte van andere van buyten, met voorleſen,ſinghen,ofte vermanen ſal willen doen : maer dien aengaende ghenieten ſullen de vryheyt van conſcientie tot noch toe in deſe Landen ghemainteneert. Maer het contrarie van deſen can lichtelijck beweſen worden.

De Gecommitteerde van de Hooghm. Heeren Staten Generael der vereenighde Nederlanden op de Vredehandelinghe tot Teulen inden jare 1579. hebben meermaels ſtaende ghehouden ende gedreven / dat de Onderdanen van verſchillende ghevoelen inde Religie zijnde/niet connen hare conſcientien voldoen ſonder exercitie: mitsgaders ghearbeyt (ſoo de Ho. Mo. Heeren Staten Generael ſpreken in't Placcaet/ daer bp de Coningh van Spaengien vervallen te zijn van de overheyt ende heerſchappie der Nederlanden / Anno 1581.) te vercrijghen eenighe gracelijcke vryheyt , beſondere van de Religie, de conſcientie ende Godt principalijck raeckende. Daer upt blijckt/ datmen doen ter tijt voor conſcientie-dwangh gehouden heeft/ exercitie van de Religie den Onderdanē te verhinderē: want die pemant met ghewelt verhindert 'tgene ſonder welcke hy ſijn conſcientie niet voldoē can/ die brenght ontwijffelijck over hem conſcientie-dwang. Wil pemandt ſeggen / dat de Ho. Mo. Heeren Staten Generael doen ter tijt in haer oordeel ghedoolt hebben/ die brenghe bewijs bp/ ende ſie toe / dat hy ſijn voeten in de Spaenſche ſchoenen / die de Papen hier in't Landt noch ſchijnen ghelaten te hebben/ niet en ſteecke: hy bedencke oock / hoe hy dan ſal connen verontſchuldighen de Calviniſten/ die tot Teulen ende elwaerts/ daer de onderſaten volghens des Rijcks wetten in haer particulier ghevoelen niet ghemoleſteert worden/ predicatien ēn andere oeffeningen der Religie aenrichten.

Te ſeggen/ dat ſulcks alleenlijck geldet ten opſichte van de Calviniſche Religie / als de eenighe ſuyvere ende ware Religie / is van de queſtie / daer van ghesproken wordt / afwijcken / ende ſich ſelven bp alle verſtandighe te ſpotte ſtellen. Oock wordt alſo de leere Calvini ende ſijner aenhanghers tot een reghel van conſcientie gheſtelt/ ende Godts woordt ghelijck ghemaeckt. Hoe connen dan oock de Calviniſten den Lutherſche broederſchap aenbieden ? even ſoo ſeer als de

Calvi-

Calviniſten meenen / dat hare Religie de rechte is / ghevoelen 't ſelve oock alle gheſuntheden van de hare/ ende vele met meerder recht/ als ſplieden.

De Ho. Mo. Heeren Staten Generael hebben inden jare 1579. ende 1581. wel/ende na waerheyt ghevoordeelt/ ende in conformiteyt van 't ſelve met rechte inde aenvolgende jaren de harde Calviniſten teghen ghehouden/ als ſy andere in het pleghen haerder afgeſonderde vergaderinghen wilden hinderlijck zyn.

De confeſſie der Calviniſten inde vereenighde Nederlanden bewyſt oock/ dat het boven gemelde oordeel van hare Ho. Mo. waerachtigh zy: want ſo lupden hare woorden in't achtentwintichſte Artyckel/ (ghedruckt na dat het Dortſche Synode gehouden was) dat niemandt van wat ſtaet ofte qualiteyt hy zy, hem behoort op hem ſelven te houden, om op ſijn eyghen perſoon te ſtaen, maer datſe alle ſchuldigh zijn haer-ſelven daer by (verſtaet/by de Chriſtelijcke Kercke) te voeghen. Ende daer na in't ſelve Artyckel. So is het ampt aller gheloovighen, volghende het woordt Godts, haer af te ſcheyden van den ghenen, die niet vande Kercke en zijn, ende haer te voeghen tot deſe vergaderinghe, 'tzy op wat plaetſe datſe Godt gheſtelt heeft: al waert ſchoon ſoo dat de Magiſtraten ende Placcaten der Princen daer teghen waren, ende dat de doot, ofte eenighe lichamelijcke ſtraffe daer aen hinge. Wat duncht u/Leſer/can ſulcke vereeninginge met de Kercke wel gheſchieden ſonder ghehoor der predicatien / ende oeffeninghe van andere deelen des Gods-dienſtes? ende indien men van deſe eenighept met de Kercke hem niet moet laten affſchricken/ noch door Placcaten/ noch door de doot ſelve/ ſoudemen dan de conſcientie wel connen voldoen ſonder exercitie van Religie?

De Gereformeerde in hare Requeſte aende geconfedereerde Edele Anno 1566. ſegghen oock/dat ſy tot voldoeninghe haerder conſcientien de predicatien hadden doen in't openbaer comen. Merckt / ſy achteden tot voldoeninghe haerder conſcientien noodigh te zyn/ niet alleenlijck te prediken/ maer oock in't openbaer te prediken.

Inſgelijcks de Paltzgrave in den jare 1566. ſchryvende aende Gouvernante van de Nederlanden/bidt hare hooghept/by den Coningh van Spaengien te effectueren/ dat de Coninghlijcke Majeſteyt ſijne Onderſaten ter liefde van het gemeen welvaren yet wat toegave, te weten, dat haer de Predicatien ende de uytreyckinghe der Sacramenten vergunt ende toeghelaten mochten worden, ſonder (merckt) yemanden in der conſcientie te beſwaren.

De Ghemeynte van Valenchyn in hare Requeſte aen de Heeren vander Oorden/ Anno 1566. alle ghehoorſaemhept den Overhept in andere ſaken aengeboden hebbende/ voeghen daer by deſe woorden/ reſerverende tghene dat onſe ſielen ende der ſelver welvaert ende ſaligheyt concerneert, eñ geraeckt den reynen dienſt, namelijck d'exercitie vande Religie, gereguleert na de leeringhe vande Propheten ende

Apoſtelen: waer voor wy ons niet vry ſchelden, maken ofte diſpenſeren connen, ſonder te vallen in den toorn ende gramſchap van Godt Almachtigh.

De Borghers ende Ingheſetene der Stadt Antwerpen in haer Requeſte aen de Burgemeeſteren/Schepenen ende Raedt/Anno 1566. ſeggen/dat ſy de oeffeninge der rechter Religie (door het bevel Godts ghedrongen) niet conden nalaten. Daer mede ghenoeghſaem te verſtaen ghevende/dat de ſelve te verbieden was conſcientie-dwangh invoeren.

Wel is waer/dat oock conſcientie-dwangh genoemt can worden/ pemandt dwinghen/aldus/ofte alſo/te ghevoelen/ofte ſijn innerlijck ghevoelen ende meninghe af te legghen ende te veranderen. Maer wat menſche can dat doen? Alle Keyſers ende Coninghen/alle hare macht by een brenghende/connen niet een menſche met ghewelt ſijn eyghen innerlijck ghevoelen ontnemen; de Martelaers in den vpere ſtaende behouden noch vryheyt/by haer ſelven te ghevoelen/ſo ſy in conſcientie goet vinden. So dan pemant alſo wil conſcientie-dwang verſtaen/die moet bekennen/dat nopt eenigh Tyran opgheſtaen is/ die conſcientie-dwangh inghevoert heeft. Niemandt can my dwinghen anders in mijn herte te ghevoelen: Daerom D. Lutherus eertijts hem niet ontſagh Henricus de achtſte/Coningh van Enghelandt/deſen aengaende hardt antwoordt te gheven.

Als onder de Chriſtenen van conſcientie-dwangh gheſproken wordt/verſtaetmen daer door/dat de Magiſtraten in ſaken van Religie ofte Gods-dienſte/verbieden ofte ghebieden yet te doen/ofte na te laten onder pene van gheltboete/ghevangeniſſe/ballinghſchap/ confiſcatie van goederen/ofte oock de doodt/tghene de onderſaten verſtaen in Godts woordt met dreyginghe van toorn Godts ende eeuwige verdoemeniſſe ter contrarie gheboden ofte verboden te zijn. Het was conſcientie-dwangh/dat Nebucad Nezar gheboodt ſijn beeldt aen te bidden onder pene van inden gloeyenden oven ghworpen te worden: het was oock conſcientie-dwangh/dat Darius verboodt eenigh ander Godt ofte menſche dan hem/in dertigh daghen aen te bidden/met dreyginghe van in der Leeuwen-cupl ghworpen te worden. Wie den menſchen in ſaken/die puerlijck de Gods-dienſt betreffen/onder bovenghemelte ofte diergheliicke ſtraffen ghebiedt ofte verbiedt/tgene ſy verſtaen/'tzy na waerheyt/'tzy dolende (want die doolt/moet uyt Gods woort beter onderrichtet/niet met gewelt ghedwonghen worden) met Godts woordt te ſtrijden/die voert in conſcientie-dwangh: welck oock de ghereformeerde van Valenchijn verſtaen hebben/ſegghende in haer Requeſte aen de Heeren vander Borden/Anno 1566. Als de Overigheydt yet ghebieden woude, welck teghen Godts woordt ware, ende daer uyt volghende (merckt) tegen conſcientie ende welvaert der zielen, ſoo belijden ende bekennen wy, meer Gode, dan den menſchen te ſullen ghehoorſamen. Wy willen

niet

niet tegenſpreken/dat d'eene Overigheyt meer wreethey gebruyckt/ dan d'andere/ ſoo inde ſake ſelfs/ die ſy ghebieden/ofte verbieden/als oock inde ſtraffe/ ende executie der ſelver: maer niet te min zijn ſy alle/die ſulcks/als geſeyt is/doen/ſchuldigh aen conſcientie-dwangh. Nu is buyten alle twijfel by den ghenen/die in de H. Schrifture gheoeffende ſinnen hebben/dat de Overigheden (hoewel ſy een yeder ſijn ghevoelen vry laten/ ende vergunnen in ſijn Godtſaligh ſinne te doen 'tgene hy in conſcientie goet vindt) verbiedende de Gemeynte Chriſti (dat is/ die haer voor ſoodanighe houden/ al iſt dat andere van hen anders oordeelen) de predicatie des Euangelij/bedieninge van Doop ende Avondtmael/ende ghemeene gebeden met malcanderen te oeffenen/ haer canten teghen het expreſſe ghebodt Chriſti in ſijn woordt: ende overſulcks blijckt onwederſprekelijck/ dat de ſoodanighe conſcientie-dwangh invoeren.

IV.

Conſcientie-dwangh in te voeren/ofte (welck even 'tſelvige is) rigoreuſe Placcaten in Religions ſaken te publiceren/ ende te doen executeeren/ is vol perijckels ende ſwarighey ts voor den genen/ die het doen/ende een oorſaeck van ondergangh van Steden/Landen ende Coninghrijcken.

Bevvijs.

WAnt/ alſoo conſcientie-dwangh invoeren/ is/ ghelijck wy nu beweſen hebben/ onder ſware ſtraffe gebieden ofte verbieden in pure Religions ſaken/ 'tghene die ghene/ welcken het ghebodt ofte verbodt ghedaen wordt/verſtaen teghen Gods wille/ in de H. Schrifture gheopenbaert/ te ſtrijden/ ende overſulcks van haer/ ſonder dat ſy Godt ſouden vertoornen/ niet te connen ghehoorſaemt worden: ſoo can lichtelijck ghevolght/ghelijckmen in voorighe tijden ghevten heeft/ende oock te hedigen daghe bevindt/ dat die hen onderwinden conſcientie-dwangh over het volck te brenghen/ſouden ghebieden 'tgene van Godt verboden/ ofte verbieden 'tghene van Godt gheboden wordt. Nu leſen wy/dat Chriſtus Matth.5.19.ſept/ Soo wie een van deſe alderminſte gheboden ontbindt, ende den menſchen alſoo leert, die ſal de alderminſte ghenaemt worden int Coninghrijcke Godts, dat is/hy ſal gheen deel aen de eeuwige ſaligheyt hebben/ende Apoc.22.18. wordt betuyght/ ſoo wie van dien boeck der Prophetie af doet/ofte daer toe doet/ welck ſonder twijfel oock ten opſichte van alle gheboden Gods ende Chriſti waerheyt heeft/ dat Godt ſijn deel afdoen ſal van den boecke des levens/ende op hem toedoen de plagen die in dien boecke gheſchreven zijn. Wat onheyl ſal dan over comen

den ghenen / die niet alleenlijck van de gheboden Godts af oste daer toe doen/maer met rigozeuse Placcaten so groote menighte des volcx gebieden het contrarie van Gods wille te doen ? Dit noemt Gamaliel strijden teghen Godt/ende waerschout de Joodtsche Raedt haer daer vooz sozghvuldelijck te wachten/ Act.5.39. Alle Overigheden hebben te ghedencken/dat sy oock hare Heere hebben in de Hemelen/ namelijck de Heere aller Heeren / ende de Coninck aller Coninghen/ by welcke gheen uptneminge der persoonen is/ Ephes.6.9. ende dat het vzeesselijck is te vallen in de handen des levendighen Gods/Heb. 10.31. 'Tis genade/ dat yemandt om de conscientie Godts (dat is/ om dat hy het doet/welck hy weet dat van Godt gheboden is) swarighept verdzaeght/lijdende t'onrechte/1.Pet.2.19. Maer 'tis recht by Godt/ den ghenen/ die de soodanighe verdzucken/ verdzuckinghe te verghelden. 2.Thess.1.6.

Te segghen dat de Magistraten sulcke gheboden ghevende / oste Placcaten in Religions saken publicerende / vooz ghewis houden/ dat sy niet contrarieren Godts gebodt met hare bevelen/gheldt hier niet: want/beneffens dat wel Overigheden bevonden wozden/sulcke Placcaten te maken ende te handthaven / die nochtans de Religie/ welcke verboden ende verbolght wozt/in hare herten vooz goet ende Godlijck houden / ende 'tselvighe met de mondt belijden / (och hoe swaren toozn Godts laden sulcke lieden op haer) soo can doch het gevoelen der Overighedē geen wet ofte regel zijn vande conscientien der onderdanen : sy connen also wel feylē/ ende feylen oock groflijck/ als de onderdanen: ende een wet/ ghelijck Tertullianus sept/ is niet vooz billijck te houden/ alleenlijck om dat de Wetghever die oozdeelt billijck te zijn/maer is oock van nooden/dat sy vooz sodanigh gekent wozdt van de ghene die-se ghehoozsamen moet..

So wanneer de Overheden aldus tegen Godt strijden/ ende sijne gheboden teghen staen / so volght haer oock dese swarighept / dat sy ghemeenlijck onghehoozsame ende rebelle onderdanen hebben / oock somtijts in saken/in welcke men haer ghehoozsaemhept schuldigh is; doch sonderlinghe / dat verstandighe ondersaten hare sodanighe bevelen/als boven ghemeldet zijn/niet willen noch moghen ghehoozsamen/maer moeten hun antwoozden / Men moet Gode meer gehoorsaem zijn dan den menschen. Act.5.29.

Oock ontstact den Magistraten wel upt alsulcke Placcaten ende de executien der selve/groote ongherusthept eñ quellinge haerder eygener conscientien : by exempel/ Darius de Coningh wilde niet eten/ conde oock niet slapen/als Daniel/ overtreden hebbende sijn ongodlijck gheboodt/in der Leeuwen cuyle gewozpen was. Dan.6.18. Dit heeft mede ghevoelt Antiochus de Edele/ van welcke hier na sal gesproken wozden/ ende meer andere.

Maximilianus de Keyser heeft eertijts ghesept / So wie trachtet over der menschen conscientien te heersehen/die bestrijdet den Hemel/

ende

ende verlieſt ghemeenlijck de macht op der aerde.

De Ghemeynte van Antwerpen in haer Requeſte aen de Overighept der Stadt/ Anno 1567. ſpreeckt alſo: Ontfermt u onſer door Chriſtum Ieſum: en ſoeckt doch niet te verſcheuren dat onnooſel cuddeken Chriſti, noch te niet te doen met vanghen, ſpannen, met ſweert, water ende vyer: het welcke u al te ſwaer inden dagh des oordeels ſoude vallen. Och het is ſo ſwaer, teghen Godt te ſtooten. Ende daer na: Weeſt niet verbittert, noch vergramt over ons, maer willet ons ten beſten nemen, ende in het goede interpreteeren, dat wy u wat ernſtelijck ende ſcherp zijn vermanende, het welcke wy uyt liefde, gunſte, eñ officie t'uwaert doē. Daer toe wy oock uyt plicht onſer conſcientien, ende onſes dienſtes ghedrongen worden, op dat het bloedt uyt onſen handen niet gheeyſcht werde.

De Ghereformeerde inden brief aen de Overigheden van de Nederlanden/ achter hare confeſſie geſtelt/ Anno 1566. bidden de Overheden inden name Godts/ dat ſy een wepnigh in hare verſtandeloose wreede pver willen ophouden/ ende niet langher zijn blinde executeurs van de cenſuren der Papen &c. op dat de Heere ſijn gramſchap over haer niet en ſtrecke.

De Ghereformeerde in een boeckken/ gheintituleert Remonſtrantie ofte vertoogh aen den grootmachtighen Coningh van Spaengien &c. Anno 1566. segghen/ dat de Placcaten teghen de Ketters/ ende de executien der ſelve/ ſouden zijn oorſake van't gheheele verderf ſijnder Ma. Landen.

Inſghelijcks in haer Requeſte aen den Coningh Anno 1566. ſtellen ſy onder andere deſe woorden: Beneven dien oock wel te letten is op den raedtſlagh van Gamaliel, indien't Godts werck is, dat het niet en ſal connen te niet ghedaen worden, ende dat het ſwaer is ende ſorghelijck teghen Godt te willen ſtrijden. Ende dat meer is, alwaert dat uwe Majeſteyt volbrocht de raedtſlagen ende 'tvoornemen by de gene voorgheſtelt, die ofte door onwetentheyt ofte door eyghenſinnigheyt, ofte door vreeſe alſulcks raden, ſo en ſalder anders niet volghen, noch gheſchieden, dan een onwedercrijghelijcke bederffeniſſe van uwe Nederlanden, ſo voorſpoedigh groeyende, ende ſo nootelijck zijnde totter bewaerniſſe van uwe grootheyt.

De Coninginne van Enghelandt in haer antwoordt/ ghegheven den gheſanten van de Heeren Staten der vereenighde Nederlanden/ inden jare 1576. betuyght/ dat ſy tweemael eenighe van hare Edelen gheſonden hadde aen den Coningh van Spaengien/ eñ hem laten bidden/ te willen overleggen de Nature van de Nederlanden/ de oude getrouheyt der Inwoonders tot hare Overheeren/ die hun tot alle tyden ſo gheluckelijck hadden gheregieert/ ende dat het ware behoorlijcker te volghen den ſelven voet/ dan upterſte ſtrengigheyt/ de welcke vergheſelſchapt ware met groote onghereghtigheyt ende gheweldt/ die niet langhe conde dueren/ ende ware een ghewiſſen

ondergangh van alle Staten ende Republijcken.

Antiochus de Edele / die de Joodtsche Godts-dienst socht upt te roepen/hoorende/dat sijn leger verslaghen was/ verschrack gantsch seer / ende werdt hoogh bedroeft/ ende lepde hem neder / ende werdt van droeffenisse cranck / dat sijn voornemen niet wel gheluckt was. Ende hy sprack tot sijne vrienden / Ick can gheen slaep meer hebben van grooten jammer ende hertenleet/ dat ick hebbe. Ick dencke aen dat quaet / dat ick te Jerusalem ghedaen hebbe / doe ick alle gulden ende silveren vaten upt den Tempel weech voerde / ende liet onschuldighe lieden in Judea dooden. Daer van comt my nu alle dat ongeluck/ ende moet in eenen vreemden Lande van dese treurighept sterven. 1.Mach. 6. 8. 10. 12. 13. Inden tweeden boeck der Machabeen wordt van Antiocho also gheschreven / cap. 9.vers.5.6.&c. De Almachtighe Heere / de Godt Israels/ strafte hem met een hepmelijcke plage/ die niemandt heplen en conde : want so haest hy dat gesproken hadde (dat hy Jerusalem tot een dooden-cupl wilde maken) quam hem sulck een snydinghe inden lijve/ ende sulck een groot crimpen inde darmen/datmen hem niet helpen en conde. Ende voorwaer hem gheschiede even-recht/ daeromme dat hy andere lieden met menigherlepe / ende te vozen onghehoorde Martelpe geplaeght hadde: noch en liet hy van sijnen hooghmoede niet af. Maer werdt noch rasender/ende brande van booshept teghen de Joden/ende snelde hem: ende in't rennen viel hy so hardt van den wagen/ dat het hem in alle sijne lidtmaten scheurde: hy liet hem op een rosbare dragher/ so dat peghelijck vry aen hem sagh de macht Gods. Oock wiessen maden upt den vervloeckten lijve/ ende vervuylde met grooter smerten/dat daer gantsche stucken van sijnen lijve vielen / ende stanck so seer/ dat niemandt voor den stancke blijven en conde: ende hy conde ten laetsten selve de stanck niet meer verdraghen. Also sterf de moorder ende Gods-lasteraer Antiochus in grooter smerten (ghelijck hy anderen lieden ghedaen hadde) in eenen vreemden Lande ende inder wildernisse/eens jammerlijcken doots.

Men ghedencke oock aen Saulum / die namaels Paulus werdt/ wat hem wedervoer / doen hy repsde / om de Chrijstenen te vervolghen/Act.9.3. Aen Herodem/ die Jacobum den Apostel hadde ghedoodt/ende Petrum ghevanghen/hoe hy van de wormen ghegheten werdt/ Act.12.23. Aen den ondergangh van het Joodtsche Landt: Insghelijcks aen den jammerlijcken uptgangh van verschepdene Rupters/die de strenghe Religions-placcaten wreedelijck gheexecuteert hebben / daer van men inde Martelaers-boecken ende andere Historien leest. De selve Godt leeft noch/ende houdt een wakende ooghe over de sijne/ om haer eyndelijck/alst hem behaeght/ wrake te doen sien aen hare vpanden.

Ende of 'tghene/dat de Overigheden met hare Religions Placcaten ghebieden ofte verbieden / under waerhepdt niet streedt met de

gheboden

gheboden Godts/ſo handelen ſy niet te min qualijck/willende dwinghen de ghene/ die niet anders ſoecken als puerlijck de Religie te plegen/haer anders te dragen/ als ſy in conſcientie (of die ſchoon doolt) verſtaen na uytwijſen van Godts woordt ſchuldigh te zijn. Een ander middel ofte wegh wijſt de Apoſtel aen/ leerende/datmen de ghene, die teghenſtaen, met alle ſachtmoedigheyt onderwijſen moet, of haer Godt t'eenighen tijde gave, dat ſy haer bekeerende de waerheyt bekenden, 2. Tim. 2. 25. Als dan de menſchen/om hare Gods-dienſt pverende / ende niet anders als vyphept der conſcientien ſoeckende/ hoewel ſy in miſverſtant zijn/wreedelijck gehandelt worden / wordt oock Godt tot tooren verweckt / ende volght oock wel verwoeſtinge van Steden eñ Landen: daer voor Godt de Nederlanden behoede.

V.

De Overigheden moghen / ſonder vreeſe van hare Landen eenige ſchade aen te ſullen doen/ wel tweerlepe Religie toelaten.

Bevvijs.

DE Gherefomeerde hebben inden jare 1566. een boeckken uytghegeven/ begrijpende/ hoe dat des Landts politije wel conde eendrachtelijck gheconſerveert worden/al werden daer tweerlep Religien ſeffens ghedooght.

Inden ſelven jare hebben de Borghers van Antwerpen in haer Requeſte aen de Burghemeeſteren &c. verſocht / dat ſy haer wilden gunnen ende laten d'exercitie der Religie / ende daer toe inde Stadt wijſen eenighe bequame plaetſe/ om t'heuren coſten aldaer te mogen timmeren ſulcken werck als daer toe bequaem ſoude bevonden worden / waer door eendrachtigheyt onder de Borgheren ende verbeteringhe inder Stadt volgen ſoude, ende dat niet alleen vele oude exempelen, maer oock de jeghenwoordighe van Duytſchlandt, Vranckrijck eñ andere wel beweſen, dat alſulcke exercitie van twee Religien meer tot eenigheyt, dan tot twiſt was dienende.

In't Requeſt aen de Coningh van Spaengien / mede in't jaer 1566. overghegheven/ ſeggen de Gherefomeerde/ dat het niet nieus en is, dat een ſulcke genade ende weldaet (namelijck vyphept tot exercitie der Religie) den onderſaten vergunt werdt, alſo 'tſelve blijckt by d'exempel vanden grooten Keyſer Alexander Severus, dewelcke een Heyden ende Afgodendienaer zijnde, den Chriſtenē toegelaten heeft, die hy voor Ketters houdende was, dat ſy Tempelen ſouden hebben binnen Roomen, de Hooftſtadt ſijns Keyſerrijcks: ende vande Keyſer Conſtantinus, dewelcke vercregen heeft de tijtel, de Groote, door dien dat hy teghen den reghel ſijner voorſaten toeliet, dat den Chriſtenen plaetſen toegheſtelt werden, om daer heure verſamelingen te houden,

ghelijck

ghelijck als oock de Heydenen heure Tempelen hadden: het welcke doende, hy ſtilde ontallijcke clachten, ende belette een merckelijcke aenſtaende bloedtſtortinghe, maeckte ſijn Keyſerrijcke vredelijck, ende deur het middel deſer eendrachtigheyt werdt voorſpoedigh in hooghheyt, ende vermeerderinghe ſijns Rijcks. **Ende daer na:** Al waren wy ſo groote Ketters, als de Ioden, Arrianen eñ Novatianen, ſo iſſet nochtans, dat het jeghenwoordigh exempel des Paus, dewelcke, ſeggende, dat hy het hooft der Kercken is, ende dat hy niet dwalen can, niet alleenlijck de Ioden onderhoudt, welcke gheſworen vyanden zijn onſes Heeren Ieſu Chriſti: maer laet oock den ſelven toe heure Synagogen ende de oeffeninge heurder Religie binnen ſijn Stadt van Romen, ende andere hem onderworpen. Boven dien de exempelen der Chriſtelijcke ende rechtgheloovighe Keyſeren, dewelcke de Arrianen ende Novatianen hebben Tempelen toeghelaten, ſullen moghen uwe conſcientie te vreden ſtellen: ende inſonderheyt het exempel des onverwinnelijcken Keyſers, uwes Vaders, ſeer hooghloflijcker ghedachteniſſe, die deſghelijcken toeghelaten heeft by rade van Staten des Keyſerrijcks, den Proteſtanten in Duytſchlandt, niettegenſtaende dat hyſe voor Ketters ghehouden heeft: ghelijck oock nu onlanghs de Coningh van Vranckrijck aen ſijne Onderſaten ghedaen heeft.

Inſghelijcks inden jare 1578. in een Requeſte aen den Ertz-Hertogh Matthias eñ de Generale Staté/verſoecken de Gereformeerde Religions-vrede met de Papiſten/ bewijſende by hare Requeſte/ datter wel twee Religien in een landt beſtaen conden/door het exempel van de eerſte Chriſtenen ende hare Keyſeren: ende daer na in onſe tijden by vier Keyſeren toeghelaten; ende by den Coninghen van Vranckrijck/ van Polen/ den grooten Turck/ den Coningh van Marocques/ende meer andere: ja by den Paus ſelve/ die de Joden Synagogen toeliete.

Aldus ſpraken de Gereformeerde/ofte voorſaten van onſe hedendaeghſche Calviniſten ofte Contra-Remonſtranten doen ter tijt/dewijle ſy onder het cruys waré. Hoe veel verſchilt nu haer tale? Doen kenden ſy voor goedt/ dat de Chriſtenen neffens de Heydenen in een Landt ofte Stadt haer Tempelen hadden; ende verſochten neffens de Catholijcken te moghen ghedooght worden in publijcke exercitie hares Godts-dienſtes: maer nu/ het hooft boven ghecreghen hebbende/roepen ende ſchrijven ſy/ Reyn af, Reyn af, **ende/** Iſrael moet alleen woonen. **De gheeſt van Bogherman heeft nu (lepder) onder de ghenaemde Ghereformeerde de overhandt ghecreghen: want deſe Bogherman heeft al in den jare 1601. in ſijn voorreden voor het boeckken van't Ketter-ſtraffen/ gheſchreven/dat het is** een Politijcke maer een onchriſtelijcke ende ongheoorlofde vrede, door welcke een yeghelijck na ſijn meyninge een vrye oeffeninge ſijner Religie toeghelaten wordt, op dat anderſins gheen oneenigheyt ontſtae onder de ghemeyne Ingeſetenen des Landts ende medeborgheren eener Stadt.

Ende

Ende hier voeght hy by: Mach het niet wel een vroom hert bedroeven, dat de Majesteyt ende eere Godts so cleyn gheacht wordt, datmen om met den Satan vrede te houden, liever alle lasteringhe Godts, alle verleydinghe der zielen, ende verwerringhe der leeringhen een opene schole gunt, als datmen soude eenigh lichamelijck onghemack (twelck voor den Heere ten seghen ghedijet) by de verdedighinghe des Godlijcken Majesteyts ende der Salighmaeckende Leere willen verwachten? Ende een weynigh daer na: Dat gheen dingh tot welstant der Politije ende mijdinge van verstooringhe dienstelijcker ende noodigher is, als de oeffeninghe eener Religie: want gheenen bandt van eenigheyt ofte trouhertigheyt plaets heeft in menschen die verscheyden Religien van herten drijven, dewijle gheen dingh so dapper van de menschen wordt voorghestanden als de Religie.

Alsulcke bloemkens vintmen in dien Hof vele/ een doodlijcke reuck voortbrengende tot ondergangh van Steden eñ Landen / ende verderf der menschen na ziele ende lichaem. Ende om dese schijne heyloose raedt te doen gheeffectueert worden/ hitset hy de Overheden op/ om alle hare macht daer toe aen te wenden. Hy neme daer aen behagen wie wil/eñ/justificerende alle tyrannien door Duc d'Alba gepleeght/ trecke aen de Spaensche schoenen: De Remonstranten sullen liever/ lijdende voor de waerheyt ende vryheyt der conscientie / haer leven laten / dan dat sy door hare slaeuwigheyt eñ slaphertigheyt souden de brugghe worden/ over welcke dese Boghermansche Conscientiedwangh in hare lieve Vaderlandt tot uyterste ruÿne des selven inghebracht werde.

De eerste Gereformeerde Gemeynten/ so wy uyt het voorgaende ghehoort hebben / hebben het advijs van Bogherman aengaende eene Religie alleen in een Landt toe te laten/ende veel meer sijn Ketter-doodische gheest/ geensins toegestaen: maer hebben instantelijck ende ootmoedelijck versocht (bewijsende 'tselve te moghen ende te behooren te gheschieden) dat sy in de selve Landen ende Steden met ofte neffens de Papisten hare Religie souden moghen oeffenen: aenbiedende door bequame middelen die vande Roomsche Religie verscheringhe te doen / dat sy gantschelijck niet en begeerden die van de Roomsche Religie uyt te roepen: oock protesterende / dat sy gheen voornemen hadden/den Prelaten ofte kerckelijcke personen/ die professie doen vande Roomsche Religie / te verstooren in hare personen/ goederen ofte exercitie haerder Religie / maer wilden beloven sulcks na vermoghen te verhinderen/ ende den Magistract te kennen te gheven/op dat daer in na behooren voorsien werde. Ja/hebben oock de Gereformeerde dateliick aenghegaen een Religions-vrede met de Catholijcke/ so die van den Ertz-hertogh Matthias ende de Generale Staten geconcipieert was/ ende hebben met vreughde daer aen contentement ghenomen.

Jude voorreden ofte inlepdinghe van dese Religions-vrede spre-

 ken de

ken de Ertz-hertogh Matthias ende de Staten Generael onder andere woorden / alſo : So iſt grootelijcks te duchten , ten zy datmen de liberteyt ende exercitie van dien (namelijck de gepretendeerde Gereformeerde Religie) ſo wel als van de oude Religie toelaet met een vriendelijck accoort ende Religions vrede , exempel nemende aen Duytſchlandt ende Vranckrijck, die by dien middel zijn overcomen, ende in vrede ende voorſpoet levende, daer ſy te voren d'eenden anderen gheenſins en conden verdragen , ende ſeer vyandtlijck tracteerden, dat by ghebreecke van dien groote dangieren, bloedtſtortingen ende andere inconvenienten ghebeuren ſullen.

Inſgelijcks oordeelt oock de Prince van Oranghien in ſijn diſcours over de ſtaet des Landts/ Anno 1566. Men behoort/ ſeyt hy/ in deſe troublen tijt gheen ſwarigheyt te maken,om eenighſins eenigh ander oeffeninge der Religie te lijden,aengeſien het tot remedie magh dienen.

Alſo hebben oock de Heeren Staten in de Unie tot Utrecht ghemaeckt Anno 1579. gheordineert in't 13. Artijckel / dat aengaende 'tpoinct der Religie die van Hollandt eñ Zeelandt haer dragen ſullen na haerlieder goetduncken/ ende dat de ander Provincien hun ſullen moghen reguleren na den inhoudt van de Religions-vrede. Ende is daer na noch tot verclaringhe hier by ghevoeght/ dat ſy niet en verſtonden/ eenighe Steden ofte Provincien/ die ſich aen de Catholijcke Roomſche Religie alleene ſouden willen houden / van deſe Unie upt te ſlupten/maer dat ſy berepdt zijn ſulcke oock te ontfangen. In welcken ſin de Heeren Staten oock aen de Magiſtraten der Stadt van Amſterdam gheſchreven hebben.

De Magiſtract van Leyden in hare Remonſtrantie aen de Staten Anno 1582. Bevindende, dat deur de ſterckte deſer cranckheyt van opinien ſo veel duyſent ende duyſent duyſenden doot ghebleven zijn, hebben wy liever Godt onſen behoeder de eere te laten , ende ons in onſe ſwackheyt te verootmoedighen voor ſijn hooghe Majeſteyt , dan dat wy in vreemde opinien ons ſterck houdende , andere ſouden bedroeven, in't gunt, daer in wy gaerne bekennen, dat het ons failgeren magh.

Inde ghedruckte Redenen / waerom de Paltzgrave de Croone van Bohemen heeft aenghenomen / vinden wp oock deſe woorden: Nu iſſet immers in deſe laetſte tijden, inde welcke in geloofs ende Religie-ſaken verſcheydene opinien ontſtaen zijn , inder daet bevonden, dat achtervolghende de H. Schrift ende 'tfondament by d'oude Leeraers over lange geſet,het gemoedt ende 'tgevoelen van den menſche ſich niet regeeren, binden, noch overweldighen en laet,maer ſo dickwils als ſulcken dwangh heymelijck ofte openbaer is verſocht geworden, heeft 'tſelve eenen quaden uytgangh ghenomen,ende in voorname Coninghrijcken ende Provincien merckelijcke veranderingen veroorſaeckt. Ende daer na ; dat eenighe haer inghedzonghen hebben/ om alle de gene, dewelcke ſich vande Roomſche Kercke afgeſcheyden

hebben,

hebben, te verdrucken, te vervolgen, ende, ſo verre ſy ſich niet accommoderen, gheheel uyt te roeden. Waer op ghevolght is, of wel by de voorſz ongelegentheyt vande Religie, ſo wel in't Roomſche Rijck, als inſonderheyt in't Coninghrijck Bohemen, die voorgaende loflijcke Regenten ſich ten hooghſten hebben benaerſtight om onderhoudinge van de ghemeene vrede, volghens de ghegevene conceſſionem, opgerechtede ende beſlotene verghelijckinghen inde Religie, een ghelijck æquilibrium tuſſchen beyde Religien te houden &c.

Souden oock niet de Calviniſten in Bohemen ende den Paltz/ indien die Landen van den Keyſer eñ Spaengiaerden gheincorporeert werden/noch wel te hedighen daghen wenſchen/ een Religions-vrede met de Roomſche Catholijcken te moghen maken ende houden?

Dient oock tot deſe ſake/ dat de Calvinuſche/ ofte Gereformeerde/ ſoo ſy haer noemen/in't begin der Reformatie metter daet betoont hebben toe te ſtaen/ datter wel tweerlepe Religie oock onder den genen/ die van't Pauſdom afgheweken zijn/ te ſamen conde beſtaen: want ſy arbeyden al doen ter tijdt/ met de Lutherſche/ die in eene Stadt met haer leerden/broederſchap te onderhouden: ghelijck inde Hiſtorien te ſien is/ ende oock inden brief Antony Corrani/ genaemt Belle rive, Calviniſch Predicant/ van de Gemeynte tot Antwerpen aldaer ontboden/ aen de Lutherſche geſchreven/Anno 1567. 't Selvige heeftmen noch oock inde voorgaende jaren in deſe vereenighde Nederlanden dickmael bevonden. Daer uyt blijckt/ dat ſy beyden/ dat tweerlepe Religie magh in een Landt ghelden worden.

Ick ſal beſluyten met de woorden des wijtberoemden Coninghs van Polen eñ Groot-vorſtes van Littouwen/ Stephani Bathori/ die in ſijn ghebodt/ welcke hy Anno 1581. in Septembri/ by occaſie van een oproer tot Wilda een Hooftſtadt in het Groot-vorſtendom van Littouwen van weghen de Religie geſchiedt/ heeft laten publiceren/ onder andere alſo ſpreeckt; dat de Heerlijckheden eñ Coninghrijckē, daermen met gewelt, ſwaert ende brandt, ende niet met leeren ende goede zeden de Religie of 't geloove heeft willen invoeren, ende beſtendigh maken, vele bloetſtortens, verderven, ende inwendige oorloghen onderworpen zijn gheweeſt. Omme 't welck te verhoeden, niet alleen in ghemeyne oproer, (dat Godt verhoede) maer oock in privée haet ende tweedracht, wy ons verbonden erkennen: oock mede om vlijtighe voorſorghe te draghen, dat door ons alle goedt 'tgemeyne welvaren, ende vermeerderinge des Coninghrijcks Polen, eñ Grootvorſtendoms Littouwen, (dat ons van Gode vertrouwet is) gevordert ende ghebetert magh worden. Daer inne wy doch niet ghebrecckigh en zijn, ſo dat wy oock ons ſelfs tegen den Vyant inde ſchanſſen ſtellen. Daeromme ware onſe hertelijck begheeren eñ wenſchen wel, dat alle inwoonderen ende Stenden eendrachtelijck eenen Godt preſen, ende oenmoedelijcken den over-ouden Catholijcken Religie toeghedaen waren: Maer want van Godt ſelve voorſeyt ende vercondighet is, dat

in de laetſte tijden des werelts ergherniſſen moeten zijn, ſo en wilden wy niemandt met ghewelt ten gheloove dwingen, maer willen na vermoghen onſes eedts allen den Staten, ſo wel van de Kroone van Polen, als van't Groot-Vorſtendom van Littouwen in onſen gheluckſaligen Krooningh ghedaen, vrede ende eendracht onder den twiſtighen om de Religie houden, ende een yeghelijck daer in beſchermen ende handtveſten: ende willen daeromme oock ſulcken verbonteniſſe onſes eedts gheſtadelijck betrachten ende voor oogen hebben, ende eenes yeghelijcken conſcientie in't gheloove den Almachtighen Gode bevelen te oordeelen: aengemerckt onſen Coninghlijcken perſone betaemt Religions-vrede te beſchermen ende te onderhouden: eñ dit niet alleen, overmits de verbinteniſſen by ons ghedaen, maer oock mede, om dat ons ſulcks van alle de Staten van beyde de voorſchreven Heerſchappijen is opgheleyt. Volghens 't welck wy oock die van ons hergecomen ende onderſcheydelijcke ende niet eenſtemmighe luyden inde Religie deſes Rijcks, in haren gheloove ende aendacht tot noch toe gedooght hebben, ende gheleden, &c.

Sullen niet de Heeren Staten van de vereenighde Nederlanden/ upt dit alles verſtaen / dat ſy / willende mainteneren de Calvinſche ofte Contra-Remonſtrantſche Religie / moghen ſonder ſchade der Landen / ja behoozen tot pzofijt ende welſtandt der ſelven / den Remonſtranten publijcke exercitie der Religie neffens de andere toe te laten?

Niemandt dencke/dat de Remonſtranten gheſint zijn pemant anders upt te ſlupten ofte upt te werpen: ofte immermeer van alſulcker meeninge geweeſt zijn/ dewijle ſy noch den Heeren Overigheden lief ende aenghenaem waren: alle hare ſchzijften betupghen het contrarie: gheijck mede de Reſolutie der Heeren Staten van Hollandt ende Weſtvzieslandt: hoewel hare Ed. Mogh. bemerckende de gheneghentheyt der Contra-Remonſtranten/om de andere upt te werpen/ daer teghen opzze gheſtelt hebben.

VI.

De Religie en can met ghewelt ende wapenen niet ingeplant noch onderhouden / noch oock onderzuckt wozden: maer daerenteghen de Religie/ diemen alſo bevozderen wil / wozdt daer dooz ghekrenckt; ende diemen uptroepen wil/ groept ende bloept onder't crupz.

Bevvijs.

DE Pzince van Ozangien hooghloſl. mem. in ſijne verantwoozdinge ſchzijft/ datmen by experientie bevonde, dat, hoewel men door de voorſchreven Placcaten hadde gheſocht, de voorſchreven Religie (namelijck de Gereformeerde) uyt te roeyen ende te vernielen,

nielen, de selve nochtans, ook in de grousaemste vervolginghen, was toeghenomen ende verbreydt, ende dat het also heel onmoghelijck is, datmen met wreetheyt soude de conscientie connen fortseeren, ende de Religie bedwinghen, immers niet vorder de menschen brenghen, dan tot eenighe gheveynstheyt.

De Historien betuyghen / dat inden jare 1555. in verschepden Coninghryeken ende Landen vele straffe ende bloedige Placcaten uytgheghéven werden teghen de ghene / die vande Roomsche Kercke afvielen / ende eenige andere opinie aenhingen; maer daer sy de Roomsche Religie mede meenden te stercken / daer mede werdt die meest ghelireucht: want teghen eenen / die daer ghedoodt wierdt / quamen thien / ja twintigh andere inde plaetse / ende is in veler menschen herten dagelycks ghewassen de haet ende afkeer / so vande inquisitie / als van vervolginghe: want hoe de vervolginghe grooter was / hoe dat de menichte der ghener / die de Roomsche Kercke verlieten / ende de nieuwe leeringhen (soomen't doe noemde) aenhinghen / grooter ende meerder werdt.

Die van Antwerpen in hare Requeste aen de Magistraet / Anno 1566. seggben also / Merckt ghy niet claerlijck, dat met water, sweerdt ende vyer niet met allen uyt te richten is? dootmen eene, daer rijsten thien, ja twintigh, dertigh, veertigh, vijfrigh ofte meer op in die plaetse. Want, soo Tertullianus seyt, het bloedt der Martelaren is het zaedt ende de wasdom der Kercke. Ende, hoemen de Wijngaerdt meer besnijdet, hoese vruchtbaerder is.

De Ghereformeerde in haer Requeste aen den Coningh van Spaengien / Anno 1566. bidden sijne Majestept / dat haer ghelieve te overlegghen ende wel in te sien, dat de Religie eens inghedruckt wesende in't herte ende verstandt der menschen, waer toe de dreygementen ende uytwendighe crachten niet en connen ghecomen, aenghesien de sake belanght de eeuwighe salighey dt ende verdoemenisse haerder zielen, niet en sal soo licht wesen de selve met gheweldt uyt te roeyen, als te doen door dit middel veynsen sommighe swacke ende crancke in't gheloove, om metter tijdt te worden sonder Religie, Libertijnen ende Godloose, van welcke men gheen ghetrouwigheyt noch oprechtigheyt der conscientien verwachten can.

Antonius Corranus Calvinisch Predicant / in sijn brief Anno 1567. ghesonden aen de Lutherse tot Antwerpen: De menische wil vry zijn in 'tghene dat de Religie ende 'tgheloove aengaet. Ende hoe dat hy meer wederstanes vinden sal, soo veel sal hy te hittigher worden, om 'tghene t'achtervolghen, dat hem verboden sal zijn, ende sal liever lijf ende goedt, ja ook sijn leven (ist noodt) daer voor strecken, om sijn vryicheyt in dit stuck te bevestighen, ende sal die ghene achten sijn ghesworen vyanden te zijn, die door een ander middel, dan door soetigheyt, hem van dese vryheydt souden willen berooven.

De Ertz-Hertogh Matthias ende de Generale Staten in de

Religions vrede Anno 1578. Op dat dien volghende ten opsien van de diversiteyt der Religien, die met gheweldt ende wapenen niet en moghen onderhouden, ingheplant, noch oock onderdruckt worden, gheen tweedracht noch questie meer en gheschiede, soo is gheordineert, dat elck, aengaende de voorschreven twee Religien, vry ende vranck magh blijven, soo hy voor Godt verantwoorden wil.

Dit hebben oock verschepdene der Gesanten/die op de vrede-handelinghe tot Keulen Anno 1579. gheconien waren/ (Catholijcke zijnde) dickmael verclaert in haer vertoogh aen de Coningh van Spaengien; seggghende onder andere; soomen het quaedt wilde gheneesen met gheweldt/ dat het soude moghen grooter ende ergher worden: waer bij de Catholijcken/ namelijck de gheestelijcke/ souden somen in perijckel van gheheel uptgheroept te worden.

De Magistraet van Leydē in hare Remonstrantie aen de Staten Anno 1582. Wy connen ons qualijck inbeelden, dat met eenigh ghedrangh ofte toedoen des machts vande Overheydt (der welcker authoriteyt men hier in t'abuseren t'allen tijden ghepooght heeft) gheheel de gheunieerde Provincien, souden Christenen ghemaeckt moghen worden: maer wel onder den naem van Christenen een werelt vol boose huychelaers, daer door den grooten naem onses Heeren gelastert, sy selfs niet te beter, dan wel so veel te erger worden souden, als't beter is vóor een ongheloovigh mensch, als voor een huychelaer uyt te gaen, ende de ghemeynte soude van een werelt der quaetwilligheu vervult worden, voor welcke men altijdt soude moeten in sorghe staen, dat syluyden, die onse Religie inden gront niet meer respiceren, als wy 'tPausdom ghedaen hebben, ons mochten napoghen te doen, 'tselve wy met den Pausselijcken drangh ghedaen hebben; ende die ghene, die vromer zijn, ende hare Religie niet veynsen, ende nochtans haer teghen ons niet souden willen stellen, souden wy quijt gaen, ende ons in onse benautheyt van meerder hulp berooft sien moeten.

Joh. Bodinus Lib. 4. de Repub. cap. 7. Indien eenigh Prince gantsch seker zijnde van de Godlijcke Wet/ ende de ware Religie in sijn herte toestemmende/sijne onderdanen/ door verschepdenheyt der meeninghen ende veelheyt der secten ghedeylt zijnde/ tot sijn Religie beweghen wil; soo moet hy gheweldt aen een zijde stellen. Want hoe ghy swaerder straffen haer sult opleggghen/hoe ghy minder vorderen sult: dewijle de menschen van sulcker aert ende nature zijn/ dat sy om pets toe te stemmen/ghelevdt/ niet ghedwongen/willen worden. Dit is mijne Oratie gheweest tot de Coninginne van Enghelandt/ Elisabeth/ende tot de Raedtsheerē/ doen men handelde van capitale straffen te beslupten teghen de Jesuijt Campianus ende de Catholijcke. Een Prince dan/ die de ware Religie oeffent/ moet/ niet met een ydele schijn ofte ghemaeckte ghevepnsthept/ maer met vperigh bidden ende smeecken den eeuwighen Godt dienen: op welcke wijse hy de ghemoederen ende gheneghentheden der onderdanen bewegen

sal/

ſal/om haer over hem te verwonderen/ende hem na te volghen: ende alſoo ſal hy de woꝛtelen ende vaſtigheden der ſelven weeg nemen.

Dit hebben mede verſtaen vele Keyſers ende Coninghen / ende daeromme/ghelijck te voꝛen ghehooꝛt is/ verſchepdene Religien toeghelaten; ſommighe / niet willende/ dat de Ketters/ die ſy nochtans hateden / met ghewelt ſouden bedwonghen woꝛden; ſommighe uytdꝛuckelijck betuygghende/dat ſy niet conden de Religie ghebieden/om dat niemandt can ghedwonghen woꝛden/ yet teghen ſijn wille te gelooven; ſommighe oock den ghenen / die het contrarie aen haer verſochten/ antwooꝛdende / dat ſy hateden de twiſtighe / maer lief hadden ende eerden de ghene die eendꝛacht ſochten.

De waerheyt deſer ſake woꝛdt oock beweſen met vele exempelen; als/ in Bohemen na de doot van Johannes Hus/ in Duytſchlandt/ in Dꝛanckrijck/in deſe Nederlanden:in welcke plaetſen alle te ſamen men met groot ghewelt heeft gheſocht andere Religien / behalven de Roomſche/te dempen; maer is alles te vergheefs gheweeſt/ ghelijck de ervarenthey t leert.

Ende ſo wie bemerckt dat de aerdt van de Religie/ſonderlinghe de waerachtighe/ſoodanigh is/dat ſy/beſtreden zijnde/ meer ende meer tot in het herte dooꝛdꝛinght; ende met eenen bedenckt / dat de menſchen ſoo gantſch ſeer ghenegen zijn/om hare Godts-dienſt/ die ſy in conſcientie houden Gode aenghenaem te zijn/ende hare eeuwighe ſalighey t te betreffen/ ende de vꝛye oeffeninghe deſ ſelven te behouden/ dat ſy liever lijf ende leven laten/ als dat ſy de ſelve haer ſouden laten ontweldighen;die ſal hem ſelven overtuyght vinden/dat niet moghelijck is / Religie dooꝛ ghewelt ende wapenen in te planten ofte uyt te roepen. Swacke ende onvaſte lieden connen dooꝛ gewelt officy-geuſen/ſo men-ſe noemt/niet ware Chꝛiſtenen/ ghemaeckt/ende tot gheveynſthey t ghebꝛacht woꝛden. Meer hebben die ghene / die ghewelt in Religions ſaken ghebꝛuycken/niet te verwachten. Ende wat pꝛofyt ſal doch hun ofte andere daer uyt ontſtaen? Wee / ſeyt Chꝛiſtus/ den geveynſden. Wee oock den genen/ dooꝛ wien ergerniſſen comen.

VII.

Yet is den vereenighde Nederlanden niet eerlijck / oock niet pꝛofyteliick/ dat hare ingeſetene om de oeffeninghe haerder Religie met Placcaten beſwaert/dooꝛ Officieren ende Soldaten vervolght/ende met geltboeten/ghevanghenisſen/ballinghſchap etc. gheſtraft woꝛden.

Bevvijs.

DIt blijckt/uyt dien te voꝛē alreede beweſen is/dat ſulcks te doen is conſcientie-dwangh invoeren / (welck altoos oneerlijck ghehouden

houden is) ende dat groote swarighept voor den ghenen / die sulcks hanthaven/ ja verderf van Steden ende Landen dickmael daer upt ontstact. Doch sal daer toe oock dienen 'tghene volght.

De Calvinisten/die nu van de Overheden in de Nederlanden voor de Kercke Godts gheh̃ouden/ende alleene in publijcke Kercken ghemaintenee̊rt worden / voeren de name van ghereformeerde Christenen : ende sy zijn de ghene/ die voor eenighe jaren onder het jock der Spaensche Placcaten ende der Inquisitie neffens andere so seer gesuchtet/ daer over altoos ghedoleert / ende versocht vande selve door alle middelen ghesocht hebben / ende eyndelijck door Godts seghen daer van verlost zijn. Den selven / ende oock hare Overigheden can immers geensins eerlijck zijn/dat sy haer selven den Spaengiaerden gelijckformigh maken/ende hare medeborghers in de selve ofte dierghelijcke ellende/ als sy ende de andere inwoonders met haer/ met so groote weedom gheleden hebben/brenghen souden.

De Ghereformeerde in hare Remonstrantie aen de Coningh van Spaengien Anno 1565. bewijsen met langhe ende breede redenen/ upt de Schrifture/ de blijde incomste/ privilegien des Landts / oude Leeraers ende Scribenten der Kercken/als Augustinus/Chrysostomus/Ieroninus/ ende andere/ upt den geestelijcken ende wereltlijcken beschreven Rechten/upt eenighe Concilien/ ende upt de Kerckelijcke Historien/dat de Placcatē op't stuck van de Heresie gemaeckt/ ende de proceduren / de welcke dien aengaende ghevoert werden tegen de Ketteren by de Inquisiteuren/directelijck zijn strijdende tegen de eere Gods/alle billijckheyt/ende tegen de privilegien des Landts by synne Majestept besworen / ende dat de selve souden oorsake zijn van't geheele verderf synes Majestepts Landen. Indien dit waerachtigh is/ ghelijck sy doen ter tijt te rechte gheoordeelt hebben/ so is onmogelijck/dat het den Nederlanden eerlijck ofte profijtelijck soude zijn/ de selve weghen met hare placcaten ende proceduren in te gaen.

Antonius Corranus Calvinisch-Predicant / in synen boven-gemelte brief/ tegen de hevighept der Lutherse Predicanten handelende/ schrijft also : Eylacen, hoe catijvigh zijn wy, ende welcken verdoemenisse en̊ oordeel Gods laden wy op onsen hals, als wy de crijghsknechten prediken hun wapenen neder te legghen,in peyse te leven, ende de Ghemeynte niet te verstooren, ende nochtans dragen wy selve in onse schrijf-koker de wapenen al ghescherpt, ende de schichten ghefenijnt, om af te schieten teghen de ghene, die hun niet gheheelijck en reguleren na onsen sinne ende opinie, ende die hun gheloove niet willen onderwerpen den uytleggingen ende interpretatien, die wy op de woorden Godts stellen. Overmits dese vermetelheyt, so laet de Heere toe, dat de vruchten van onse predicatien so cleyn zijn, ja bycans van gheener waerden, so dat onse aenhoorders in hun leven ende conversatie wel bewijsen,hoe luttel kenniſſe ende vreese Gods sy uyt onse sermoenen ende vermaningen leeren. Godt laet oock toe,dat wy diergelijcke

Inquisi-

Inquiſiteurs ende vervolgers hebben in ſulcker voegen, als wy vervorderen Ruyters over eens anders gheloove te zijn, ende alle de werelt willen reguleren na het richtſnoer van deſes ofte diens ſententie ende meyninghe. **Ende daer na:** Een yeghelijck als opperſte Richter geeft ſententie van verdoemeniſſe, ende vonnis ſonder appellatie tegen alle de andere. **Aldus ſchrijft deſe man vande hevigheyt der Predicanten in't ſchrijven ende prediken/ cũ houdt de ſelve voor een onvruchtbare/ ſchadelijcke ende ongodlijcke ſake: ende dat met rechte: (Remonſtranten/ Contra-Remonſtranten cũ alle Leeraers hebben het te bedencken.) Wat ſullen wp dan nu ſeggheu/ ſiende/ dat de ghene/ welcker voorſtander hp was/ nu haer meeſter ghemaeckt hebbende in de vereenighde Nederlanden/ niet alleenlijck hare mededienaren onbillijcken ende ſmadelijck uptwerpen/ om dat ſp henlieden niet in allen commen toeſtaen/ maer oock de Magiſtraten ophitſen/ om tegen de ſelve ende hare ſo bloepende Ghemepnten ſtrenghe Placcaten te maken/ende de ſelve tot verſtoringhe ende uptroepinge van hare Religie te executeren? Sullen wp niet met rechte moghen oordeelen/ dat dit den vereenighde Nederlanden ten hooghſten oneerlijck/ ende ſchadelijck is; als waer door Godts rechtvaerdighe toorn tot verdervinge der ſelve verweckt/ ontſteecken ende vranbende gemaeckt wordt?**

De Vnie der Vereenighde Provincien/ghelijck te voren ghehoort is/ is niet aenghegaen om deſe ofte die Religie/ maer ſimpelijck om vrphept der Conſcientien te verdedighen: alſo oock ende niet verder hebben de Steden van peder Provincie/ aengaende de Religie/ hare onderlinghe verbinteniſſe verſtaen. Daer van de Magiſtraet der Stadt Leyden in hare Remonſtrantie aen de Staten Anno 1582. alſo ſchrijft: Wy hebben ons met recht u indicerende, ende ontreckende der Spaenſcher wreedigheyt, te ſamen verbonden: lieve, waer toe? Iſt om eenige particuliere Religie alleen te foveren, te beweeren, ende in vryheyt te beſitten? alle die in't ſtuck van regeringe met eenigh aenmercken verkeert hebben, weten, dat het eerſte vyer onſes ellendighen brandts, met het branden, blaken, ende worghen der ketteren aengheſteken is. Hier hebben wy ons niet teghen gheſet, als dat ſy gheen ketters en waren: maer wy hebben geſuſtineert dat de ketteren, ende met namen de Wederdoopers ende Sacramenters, ſo wy die doen ter tijt ſelfs ghenoemt hebben, niet en behoorden met ſulcke manieren, als na 'tadvijs der Eccleſiaſtijcken, volghende de bloedige Placcaten, ghetracteert te worden. **Ende wederom:** Alle de ghene, die de Pacificatie van Ghent, de Acten der Ghecommitteerde tot Ceulen, ende het advijs vande particuliere Provincien aende Generaliteyt over geſonden, geſien ende doortaſt hebben, ſullen wel konnen gevoelen, dat onſer aller meeninghe niet anders gheweeſt is, als dat noch den eenen, noch den anderen om ſijn Religie eenigh leet aengedaen ſoude worden. **Is dan het verbont tuſſchen de Steden ende Provincien deſer Nederlanden**

op dien voet ghemaeckt: hoe quaden name sullen sy haer maken/ende hoe groote oneere sullen sy op haer laden/ daer van afstredende/ ende selve conscientie-dwangh over hare ingheseetenen bzenghende? In de selve Remonstrantie wozdt oock gheoozdeelt / dat de conscientie-dwangh den Nederlandē schadelyck is/ met dese woozden: Wy connen oock niet anders verstaen, als dat het tot conservatie der Politien beter is, dat een yeghelijck sijn opinie in't particulier behoudende, wy alle ghelijck vereenight blijven, om de ghemeene sake te bevorderen: daer toe dan een yeghelijck,'tzy met contributien, ofte anders, so veel te willigher, ende van herten geneyghder sal bevonden worden, als hy siet, dat het om vryheydt der conscientien te doen is, dat het hem selfs aengaet, ende dat hem de Beul van de neck sal gheweert worden.

Dese Nederlanden zijn oock tot noch toe gheweest een Herberghe vooz alle vervolghde ende verdzevene: hoe sal het haer dan nu voeghen / dat sy trouwe Patriotten / vzome inghesetene / ende opzechte Chzistenen/om Religie vervolghen/ verjagen/ ende in ballinghschap uptwerpen?

Dewyle oock inde Nederlanden den Joden/die den Heere Jesum Chzistum verlochenen / oeffeninge haerder Religie toegelaten wozt: sal het niet gantsch oneerlyck ende schandelyck zijn / in de selve den Chzistenen / sonderlinghe die oock upt het Pausdom uptgegaen zijn/ te verbieden ende met ghewelt te verhinderen?

Alle verstandighe oozdeelen / dat tot bevozderinghe van de auctoritept der Overhept seer dient de eendzachtighe toegheneghentheyt/ gunste ende liefde des volcks: ja dat sonder desen de auctozitept der Overhept ende oock het welvaren des Landts niet bestaen can. So wanneer nu de Overighept den onderdanen met dese onlydelycken pijnbanck der conscientie beswaert / haer verbiedende ende gheweldelyck verhinderende de oeffeninghe haerder Religie/ hoe is moghelyck/ dat de herten der onderdanen van de Overhedē niet souden afkeerigh wozden? de ervarenthept van allen tyden heeft dat geleert. Ende hy sal hem bedzoghen vinden / die yet anders van de inwoonders der vereenighde Nederlanden verwachtet. Want van desen de Prince van Ozangien met waerhept getupght in sijne verantwoozdinghe/dat sy een walginghe hebben ende afkeer van de name der Inquisitie, ende insgelijcks der Placcaten, ende oock van alle andere dierghelijcke bedwangh, daer door men benoodight wordt te verlaten landt ende goedt, vrienden ende maghen, ende voort sijn leven buyten in jammerlijcken ellenden te eynden, alleenlijck om datmen niet wil verlaten de gheboden Godts, ende volghen de instellinghen der menschen. Die aen de tyden der Spaensche regeringe ghedenckt/sal hier aen niet twyffelen/maer moeten bekennen (tgene in de Histozien verhaelt wozdt) dat de Nederlanders de Inquisitie so seer haten/dat sy de name niet moghen hoozen noemen. Ende even also zijn sy/ vzyheyt lieftebbende / vpanden van alle dwangh in Religions saken. Die

verstaet

verſtaet dan nu niet/ dat ſulcks in de Nederlanden in te voeren/ den ſelven ten hooghſten ſchadelyck is?

Maer tot bewijs van de liefde der Nederlanders tot de vryheyt/ eñ hare afkeer van alle dwangh/ dienē ſeer deſe woordē der E. Magiſtraet tot Leyden in hare Remonſtrantie aen de Staten Anno 1582. Dit bedwangh, ende gheen ander dingh, is de rechte Moeder des Pauſdoms geweeſt. Ende daer na: Wy zijn wel rijpelijck gereſolveert ende geſloten, dat wy tot geenē Religions-dwangh in't cleyn, noch in't groot, noch tot eenighe ſtatuten ofte decreten, daer her ſtreckende, aen te nemen, ſouden verſtaen willen. Waer deur wel eenigheydt in eenen warē gheloove gheſocht wordt: nochtans wetende, dat rechte eenigheyt niet can in dwangh beſtaen. Ende wederom: De Vroetſchappen deſer Provincie merckende, dat het na gelegentheyt des tijts ende der Lande, niet ſonder het onderſte boven te ſetten gepractiſeert ſoude moghen worden, bewijſen ſy alle ghelijck metter daet, hoe weynigh ghevallens ſy aen deſen praet van Religions-dwangh hebben. Noch: Wy hebben te voren gheſeydt, daer by wy noch perſiſteren, ende by Godts gratie verhopen tot inder doot toe te volherden, dat wy tot geen Religions-dwangh (hoe cleyn ſy oock zy) verſtaen connen. Ende: Wy verclarē altijt, dat wy op de Kerckelijcke cenſuer, ende uyt het oordeel der gheleerde, niet een minſte ghedacht en hebben, om tegen yemandt, als Ketter, te procederen.

De Hertoginne van Parma / Regente der Nederlanden / eertijts adverterende den Coningh van Spaengien van den ſtaet aller ſaken inde ſelve Landen/ meldet als een groote ſwarighept/ dat het onmoghelijck ſcheen, het volck langher te houden vande oeffeninghe der Religie ſonder ghedurighe wacht ende garniſoen. Siet men het niet alſo oock nu geſtelt in de vereenighde Nederlandē? De binnenlandtſche Steden worden beſet met ſware Garniſoenen/ om de oeffeninge van de Religie der Remonſtrantſche gheſinde te verhinderen. Dient dit niet tot groote beſwaringhe vande Landen? Ende boven dien bevintmen / dat noch door ſulck middel niet moghelijck is de ghemelte Religie te verhinderen. De Borghers connen niet verdraghen / dat ſy van de Soldaten/ die van haer ſweet leven moeten/ inde oeffeninge hares Godts-dienſtes ghequelt ſouden worden. Hier uyt/ ſonderlinghe daer by comende rigoreuſe executien van ghelt-boeten / ghevanghenisſen/ opſluytinge in tuchthuyſen/ bannisſementen/ ontſtaet noch meerder verbitteringhe inde ghemoederen/ tweedracht / beroerte in Steden ende ten platten Lande: ende is te vreeſen/ dat vele / niet teghenſtaende alle ernſtighe afradinghen/ ende vermaninghen/ biddinghen/ ſmeekinghen/ protestatien der Predicanten ter contrarie/ ſouden moghen de wapenen in der handt nemen / om van de oeffeninge harer Religie/ die ſy houden tot hare ſalighepdt te behoozen / niet berooft te werden. O goede Godt / behoedt daer voor onſe lieve Vaderlandt. Is dan yemandt noch ſo blindt/ dat hy niet en mercke/ hoe

schadelijck Religions-dwangh den Nederlanden zy?

De Ertz-Hertoghe Matthias/de Prince van Orangien/ de Raet van State eñ de Generale Staten / resolverende op een Religions-vrede/hebben ghecoordeelt Anno 1578. dat het doen gheen tijdt was/ om d'een den anderen te dwinghen/quellen/ vervolghen/verjaghen/ ofte dooden/ om 't stuck der Religie/ terwyle sy so grooten oorloge op den hals hadden. Sal dit nu oock gheen consideratie waerdigh zyn inden staet der vereenighde Nederlanden / die met soo swaren Oorlogh van wegen haer bontgenooten beswaert zyn/ ende teghen haer selven/de Treves nu exspirerende/gheen minder te verwachten hebben? Tot het oorlogh moet een groote summa gheits op ghebracht worden: sullen niet de inwoonders onwilligh worden / ghedurighlijck in hare conscientien gheperst zynde?

Niemant is oock onwetende/ dat de welvaert van de Vereenighde Nederlanden ten goeden deele bestaet in de Scheepvaert / traffiquen/hantwerckē; daer toe niet alleenlijck dienstigh/maer oock noodigh is/dat de Landen populeus zyn/ ende van menichte des volcks bewoont worden. Nu is niet te twyfelen / soo de ingheseetenen deser Landen met conscientie-dwanghlanghe beswaert/ende om de oeffeninghe haerder Religie ghequelt worden/ of vele/ so cooplupden/ als handtwercks-lieden ende andere van groote ende clepne staet/ sullen ghenootsaeckt worden te vertrecken / ende andere woonplaetsen te soecken: Het welcke niet sonder groote afbreuck ende schade deser Landen gheschieden can. Bogerman in syn boven-ghemelte Oorreden roept hier teghen/ Al waert, datmen by uytvoeringhe van soo een heerlijck werck ende ghehoorsaemheyt van Godts gheboden (hy verstaet/dat de Kercken-dienaers met haer gheestelijcke wapenen/ende de civile Overheyt met haer upterlijcke macht malcanderē de handt biedende/ den Menniſten ende andere diergelijcke verschepdene ghesintheden de oeffeninghe haerder Religie gantschelijck verhinderen; dit noemt hy so heerlijcken werck.) alle neeringhe verloor, waer het niet beter weynigh te besitten met een goede ende geruste conscientie (O onwaerde ende onsalighe ruste der consciențien/ die-men niet can hebben ofte houden / sonder vele duysenden godsalige menschen ende goede ingesetenen hare consciențien te beswaren) datmen niet behoeve te vreesen den toorn ende grimmigheyt des Alderhooghsten Godts, voor welcken een yeder syns ampts reeckenschap sal geven, als te hebben Landen ende Steden vol neeringhe met een knaghenden worm, datmen bevreest sulck uyterlijck ghewin door boose middelen vercregen, ten quaetsten te sullen gedijen. Dit en is gheensins het geringhste strick, welck de liefde der Rijckdommen ons om de voeten werpt. Ist dan niet wel een droevigh dingh, datmen nu neeringhe door vryheyt van Ketterijen ende verleydinghe van sielen sal soecken? moet nu de Sathan ons in de plaetse van Godt ghewin toestuyren? O wantrouwe op den Rijcken Godt, die allerleye seghen belooft heeft by syner gheboden

boden onderhoudinghe, van welcke dit (namelijck neeringhe inde Landen) eene is. Maer beneffens/dat niet ghelooflijck is / dat Bogerman den Overheden van de Vereenighde Nederlanden dese sijne meeninghe lichtelijck inpzeken sal/ so moet hp weten/ dat hp het fundament/op welcke hp dese sijne exclamatie bouwet/gheensins bewesen heeft; namelijck dat de Religie/ die hp voozstaet/de ware Religie zp/ (de Remonstranten houden vooz seker ende zijn berepdt te bewijsen/dat die Religie/ volghens het gene in de Dozt∫che Synode be∫loten is / Godt ende Chzi∫to sijn eere ontsteelt / ende den meu∫chen een deure tot roeckelooshept ofte tot wanhope open stelt.) Eñ ghenomen dat het so ware/als neen/ so heeft hp noch niet waer ghemaeckt/ dat Gods wille zp andere Religien/ofte ghesintheden, die in eenighe dinghen dolen/met gewelt te verhinderen ende upt te roepen. Yemandt soude oock Bogherman wel moghen seggben / dat vele ghevoelen/ dat hp noch de liefde van't aerdtsche goet ende wereltlijcke eere niet gantsch afghestozven is / maer dat hp gaerne de grootste gagien geniet / ende noch wel wat meerder soeckt : welck hem niet soude connen volghen/ indien het Landt van volck ontbloodt werde. Hp soude sonder twyfel oock gaerne sien / dat de crijgh van Bohemen gheluckighlijck volvoert werde: Want daer ooc de sekerhept der Nederlanden niet wepnigh aen ghelegen is: Nu om sulcks/ siende op upterlijcke middelen/ te bevozderen/ is van nooden / dat oock van de Nederlanden een groote summa ghelts opghebzacht werde : maer van wien sal het geepscht ofte ghegeven wozden / indien de Remonstranten/ende vele andere dupsendē/ die het Dozt∫che Synode verfoepen/ upt de Nederlanden vertrecken ? want te verlaten hem selven op de belofte ende seghen Godts/dat soude mogen feplen / overmits de belofte niet ghedaen is op de bevozderinghe vande Calvim∫che ofte Contra-Remonstrant∫ehe Religie.

Maer Bogerman latende varen/sullen wp nu hoozen wat andere van't vertreck der ingheseteue upt de Nederlanden houden.

Inden jare 1575. ghedurende de Vzede-handel tot Vzeda / als van Coninghs weghen voozgheste1t werde/dat de Gherefozmeerde souden moeten upt de Landen vertrecken / ende binnen sekere tijdt hare goederen vercoopen / is schzi∫telijck antwoozdt overghelevert/ onderteeckent van de Pzince van Ozangien / de Grave van Culenbozgh / Otto van Egmondt/ met de Ghedeputeerde van de Staten van Hollandt/ Zeelandt ende geassocieerde/ Staet∫che wyse vergadert. Daer in sp vzymoedelijck upt∫pzaken/ dat geensins behoozlijck ware/ dat so groote menichte/ de Gerefozmeerde Religie toegedaen/ upt de Landen vertrecken / ende haer lief Vaderlandt verlaten soude. Ende dat het vertreck der selve groote depopulatie causeren soude/ende verlies van Neeringen/van Handtwercken ende Zeevaert/ daer de ghehee1e welvaert van de Nederlanden is aen hanghende: mits dat het kennelijck is/ dat het wech sepnden der Inwoonderen

in voorledē jaren door de rigoreuse Placcaten ende afgrijselijcke executien / de industrieuse handtwerckers uyt Nederlandt in andere Landen vertrocken zijn / tot onuytsprekelijcke verachteringhe van den dienst ende Domeynen van syne Majestept.

Ende wederom in een ander gheschrifte vyymoedigh sprekende / dat het haer als noch ongelegen ware / haer geliefde Vaderlandt te verlaten / noch oock de aengenomen gereformeerde Religie : bidden / dat syne Majestept gheliefde / met een ghenadighe ende deughtsame ooghe aensiende den grooten yver ende 'thepligh gemoedt van syne getrouwe onderseten in dese saken der consciencien (waer van Gode alleen rekenschap moet ghegheven worden) te doen cesseren ende ophouden &c.

Soude dit nu in de verzuckte ingheseetenen der Landen niet mede mogen gheleden ? ghewisselijck; sy moghen met rechte vertoonen / dat sy niet gaerne haer lieve Vaderlandt verlaten: ende of sy quamen te vertreecken / soude met der daet bevonden worden / dat het tot groote schade van de Landen sonde ghedyen.

Inden jare 1567. als de Gereformeerde binnen Amsterdam met Requeste versochten neffens andere saken / datmen haer soude geven liberteyt ende vryheyt, mitsgaders bequame tijt, om met hare personen ende goederen te mogen vertrecken, ende hare immobele goederen te vercoopen ende te transporteren : hebben de Burgemeesteren / Schepenen ende Raedt by apostille haer op dat stuck verclaert met dese woorden / Aengaende om te hebben liberteyt van lijf ende goedt te transporteren, is den Regeerders van herten leet, dat sulcks by eenighe van heuren Burgheren gheschiet, wel begheerende heuren Borgheren by een ende in vrede te houden &c.

De Magistraet van Leyden in hare meermaels gemelte Remonstrantie aen de Staten Anno 1582. spreken alsoo : De goedertierene Godt heeft deser Provincie vryheyt ghegeven, ende ons gesterckt, dat wy tot noch toe teghen den vyandt het Landt behouden hebben. Die ons hier toe gheholpen hebben; die haer lijf ende leven by ons ghewaeght hebben; die op onse poorten, vesten, of waer't van doen was, als muylen ghearbeydt, ende met leeuwen herten gestaen hebben, dat en zijn niet altemael luyden van eender gesintheyt : maer veel zijn daer onder gheweest, die nu sommighe (de welcke het weynighste by ons op gheset hebben) gaerne souden, als't schijnt, benaut sien.

De Hooghmogende Heeren Staten Generael van de vereenighde Nederlanden / in de sententie Johannis Wtenbogaert Remonstrantsch-Predicant / die by de selve Sententie syn leven langh ghebannen wordt in't secreet Cuchthuys tot Amsterdam / houdē voor een groote misdaet / dat de ghebannene Predicanten / tot Antwerpen vergadert zijnde / gheconsulteert hebben (het welcke nochtans gheen waerheyt te zijn bewesen is in sekere brief aen hare Ho. Mo. gesondē / ende onderteeckent van Wtenbogaert / Episcopius en N. Grevinchovius)

of sy

of sy hun tot Staden souden begheven/ende tot dien eynde soecken te bewegen eenighe ingheseetene van dese Landen / derwaerts met hun te gaen woonen; also (seggben hare Ho. Mo.) beraetslaghende om dese Landen van ingheseetenen te ontblooten. Daer mede hare Ho. Mo. claerlyck te verstaen gheven / dat sy houden het vertreck van vele Ingheseetene desen Landen seer schadelyck te zyn.

Tertullianus in syn Apologetico ofte Verantwoordt-boeck tegen de Heydenen/noemt het een wraake/die de Christenen van de Heydenen die haer vervolghden/souden nemen/indien sy in andere Provincien vertrocken: want/ segt hy/ de Princen verbaest zynde door dien in vele Steden so weynigh volcks soude zyn / souden moeten andere onderdanen soecken.

Die dannoch den Overheden nu het contrarie met Bogherman ende syns gelycke soecken te persuaderen/mitsgaders hare E. ophitsen/ om de Calviniscbe Religie alleen te handhaven met vervolginge ende verjaginghe van andere: die willen gedencken hoe sulcks hare voorsaten behaeght ende ghesmaeckt heeft / als sy inden jare 1553. upt Enghelandt (daer sy doch meest vreemdelinghen waren) met swanghere vronwen ende cleyne kinderen verdreven werden/ ende als sy in Denemarcken/ daer sy rustplaetse sochten/ niet toeghelaten wierden/maer gebodt ontsinghen op lyfstraffe van daer inde winter te vertrecken. Insghelycks/ behoorden sy haer inden sinne te laten comen/hoe seer sy ghewoon zyn te claghen/ ende dat met recht/over de Tyrannie van Duc d'Alba / daer door de Ghereformeerde in voorgaende jaren upt hare Vaderlandt gedreven zyn / ende gedwonghen zyn/in vreemde Landen woonstede te soecken. Indien sy/sulcks vergetende ofte verachtende / nu hare medebroeders doen van de Overheden om de Religie wille wreedelyck ghehandelt worden / welck sy te voren een ongodlycke Tyrannie noemdē/so hebben sy haer te versekeren/dat de wraake Godts over haer niet vertraghen sal.

VIII.

Het is teghen recht ende reden/dat in de vereenighde Nederlanden/daer men Lutherschc/Mennoniten/ende andere gesintheden tot noch toe vry toegelatē heeft (welck oock behoort te gheschieden) de Remonstrants-ghesinde in de oeffeninghe haerder Religie door Placcaten ende met ghewelt verhindert/ende so strenghelyck vervolght worden: maer ter contrarie isser wel groote oorsake / daerom sy niet alleen met andere gesintheden toegelaten / maer so wel als de Contra-Remonstranten in publycke tempelen behoorden gemainteneert te worden.

Bewijs.

Bevvijs.

DE Prince van Oranghien in ſyne verantwoordinghe betuyght/ dat de Gereformeerde te dier tijt beſtondē de predikingē te houden/niet alleen ſecretelijck (het welcke,ſo ſpreeckt ſyne Pr. Exne/ men noyt met gheenderhande vervolgingen hadde connen beletten) maer oock in't openbare/namelijck te Valenchijn/te Doornick/ende in ſommighe andere plaetſen: byſonder om deſe oorſaeck/ dat ſy hen lieten duncken niet min neffens hare Coningh verdient te hebben,dan de Franchoiſen bp harē Coningh/die vryheyt der Religie in Vranckrijck hadde toeghelaten.

Alſo oock de Remonſtrants-geſinde in de vereenighde Nederlanden laten hun niet alleenlijck duncken / maer weten ſeckerlijck / ende het blijckt voor de gheheele werelt/dat ſplieden/ ſo wel die voor deſen in Regeringhe gheweeſt zijn / als ghemeene Borghers / indien niet meerder/ altoos niet minder/als pemant onder de Contra-Remonſtranten ten tijden van de tyrannie van Duc d'Alba/ende de naghevolghde oorlogē/als mede inde ſwarighedē van Leyceſter/tot voorſtandt van de Vaderlandtſche vryheyt hebben ghedaen. Is het dan niet teghen recht ende reden/ dat hun met gewelt verhindert wordt/ de vercreghene vryheyt ſo wel/ als andere/te ghenieten? Men neme oock in achtinghe / dat in niet weynighe voornaemde Steden van verſchepden Provincien / ſonderlingh in Hollandt ofte het meerendeel der oude ingheborene ende inghelande Borghers / ende trouſte Patriotten des Landts den Remonſtranten toegedaen zijn; ofte / ſo de Contra-Remonſtranten in eenighe der ſelvighe Steden mede een merckelijck getal maken (want in ſommighe plaetſen ſeer weynige Borghers van name ende qualiteyt onder hen bevonden worden) dat ſy vele van buyten in ghecomen zijn/ door onwetenthey t miſleydet zijn/ ofte oock betoonen/ dat het hun meeſt om werelts eere ende profijt te doen is. Men heeft oock niet te dencken/dat alle/die nu niet openlijck belijden van de Remonſtranten ghesinthey t te zijn / daeromme het met den Contra-Remonſtranten houden: ſonder twijffel vele ſchricken voor de vervolgingen/harde proceduren/gheweldighe beroovingen/ plonderingen/&c. houden haer ſtille. Het ware oock te wenſchen/ dat vele van de teghenwoordige Regenten met hare conſcientien te rade ginghen / ende alle wereltſche conſideratien aen een zijde ſtellende/te rechte het ſuck aengaende de Remonſtranten overwoghen; ſy ſouden/alſo doende/bevinden ende oordeelen/datter geen recht noch reden is de Remonſtranten te vervolghen.

De Gemeynte tot Antwerpē in hare Requeſte aende Overighey t der Stadt Anno 1567. ſept terſtont in't begin/Vertoogende, hoe dat ſy ten onrechten ſonder eenighe ſchult, miſdaet ofte verdienſte jammerlijck verdruckt ende verſtroyt werden, als onnooſele ſimpele ſchapen,die niemandt hinderen ofte ſchaden, die oock niemant ſoecken in eenigh lijden,ſchade ofte verdriet te brenghen,noch eenighe commotie,op-

tie, oproer, twist ende tweedracht onder den volcke te maken, noch eenighe rebelligheyt ofte wederspannigheyt teghen de eerwaerdighe Overigheden te betooghen: maer incontrarie eendrachtigheyt, vrede, liefde ende eenigheyt met allen menschen begeerende te hebben. Ende daer na wederom: Wat hebben wy doch misdaen, datmen met ons so wreedelijck ende tyrannighlijck omgaet? waer zijn onse boose daden, daer het sweert van justitie te rechte soude moghen over snijden? waer is onse Ketterye ofte dwalinge? datmen ons die bewijse, eer wy geoordeelt worden. Het is teghen reden ende alle rechten. Wy leven payselijck, manierlijck ende Christelijck na ons vermoghen door de genade Godts onder allen menschen, ende onder allen volcke. Dese ende andere dierghelijcke woorden / die de Gherefourmeerde in die tijt ghebruyckt hebben / worden nu van den Remonstranten oock tot hare defensie / sonder daer in te comen met waerheyt teghen gesproken worden / voortghebracht. Moghen sy dan oock met de selve niet seghen / dat sy teghen recht ende reden vervolght worden?

De Gherefourmeerde tot Antwerpen / Valenchijn / ende meer andere / hebben in hare Requesten aen hare Magistraten / synde Majesteyt / de Heeren vander Oorden vertooght hare gehoorsaemheyt in alle politijcke bevelen / hun opghelept / ende oock belooft / daer inne te volherden: alles daer henē richtende / dat blijcken soude de onbillijckheyt der vervolginghe / teghen haer in Religions saken aenghestelt. Dit selvighe moghen oock de Remonstranten met vollen monde van hen selven ghetuygen / ende over sulcks even seer over de onbillijckheyt der vervolginghe claghen.

De Gemeynte van Antwerpen seyt ooc̄ in't boven-gemelte Requeste: Wy versamelen by een inde name onses Heerē Christi Iesu, om sijn woordt te vercondighen ende te hooren &c. Eñ in een ander Requeste aen seekere edele Heere; om in desen warē geloove dagelijcks toe te nemen, eñ te wassen, so ist dat wy onderwijlen by malcanderē comen ende versamelen, om Godts woordt te lesen ende daer van te spreken, ofte hooren lesen ende spreken tot onser zielen saligheyt. Wat misdaet is hier in gelegen? Even alsso is het nu oock met den Remonstranten ghelegen: maer is de vervolginghe teghens hunlieden noch dies te onredelijcker / dat-se van die ghene hun aengedaen wordt / met welcke sy de verlatinghe des Pausdoms ghemeyn hebben. De Remonstranten hebben haer oock / ghedurende de tijt hares welstants / so niet gedragen inden Lande / dat ofte de Overheden ende Regenten / ofte de ghemeene ingheseetene eenige swarighevt van hun hadden te vreesen: so datmen daer uyt eenighe schijn van reden soude moghen nemen / daerom sy nu soo hardt ghetracteert worden. Want de Remonstranten hebben altoos by monde ende by gheschrifte openlijck ghegeven / dat de hooge Souverayne Overigheyt het recht ende de macht toecomt / om in hare publijcke Tempelen te mainteneren soodanighe Religie / als haer behaeght / (best nochtans doende / so sy de

oprechtste ende waerachtighste maintenceert / daer van sy Gode rekenschap sal gheven) ende oock het opperste ghebiedt / onder ende na Godts woordt/om over de selve in publijcke upterlijcke Kerckelijcke saken ordre te stellen. 'Tcontrarie van welcke de Contra-Remonstranten altoos ghesustineert hebben/ende noch sustineren/soeckende het meeste ende voornaemste seggheu aen hun selven te houden / ende also de auctoritept van de hooghe Overighept niet wepnigh verclepnende: het welcke in de Kercken-ordeninge van dē Dortschē Synode bemerckt zijnde / de selve niet sonder wichtighe reden van de Regenten der Landen tot noch toe ghere susteert is. Daer upt blijckt/dat de hooge Overighept ten opsichte van de Remonstranten gantsch niet/ maer ten aensien van de Contra-Remonstrantē grootelijcks te vreesen hebben gehadt / dat hare auctoritept door henlieden ghekrenckt/ ofte de publijcke ordre/ die sy souden goet vinden te stellen / ghemolesteert soude worden.

De ghemeene inghesetene / van ander ghevoelen in Religions saken zijnde/ haddē oock geen onrust noch onhepl vande Remonstranten te verwachten : want sy / so langhe hare partyen voor gaven de grouwelijck leere van de absolute verwerpinghe met den aencleven van dien (die sy nu in't Dortsche Synode ghearresteert ende nootsakelijck ghemaeckt hebben) niet toe te staen/ gelijck in de Haeghsche conferentie Anno 1611. in den Synode van Ghelderlandt / ende elwerts ghebleken is / de onderlinghe verdraeghsaemhept altoos upt lust ende liefde tot vrede in alle oprechtighept ghedreven hebben. Sy hebben dat oock sonderlinghe betoont in de Haeghsche Conferentie/ in't begin / midden ende eynde des selven anbiedende met hare partyen te handelen van middelen/die tot accoort ende eendracht souden moghen dienen. Corteljck/ sy hebben nopt pet anders ghesoeht/ ofte erghens anders op upt ghewees / dan dat sy haer ghevoelen van de vijf bekende articulen (van welckes waerhept sy in hare herten versekert waren / ende nu noch meerder daer in versterckt zijn) souden mogen onverhindert leeren/sonder andere/over contrarie leere/ so vele hare dienslen aengaet (want de ouwaerhept der selve haren toehoorderen aen te wijsen / ende met alle beschepdenhept te wederleggen/condē sy niet nalaten) te inquieteren ofte lastigh te zijn. Daer van een peder hemselven oock can versekeren / overmits de Remonstranten altijt stacnde ghehouden hebben / dat de Leere van Ketterstraffen ende dooden/ ziel ende Landt verderfelijck is. Wel is waer/ dat eenighe Magistraten in Hollandt/bemerckende/dat de Contra-Remonstranten / op gheen bevelen van de hooghe Overhept passende/ sochten de Remonstranten upt te werpen / ende also een droevige scheuringhe tot groote onruste ende onhepl des gheheelen Landts/ ghelijck nu blijckt/aen te richten/ hebben pets teghen hare ontijdige/ onchristelijcke / onnoodighe afghescheurde vergaderinghen ghestatueert: maer hare EE. hebben altoos in vigeur ghelaten de resolutie

vande

vande Ed. Mogh. HH. Staten van Hollandt ende Westvrieslandt/ daer by de onderlinghe verdraeghsaemheyt ghesancieert werde. Wt welcke alles mede blijckt / dat de Remonstranten teghen alle recht ende reden nu soo hardt ghetracteert ende soo bitterlijck vervolght worden.

Wilnen het nemen op't gevoelen ende de Leere der Remonstranten/ in de vijf articulen vervatet/ men sal bevinden dat het oock sonder fondament zy: want die selve Leere ooc van de Lutherschе ende Mennoniten / den welcken men de exercitie haerder Religie noch/ ende dat met recht/inde vereenighde Nederlanden toelaet/goet ghekent wordt. Wat schijn van reden can het dan hebben / datmen om de selve Leere den Remonstranten alleen so vyandtlijck bejeghent?

Men sal mogheljck seggben/het Dortsche Synode heeft de Leere der Remonstranten ghecondemneert. 'Tis waer: maer heeft het Synodus dese Leere gecondemneert/om datse van de Remonstranten verdedight werde/ of om datse in haer selven na haer meeninghe schadelijcke ende onlijdelijcke onwaerheydt is? Indien't eerste / soo wordt notoirlijck bekent de onbillijckheyt ende ongherechtigheyt van het Synodus: indien't laetste / soo hebben de Lutherschе ende Mennoniten haer te spieghelen aen't exempel der Remonstranten/ ende haer te bereyden om den selven beker oock te drincken. Maer soude de sententie van het Dortsche Synode wel het fondament geweest zijn van de jeghenwoordighe vervolgingen? souden de Synodale Vaders de intentie wel ghehadt hebben/dat de Remonstranten also souden ghehandelt worden? De Remonstranten twijffelen daer niet aen/ wetende hoedanigh Boghermans ghevoelen ende in't ghemeen der Calviniſten aerdt is; mede selve ghehoort hebbende/hoe sy/ inlandtsche ende uytheemsche/ (welcker sommige nu/een ander partye hebbende / mogheljck wel haest een ander Liedt souden willen singen; Godt zy haer genadigh) met hare advijsen ende practijcken de Overheden tegen de Remonstranten opgehitst hebben. Doch de onbillijckheyt ende partijdighеyt van dit Synode / in welcke de Sathan een verborghenthеyt der ongherechtigheyt gewracht heeft/ is in andere schriften ghenoeghsaemlijck bewesen: dat sullen wy alleenlijck seggen/ indien dit Synode so veel rustes in't Landt gebracht hadde / als het ghelt ghecostet heeft / het soude eenighsins in waerde ghehouden moghen worden: maer of nu om noch eens so veel ghelts niet wel te wenschen ware/dat het nopt soude ghehouden zijn/geven wy den verstandighen te bedencken.

Maer als het den Calviniſchen qualijck ginghen tijden van de Spaensche Regeringhe/hebben sy haer doen oock op een Synode beroepen / ofte het Concilium van Trenten/ welck doen ter tijdt met veel meerder upterlijcke schijn ende glantz/ als het Dortsche/gehouden is/aenghenomen? Sy seggben wel in hare Requesten/dat sy bereydt zijn, hare leeringhe, gheloove ende ghevoelen ter examen ende

proeve te ſtellē,'tzy door predicatie, diſputatie ofte belijdeniſſe opentlijck voor de gantſche werelt eñ alle menſchen, (daer toe de Remonſtranten oock overbodigh zijn) maer ſy verghcten te ſeggen/ dat het Synodus ofte 't Concilium het eenighe middel was/om de geſchillen in Religions ſaken neder te legghen. Het was doen de tijt niet / om dooz dat middel boven te dzijven ende andere te onderdzuckē. Daerom hebben ſy doen ter tijdt met alle ernſte het Concilium van Trenten/ als van hare partyen ghehouden zijnde/ ghereſuſeert aen te nemen. Even met het ſelvige recht hebben de Remonſtranten in voorgaende jaren aengheweſen / dat de Religions-verſchillen / inde vereenighde Nederlanden opghereſen/dooz een Contra-Remonſtrants Synodus niet te helpen waren / ende verwerpen oock nu hare Decreten.

De Ertz-Hertoge Matthias/de Prince van Ozangien/ de Raedt van State/ende Generale Staten inde Religions vzede Anno 1578. ozdonneren de vzyheyt van tweerleye Religie/ immers ſo lange ende tot die tijt toe, datter in een algemeyne ofte Nationale Concilie, beyde partyen liberalijck gehoort weſende, anders deſhalven geſloten ende ghedetermineert werdt. Maer inden Dortſchen Synode is gheen dingh minder geſchiet/als dat beyde partyen liberalijck ſouden ghehoort zijn: want d'eene partye aldaer aenclagher / ghetuyghe ende Richter over d'ander is gheweeſt.

Men beſchuldight de Remonſtranten mede/ als valſche leere dzijvende / om dat ſy niet hebben willen de Confeſſie ende Catechiſmus der Contra-Remonſtranten ondertecekenē/ende henſelven daer aen binden. Maer can-men daer uyt met eenige ſchijn van reden beſluyten/ dat de Remonſtranten met recht ſo ſtrengelijck vervolght wozden? indien ja; ſoo moeten alle andere ghezintheden oock tijdelijck op haer hoede zijn. De Calviniſten in Duytſchlandt hebbē oock al veel te ſeggen op de Ausbozghſche Confeſſie/ ende nochtans ſchuylen ſy onder de ſelve/om des Rijcks vzede ende vzyheyt te ghenieten: maer de arme Remonſtranten/hoewel ſy/ noch niet uytghewozpen zijnde/ dickmael beleden hebben/haer te willen houden aen de Confeſſie van de Nederlandtſche Kercken/na haer verſtant uytghelept zijnde/ende behoudens hare conſideratien over de ſelve / hebben niet een ſlipgen van de Calviniſche mantel connen becomen / om haer daer mede te decken ende alſoo het onweder te ontgaen. Sy moeſten ten Lande uyt. So onbarmhertigh zijn de Calviniſten / die nochtans ſoo gaerne / als het noodt is / onder ander lieden vleughelen ſchuylen; maer het conde noch wel eer langhe gheſchieden / dat oock over haer een oozdeel ſonder barmhertighcyt uytginghe. De Heere ghebe hen/dat ſy tijdelijck boete doen/ ende den welverdiendē toozn van hun afkeeren. Maer laet ons hoozen / wat de bovenghemelte Cozranus/ die de Ghereformeerde tot Antwerpen in waerde hielden / ende gaerne tot hare Predicant gebzuyckt hadden/van deſe ſake oozdeelt. In ſijn

bzief

brief aen de Lutherſche ſchrijft alſo: Daer zijnder noch andere, die van hare Confeſſien, Catechiſmen, uytleggingen ende traditien een vijfde Evangelinm maken, eñ willen hare particuliere uytlegginghen auctoriſeren in ſulcker voeghen, dat ſy-ſe neffens d'articulen des gheloofs ſetten, ende derren alle de ghene ketters noemen, die niet van woorde te woorde hare imaginatien na en volghen: de welcke, al waert datſe goet waren ende vol van ſtichtinge, ſo zijn-ſe nochtans van menſchen, ende daerom onwaerdigh gheleken te worden by d'woort des genen, die inder eeuwigheyt blijft. **Ende daer na:** Siet uwe fraeye incomſte, dien yemandt mochte ſeggen te ghelijcken den nieuwen Inquiſiteurs, dewelcke verdoemen, vervloecken, bannen, ende afgheſneden ketters vander Kercken noemen alle de ghene, die haer confeſsie niet en ontfangen, dwelck ghylieden oock ſchijnt te doen, om u Auſborghſche te houden, recht oft een vijfde Evangelium, ofte nieu Symbolum des geloofs ware. **Ende wederom:** Wy willen Chriſtenen zijn ende genaemt worden: wy willen de confeſsie des gheloofs volghen, die onſe Godt ende Vader ende Ieſus Chriſtus ſijn Sone ons gelaten hebben, te weten d'woort Godts, in het Oude ende Nieuwe Teſtament, als corte begrijpen van onſe Religie, vervaet. **Als nu de Remonſtranten den Calviniſten aldus met hunne eyghen woorden antwoorden / wat ſullen ſy connen excipieeren?**

Maer men ſeyt / de Remonſtranten zijn Landtverraders. **Als dat beweſen is / ſoo ſal een yeder bekennen / dat ſy met rechte vervolght worden. Doch behoorden de Calviniſten te weten ende te ghedencken / dat de Heere van Swevegem / Ambaſſadeur der Heeren Staten aende Coninginne van Enghelandt inden jare 1576. in ſijn Oratie onder andere mede claeghde / dat de Spaengiaerden om tot haer vermeten wrake te comen / maeckten de werelt alomme wijs / dat de Nederlanders al** Ketters, ende Verraders waren van Godt ende den Coningh. **Het is oock nu niet anders als een Spaenſche wraeckgierighe hact / teghen den Remonſtranten (alleenlijck om dat ſy de ongodlijcke leere van de abſolute Predeſtinatie naecktelijck ontdeckt ende den Contra-Remonſtranten onder de ooghen gheſtelt hebben /) opghenomen; als men haer by de eenvoudighe upterijt / als Landtverraders. De Ho. Mo. Heeren Staten Generael ſouden Landtverraders niet preſenteren haer in't Landt te gagieren / 'twelck den Remonſtranten aengheboden is / mits dat ſy van hare dienſten ſouden hebben willen aflaten. Doch deſe ongodlijcke calumnie is gheen verder wederlegginghe waerdigh.**

Even alſoo leyt men den Remonſtranten met onwaerheyt te laſte / dat ſy na 't Pauſdom hellen / ende de Papiſtiſche Religie in de vereenighde Nederlanden ſoecken in te voeren. **Maer daer op is van de Remonſtranten alſo gheantwoort / dat de Leughengheeſt beſchaemt moet worden / ende billijcke oorſake ghegheven wordt / om van den Contra-Remonſtranten ſulck nadencken te hebben. Maer dewijle**

nien desen aengaende vele te seggben heeft van Otenbogaert/ die onder de Remonstranten gheeert ende gerespecteert wordt; namelijck/ dat hy van selfs sonder noot in Paepsche Landē hem begeven heeft/ ende aldaer groote familiaritept houdt met den Ertz-Hertogh/ Bisschop van Antwerpen/ ende de Jesuyten; can ick niet nalaten hier te betuygben/ dat my ter hande gheeomen is een extract uyt een brief/ van Otenbogaert selve gheschreven in Septembri deses jaers 1620. ja/ om den Leser alle twyffelinge te ontnemen/ dat ick den brief selve/ met syn eygben handt gheschreven/ gheslen ende gheleslen hebbe/ daer in hy met uytgheduckte woorden betuygbt/ dat sijn vertreck na Antwerpen niet is gheschiet by voornemen, lange te voren bedacht, maer dat hy die plaetse geheel haestigh heeft ghekosen, als de naeste tegen't perijckel, ende in meeninghe om, de winter over zijnde, vorder te vertrecken; het welcke hy oock soude ghedaen hebben, ten ware het ghewelt hem daer na aenghedaen in't overvallen van sijn huys ende 'tconfisqueren van sijn goederen, mitsgaders den handel met den Heer van Moersbergen hem hadden doen verstaen, dat nauwelijcks eenige neutrale plaetse hem veyligh soude zijn. Hy verclaert oock / dat hy tot dier tijt toe ('tlaetste van September 1620.) noyt met den Ertz-Hertogh ofte Bisschop tot Antwerpen hadde gheSproken, noch oock oyt met eenigh Iesuijt de minste communicatie hadde ghehadt, noch van Religie, noch van politijcke saken. Dit zyn syne eygbene woorden/ ende connen van niemandt ghereproeheert ofte van onwaerhept gesuspecteert worden/ dan van den ghenen/ die/ selfs niet ghelooftwaerdigh zynde/ ende aen achterclap lust hebbende/ een oudt/ eerlijck/ treffelijck/ Godtvreesend man eñ ghetrou dienaer Christi by syn woordt niet ghelooven wil. Ende over sulcks blijckt/ dat Otenbogaert/ ende oock d'andere Remonstrantē om synen't wille/ t'onrechte by 'tvolck door alsulcke beschuldinghen leelyck afgheschildert worden/ om de onverdiende vervolginghen een verwe te gheven.

Te vergheefs soecktmen oock stoffe/ om de onchristelijcke persecutie teghen de Remonstranten ende hare Ghemeynten eenighsins te billijcken / ende schyn van recht te gheven / uyt dien dat de Remonstrantsche Predicanten op't bevel van de Heeren Staten gewepgert hebben de Acte van Stilstant te ondertepckenen; dat sy buyten de Vereenighde Nederlanden ghebannen/ ende met schepen eñ wagens uyt de selve ghebracht zynde / teghen't bevel van hare Ho. Mo. in't Landt wederkeeren; dat sy ende de Ghemeynten/ niet tegenstaende contrarie Placcaten / hare Godts-dienst heymelijck ende in't openbaer oeffenen; dat de Predicanten ende oock andere lieden in handen van de Magistratē comende/ wepgerigh zyn te openbaren/ of/ waer/ wanneer/ by wie/ sy ghelcert/ predicatien ghehoort/ hare hupsen daer toe verleent / Predicanten ghecherbergbt / tot haer onderhoudt pet ghegheven hebben &c. In allen desen ende dierghelijcke meer andere saken is niets te vinden / daer door de rigoreusheyt der Placcaten

ende

eñ der executien eenighsins can verbloemt ofte verschoont worden.

Want in allen desen doen de Remonstranten niet anders / dan sy van conscientie weghen ende achtervolgende Godts bevel schuldigh zyn / houdende / ende bewysende / dat het is conscientie-dwangh / dat hen sulcks verboden ofte verhindert wordt.

De Predicanten eenmael wettelijck beroepen / ende van hare Gemeynten niet ontslaghen zynde / (dat een partydigh Synodus haer depoteert / is van gheener waerde / ende can door auctoritept van de hooge Overheyt / die sulcks toestemt / gheen gewichte becomen) hebben bevel van Godt ende Jesu Christo / om haer ampt te voltrecken / ende van leeren niet op te houden / 2. Tim. 4. 1. 2. Ick betuyghe dan voor Godt ende den Heere Iesu Christo, die de levende ende doode oordeelen sal in sijn verschijninge, ende in sijn Coninghrijcke, predickt het woordt, houdt aen tijdelijck ende ontijdelijck, straft, dreyght, vermaent met alle langhmoedigheydt ende Leere. Coloss. 4. 17. Seght Archippo / Siet toe, dat ghy den dienst vervullet, dien ghy aenghenomen hebt in den Heere. Ende dit alles onder dreyginghe van Godts toorn / so sy daer in nalatigh zyn. 1. Cor. 9. 16. Wee my, ist dat ick niet en Evangelizere. Sy weten / also nu swaere tyden zyn / ende verderffelijcke leeringhen ingevoert worden / dat sy volghens de wet der liefde / die Christus so hooge bevolen heeft / ende na eysch hares amptes / welck is / waken voor de zielen der menschen / Hebr. 13. 17. niet moeten stomme honden ende huerlinghen zyn / die / als de wolf comt / vlieden / maer hare stemme verheffen / het volck sonder ophouden met den woorde Godts spysen / waerschuwen ende vermanen / op dat sy niet van gheestelijcke honger versmachten / ofte door heyloose spyse vergiftighet werden: ende dat sy oock daeromme den genen / die onse vryheyt / die wy in Christo hebben / comen te bespieden / op dat sy ons souden onder dienstbaerheyt brengen / niet een ure tyts / na het exempel Pauli / moeten wycken in onderdanigheyt / op dat de waerheydt des Evangeliums onder ons soude blyvē staende / Gal. 2. 4. 5. Ende soo sy dit niet en doen / is hun bekent / dat sy moetende reeckenschap gheven / namelijck van hare bedieninghe / Hebr. 13. 17. souden schuldigh bevonden worden aen het bloedt der ghene die verlozen gaen / Ezech. 3. 17. ende met den ontrouwen dienstknecht / die syn pondt in de aerde begroef / straffe moeten lyden / Matth. 25. 30. Sy hebben mede voor oogen de exempelen der Propheten / Apostelen ende andere ghetrouwe Dienaren Godts / ende bekennen / dat sy met de selvige wacker moeten zyn in alle dinghen / verdruckingen lyden / het werck doen eens Evangelisten / ende hare beroepinghe seker maken / 2. Timoth. 4. 5. altyt vast houdende / dat sy meer Gode / dan den menschen ghehoorsamen moeten / Act. 5. 29. ende dat sy haer leven niet dierbaer moeten houden voor haer selven / op dat sy haren loop / eñ den dienst / welcken sy van den Heere Jesu ontfanghen hebben / om het Evangelium der ghenade Godts te betuyghen / met blyschap vervullen

moghen /

moghen/Act.20.24. ende hier namaels de croone der gerechtigheyt/ die haer wech ghelept is/ haer loop volloopen/ ende het gheloove behouden hebbende / ontfanghen/ 2.Tim.4.8. Dese sekere kennisse de Predicanten hebbende van de wille Gods ende Jesu Christo / mitsgaders wetende ende onwederspreckelijck bewijsende/dat het gebodt van de Heeren Staten Generael/om met onderteeckeninge van hare Acte te beloven / nu ende voortaen van haren dienst haer te sullen onthouden/ directelijck teghen de selve was strijdende/ hebben sy gewepghert hare Ho. Mo. Dewijle sy Gode ende Christo ongehoorsaem waren / onderdanigh te zijn. Is dat misdaet? Is dat een oorsaeck van so onchristelijcke vervolginghe?

Maer laet ons oock hooren/ wat de Gherefourmeerde eertijts van sodanighe sake / ofte die desen niet onghelijck en is / gheoordeelt hebben. In een boeckxken/genaemt/Corte Apologie der Nederlandtsche Christenen:waer in de Godlijcke handel der Reformatie &c. bewesen wordt ; ghedruckt Anno 1568. vinden wp dese woorden: Dies nochtans niet tegenstaende is notoir ende openbaer, hoe dat de voornoemde Tyrannen eerstmael begost hebben, de predicatien niet expresselijck te verbieden: maer seer listighlijck uyt den raedt des Duyvels, met smeeckende woorden te bidden, datmen-se alleenlijck een tijt van ses weken stateren soude. Ende hoewel daer als noch gheen expresse inhibitie ofte verbodt gheschiede, dan alleenlijck met bidden ende begeeren, so hebben sy nochtans daerentusschen over den ghenen, ende sonderlinghe den Predicanten, begonnen te tyranniseren, die om dit bidden ende begheerens wille niet terstont de predicatien nagelaten hebben. Maer of dat nu met eenighe rechten, 'tzy Godlijcke, 'tzy Keyserlijcke, 'tzy Stadt-rechten overeen comt &c. De Remonstrantsche Predicanten/ hoewel gaerne haer van soo harde woorden onthoudende/ voornamelijck teghen de Overheden / connen oock met waerheydt seggheu/ datmen haer ongodlijcken voorgehouden heeft/ dat sy haer door belofte ende onderteeckeninge souden verbindē hare dienſten te verlaten/ende daer in wepgerigh zijnde/ teghen alle recht ende reden als misdaders in ballinghschap ten Lande uptghevoert heeft.

Also dan de Remoustrantsche Leeraers van wegen conscientie/op het expresse bevel Godts gegrondet/niet hebben connen beloven haer van hare dienſten te sullen onthouden:so zijn sy oock door de selve reden ghenootdruckt / om / niet teghenstaende het bannissement / ende voordere straffen/ die den wederkeerenden gedreyght worden/tot hare Ghemeynten in't Landt weder te comen / ende den dienst / die sy van den Heere ontfangen hebben / te vervullen. Ende over sulcks is het heulieden een geringhe sake/ jae sy achten haer/volgens de Leere Christi/ ghelucksaligh/ als sy hieromme ghelastert/ gheschouden/ als perturbateurs vande ghemeene ruste / seditieuse oproermakers uptghekreten worden. Dit hebben sy met den Heere Christo / de Propheten/die voor hem gheweest zijn/ ende de Apostelen/ die hem nagevolght

volght hebben/ghemeyn. De name van ballingen/ landtloopers &c. can haer ock tot geen oneere ghedyen. Och of sy haer bekeerden/die dese onverdiende ellende den Remonstranten aendoen / op dat het haer in dien dage niet swaer en valle. Maer wy moeté hier den Gereformeerde wederom hare eygene woorden inden sinne brengen.

In haer Request aen de Burghemeesteren ende Raden van Amsterdam Anno 1566. seggben sy / dat haer niet verborghen was, dat deur verkeerde ende lichtvaerdighe menschen henluyden Godsalighe ende heylige handel seer soude worden geblameert voor hare E. ende met lichtveerdigheyt, verleydinge, oproer, muyterije ende rebelligheyt beschuldight worden, daer door ock de voorsz Borgemeesteren ende Raedt souden meenen rechtvaerdighe oorsake te hebben, om henlieden te verstooren. Waerom sy voor raedtsaem hadden inghesien, op dat den wijsen Raedt haer niet en soude vergrijpen, henlieden voor ooghen te stellen, ende te betuyghen, dat gheen vande voorsz stucken henlieden en mogen opgheleydt worden, als geenige schuldt daer toe hebbende, ofte oorsake daer toe gevende. Ende daer na: datse voorts als oproer-makers ende verstoorders of verscheurders der eenigheyt werden beschuldight teghen de waerheyt, moeten sy met Paulo verdraghen ende haer in alle verdruckinghen ende oproeren als dienstknechten Godts bewijsen, ende om dat sodanighe helsche beschuldingen niet af laten, voortgaen in 'tghene geheel teghen alle oproer ende onvrede is. Dit Request hebben sy overghelevert den dertichsten Julij / als sy besloten hadden / de openbare Predicatien in Hollandt te beginnen/niet teghenstaende/ dat te dien selven daghe/ doen sy dit beslupt maeckten / namelyck den achtsten Julij voor de middach by Placcate verboden was / eenigh Predicant te hupsen ofte te herberghen op pene vander galghe ende confiscatie van goederen; met belofte/ so pemandt eenighe Predicanten doot ofte levendigh wist te leveren in handen vanden Officier/dat die soude ghenieten ses hondert Carolus guldens. Comen niet de tyden ten naesten by over een?

In een boeckken/genaemt/Ampt/officie/beroep &c. der Predicanten Anno 1567. Dese reden bewijst niet, al ist, dat wy vande werelt verboden worden te prediken, dat wy, so verre wy des becomen connen, derhalven het Evangelium sullen laten staen den volcke te vercondighen. Ende daer na spreckende / ofmen het prediken om't verbodt der Overighept magh laten/sept d'Aucteur/ nu vraegh ick, hoe sullen wy met sodanighen reghel het rijcke Godts ingaen, het welck, so Paulus seyt, met vele tribulatien inghegaen moet worden?

In een boeckken/ geintituleert/ Cort onderricht voor des werelts verdoolde lidtmaten: Wy zijn ock geen Muytemakers, om dat wy de Hongerighe Schapen het Evangelium niet ontstolen hebben, ende met andere verbaesde Herderen de verstroyinghe der Schapen niet toe en hebben ghelaten. Beter is ghevallen in handen aller menschen, dan te sondighen in't aenschouwen des Heeren.

De practijcke van de Ghereformeerde / als sy noch te hedigen daghe in vpanden Landen / niet teghenstaende contrarie Placcaten / Predicanten senden inde Cruys-Kercken / bewijst mede dit selvighe. Met het selve / ja meerder / recht / comen de Remonstranten weder in haer Vaderlandt / om de Evangelische waerheyt hare Ghemeynten te vereendighen; sonder daerom perturbateurs van de gemeene ruste ofte oproer-makers te moghen ghenaemt worden.

Wie heeft opt in dese bedroefde tyden gehoort / dat eenigh Remonstrantsch Predikant met syne Leere het volck tot oproer verwecht ofte daer in ghevoedet heeft? De Remonstranten connen met rechte gebruycken de woorden der Gemeynte van Valenchyn / Anno 1566. Wy derren wel affirmeren ende stoutelijck segghen, ten ware geweest, dat door de Predicatien ende gewoonlijcke, ordinare onderwijsinghen van de Ministers, luydende, datmen hem stillekens ende vredelijck houden, 'tquaet met goedt loonen, de onwetende ende onverstandige verdragen ende lijden, voor haer bidden, veel liever injurie, schade, schande ende overlast lijden, dan een ander doen soude (denckt hoe dit nu by de Ghereformeerde ghepractiseert wordt) dat het ghemeyn volck niet en soude by sijn devoir ofte ghedienstigheyt ghebleven hebben.

Voorts / gelijck de Predicanten van conscientie weghen schuldigh zijn hare diensten te betrachten / so is oock de selve nootsaeckelijckheyt voor de Ghemeynten tot oeffeninghe des Godts-dienstes / want het eene volght het ander / ende connen van malcanderen niet ghescheyden worden. Het ghebodt den Predicanten ghegheven om te leeren / nootsaeckt oock de ghemeynten om te hooren: De aerdt ende nature van de Godts-dienst / namelijck Predicatien / bedieninge des Doops ende Avontmaels / ende gemeene ghebeden / eyscht / dat de Gemeynte vergaderinghen houde: de eerste Apostolische Kercken ende andere / die in navolgende eeuwen geweest zijn / hebben haer in desen met alle neerstigheyt ende ghedurigheyt / sonder voor de swaere vervolginghen versichtt te worden / ofte te verflaeuwen / ghequeten. De Remonstrantsche Ghemeynten zijn insghelijcks schuldigh / het bevel hares Heeren Jesu Christi gehoorsamende / haer exempel na te volgen. Vallen sy in indignatie vande Magistraten / dat moeten sy getroost zijn / wetende dat haer doen Gode behaeght / die ghesept heeft / ick sal u niet begheven, noch verlaten. Dat sy openbare predicatien buyten ofte binnen de Steden houden / can haer tot gheen meerder misdaet toegerecktent worden / dan of sy alleenlijck heymelijcke vergaderingen hielden: want so wel dese / als gene / verboden zijn; ende de openbare vergaderinghen zijn minder suspicie van seditie onderworpen / dan de heymelijcke / overmits die voor alle mans ooghen ghehouden worden ende tot consultatien onbequaem zijn: men mijdet de plaetsen / die opspraeck onderworpen zijn; men comt daer sonder gheweer ofte wapenen / men vliedt voor de Soldaten (die tot defensie van de inwoonders deser Landen aengenomen zijn: O jammerlijcke sake!)

ofte

ofte men houdt hem stille/ lijdt de beroovinghen/ ontcleedinghen/ onchristelijcke verjaginghen: men wordt doodt ghe-schoten / nochtans ghe-schiet gheen wrake / oock inde Steden / daer de Remonstranten verre de meeste zijn; maer de wrake roept tot inden Hemel/ ende wee den ghenen/die alsulcke wreetheyt over de onschuldighe veroorsaken ende handthaven. Boven desen / de menichte der Remonstrants-ghesinde veroorsaeckt nootsakelijckheyt/ om openbare vergaderinghen te houden: van conscientie-wegheu moeten de Predicanten de menichte dienen; eñ het is noodigh (de Overheden ghelooven het ofte niet) om het Landt in vrede te houden. Wy hebben oock te vooren aenghewesen/ dat de Gereformeerde inden tyt haerder verzuckingen hebben voorgheghéven/dat sy van conscientie-wegen de publijcke predicatien niet conden nalaten. Ende in haer eerste Requeste aen de Borgemeesteren/Schepenen ende Raedt der Stadt Antwerpen/ seggheu sy also (Anno 1566.) Maer so door Godts ghenade het ghetal der gheloovighe,so van Duytsche als Walsche talen so was vermenighvuldight, ende noch daghelijcks vermeerderde, dat sy hun in't secrete niet langer connen onthouden, eñ nochtans de voorschreven oeffenisse der rechter Religie (door het bevel Godts gedrongen) niet en conden nalaten: waer door oock alle desordre eñ tumult, die anderssins te dier oorsake soude namaels rijsen,soude moghen gheweert worden. Men weet/wat de Gereformeerde ofte Calvinisten/eertijts in Brabandt/ Vlaenderen/ ende andere Provincien/oock Hollandt desen aengaende ghedaen hebben: ende is remarckabel/dat/ als sy Anno 1566. den lesten Jul. hare eerste predicatie buyten Amsterdam deden / de Catholijcke Overheyt stercke wachte van Schutters in de poorte ghestelt heeft/ om alle oproer ende commotie te verhinderen; dat oock de Raedt eñ Schutterije besloten heeft/ datmen de buyten-vergaderinghen niet soude stoorzen; ja dat de Schutters / als de Schout met syn Dienaers &c. op den vierden Aug. haer wilde gaen stoorzen / hem hebben tegengestaen/ ende doen weder keeren/seggende/ dat hy door sulck doen een oorsake van groote bloetstortinghe soude wesen. Hoe verre is het nu in dese tydē van daer geweest? Salmen dan niet mogen seggen/dat de Papisten te harē tijde in desen deele redelijcker gehandelt hebben/dan de Calvinisten nu met de Remonstranten doen?

Sal mogelijck yemandt seggen / datmen hier ende daer smaet-redenen teghen de Magistraten/ende seditieuse propoosten van de Remonstranten hoort / ende dat sy over sulck met recht hardt ghetracteert worden. De Remonstranten sullen gaerne bekennen / dat niet alle de hare even gheschickt van zeden ende ingetogen van woorden zijn: maer met eenen sullen sy met ghewisse kennisse van waerheyt seggheu/dat alsulcke exorbitantien gheensins te vergelijcken zijn met de gene/die de Calvinisten eertijts/ ghedurende hare vervolgingen/ met woorden ende wercken ghepleeght hebben. Wy sullen eenighe uyt vele verhalen.

De menighvoudighe Paſquillen te dier tijt voor den dagh ghebracht/die ſomtijts van de parthen ſelve/gelijck in deſe tyden bevonden is/gheſtropt worden/ſullen wp voorby gaen: van het beeldtſtormen/ ende de groote oproerigheden / daer neffens gaende/ ſullen wp ock niet ſpreken : een peder weet/ hoe ſp het verſchoonen/ ende wat daer van te houden zp.

In de Corte Apologie der Nederlandtſche Chriſtenē/ Anno 1568. wordt gheſept : Daerom al iſſet,dat nu ſommighe godlooſe Tyrannen tot verderve des gantſchen Landts daer in geſlopen zijn, van den welcken ock de Chriſtelijcke Overigheden om des weldoens wille geperſequeert worden , ende eenen tijt langh vluchten moeten , ghelijck dat ſelve den Coningh David ende meer andere Godſalighe Vorſten wel wedervaren is, ſo en laten ſy nochtans daerom gheen Overigheden te weſen ; maer ſullen wel (als het den Heere belieft) wederom in hare regeeringhe gheſet worden. So ſchryven ſp in hare Eccleſiaſtycke ſchriften van de veranderinghe der Overheden te haren tyde.

De Ghemeynte van Valenchyn / als de Heere van Noirkermes door bevel van de Gouvernante crijchſknechten in de Stadt wilde in brenghen / heeft na voorgaende advys van hare Miniſters upt vreeſe dat door ſulck middel hun de oeffeninge haerder Religie ſoude ontnomen werden/ de ſelve ghewepghert te ontfanghen/ ende als ſp daer toe gheperſt werden/ghewapender handt hun te weere geſtelt. Daer van ſp in hare requeſte (Anno 1566.) aen de Heeren van der Oorden gheſonden/alſo ſpreken : Iſt dan vreemdt , teghen nature, reden ofte billijckheyt, dat die van der Stadt, ſiende datſe ghedreyght,in alſulck perijckel omcinghelt , ſo na by beſtormt waren , ende ſo dootvyandtlijck vervolght waren,hen ter weere ende defenſie gheſtelt hebben, om hen te beſchermen ende te verhoeden voor alſulcken gewelt? Ende al iſt ſake , dat om hen te verweeren ſy eenighe Soldaten van de Heere van Noirkermes verſlagen hebben , ſo is de ſchuldt meer te legghen op de ghene,die-ſe der voeghen moetwillighlijck ende met ſulcken overlaſt zijn ghecomen beſtormen , dan op d'andere , die haer lijf ſo manierlijck verweert hebben, als't hen moghelijck is gheweeſt.

Het is mede bekent / hoe ſeer de Ghereformeerde binnen Antwerpen daer teghen waren / als de Regente van de Nederlanden daer cryghſvolck wilde in ſenden.

De Ghereformeerde/ als ſp hoorden/ datmen hare publijcke Predicatien verſtoorzen wilde / gingen openlijck na hare vergaderingen met geweer ende wapenen/om/ ſo-ſe ſpreken in hare Requeſte aende Magiſtraten tot Antwerpen / hen ſelven / wijf ende kinderen te defenderen. Sy zijn ghegaen ter predicatie/ſo de Hiſtorien melden/ met hellebaerden/roers ende andere wapenen: ende ſo wanneer ſwarigheyt ſcheen te ſullē ontſtaen/ maeckten haer ock op die in de Steden waren (by exempel / tot Antwerpen Anno 1567.) met allerlepe ſoorten van wapenen/om de hare te helpen. Bupten Amſterdam ter predicatie

dicatie gaende/ namē sy mede onder haer mantels bedecktelijck corte roers / pongiaerden ende ander cort gheweer / ende deden by den Predicant vereondighen ende protesteeren/ dat sulcks tot geen eynde anders gheschiede / dan om hen ter noot te beschermen / indien men met gewelt henlieden wilden overvallen/ ende heure Godts-dienſten verstooren. Op vele andere plaetsen al't Landt deur gingen sy openbaerlijck met geweer ter predicatien. Den vijfthiendē Augusti 1566. hebben sy in grooten ghetale / soo Borgheers ende inwoonders der Stadt Utrecht/ als van Amsterdam / Schoonhoven/ Culenborgh/ Vianen ende Iselstein / wel versien wesende met wapenen ende geweer/ gepredict in een Dorp ontrent Utrecht. Is niet noodigh/ meer exempelen te verhalē: de sake is bekent. Een peder weet oock/ dat sy in verscheyden plaetsen de Kercken inghenomen hebben : ende dat sy in sommighe Steden nae't concept van Religions-vrede/ niet hebben willen de Catholijcken neffens haer ghedooghen/ niet teghenstaende dat sy sulcks in hare Requesten gepresenteert haddē: gelyck de Prince van Oyangien hooghloffe. memorie in syn brief aen die van Ghent verclaert.

Om niet meerder te verhalen / men vergelijcke hier mede het comportement der Remonstranten in dese droevighe tyden : men sal bevinden / dat sy ten bevele van hare Ho. Mo. de Kercken hare partyen ingherupmt/ ende so vele Crijchs-knechten/ als de gemelte hare Ho. Mo. behaeght heeft/ sonder wederspreken ontfanghen hebben; dat sy altoos binnen ende buyten sonder geweer ende wapenen hare vergaderinghen ghehouden hebben; dat sy vele injurien met groote lydsaemheyt verdragen hebben. Indien eenige/ van Soldaten overvallen/ ghesla ghen ofte ghedreyght zynde/ haer ter weere gestelt hebben / dat heeft den Predicanten mishaeght / ende is van het meerendeel der ghene/ die teghenwoordigh gheweest zyn/ verhindert ende so veel moghelijck is gheweest/ teghen ghehouden. Soo dat blyckt/ dat de Remonstranten niet anders soecken / dan puerlijck vryheyt van conscientien; ende over sulcks geen reden is/ haer soo hardt te tracteren. Men can oock gheen reden / om te excuseren dese bittere vervolginghen/ daer in vinden / dat de Remonstrantsche Predicanten / ofte oock andere hun toeghedaen / in ofte buyten ghevangheniſſe/ vande Magistraten ghevraeght zynde / aengaende de afgesonderde verboden vergaderinghen/ waer die ghehouden zyn/ van wie aenghelept/ wie de Leeraer sy gheweest / of sy daer geweest zyn/ wie sy daer gesien hebben/ wie de aelmoessen vergadert heeft: of collecten tot onderhoudinge der Predicanten vergadert worden/ van wien/ door wien: Men heeft/ segghe ick/ geen reden/ haer hardt te handelen/ om dat sy van dese/ ende dierghelycke meer andere saken die tot bevorderinghe van de sake Christi behooren / ghevraeght zynde/ wegh gheren te antwoorden. Want sy ghevoelen / dat sy van conscientie weghen niet alleenlijck ontghehouden zyn anders te doen/ maer oock gehouden/ al

waer't schoon / datmen het haer met torture wilde uytperssen / om met eerbiedinghe alsulcke verclaringhe te weygeren/ ende daer by te persisteren. Ende om te betoónen/dat hare conscientie in desen niet en doolt/maer wel ghegrondt is/ gheven sy daer van dese redenen.

I. Om dat de wet der nature/ofte de gesonde reden/die allen menschen ghemeyn is/van Godt in de nature ingheplant/ eyscht dat niemandt magh afgevorderd worden hem selven te beswaren/ ofte oock een verklicker te zyn van syn even-naesten: voornemelyck in die dinghen/die wy weten dat goedt zyn/ende dat onse naesten die selvighe van wegen Godts ghebodt hebben moeten doen. Also heeft Cyprianus de oude Leeraer eertyts in dierghelycke saken syne vpanden gheantwoordt / uwe wetten verbieden aenbrenghers ofte verklickers te zyn.

II. Om dat Christus geboden heeft / om des Evangelij wille ons selven / ende alles wat wy hebben / ja oock onse leven / te verlaten. Matth.16.24.25. ende 10.32.33. Marc.10.29. Luc.14.26.27.33. Daer uyt blyckt / dat alles / wat eenighsins tot bevorderinghe des Evangelij dient/van ons moet betracht et/ende 'tghene de waerheyt ofte de verbreydinghe des selven soude moghen hinderlyck zyn / met uyterste neerstighepт gemydet worden. Derhalven de Remonstranten/wetende/dat de Magistraten/ na de boven-ghemelte saken vraghende/voor hebben/den Evangelio Christi/ welck de Remonstranten belyden/hinderlyck te zyn/ ende de vercondiginghe des selven teghen te houden/so zyn sy schuldigh stille te swyghen/ende liever te lyden 'tghene haer aenghedaen soude moghen worden/ dan sodanighe saken openbarende Godt te vertoornen.

III. Om dat de Heere Christus ons de wet der Liefde ghegeven heeft/gebiedende/ Al wat ghy wilt, dat u de menschen doen, doet ghylieden hen dat oock, Matth.7.12. ende / ghy sult lief hebben uwen naesten, ghelijck u selven, Matth.22.39. het welcke ghebodt so verre uytgestreckt wordt/ dat wy onse leven voor onse Broeders/ ofte die met ons Discipelen Christi zyn/ moeten laten/Joh.15.12.13. Daerom Johannes oock uytdruckelyck sept/Wy zijn schuldigh onse leven voor de Broeders te stellen, 1.Joh.3.16. Nu indien de Remonstranten souden ten bevele vande Overigheden de bovenghemelte saken openbaren/souden sy haer Broeders doen/'tghene sy niet wilden dat hun ghedaen werde/ende haer schade ende ellende veroorsaken/ ende dat van weghen alsulcke saken/ die sy weten/ dat-se van conscientieweghen hebben moeten doen. Dewyle dan sulcks strydet teghen het expresse bevel Christi/ so moeten de Remonstranté door geene auctoritept van menschen / ofte door gheen lyden / dat hun te dier oorsake soude moghen over comen/ haer laten bewegen/ pets te seggen/daer door hare Broeders souden mogen in schade comen van wegen hare Gods-dienst: maer moeten liever het leven voor de selvighe laten.

IV. Om dat Christus bevolen heeft / onse vpanden lief te hebben

ende

ende wel te doen den ghene / die ons haten / Matth. 5. 44. ende oock het wee uytgheſproken over de ghene / door welcken ergerniſſe comt / dat is / die ſynen naeſten oorſake gheeft om te ſondigen / Matth. 18. 7. Nu weten de Remonſtranten / dat de Magiſtraten / de boven-ghemelte ſaken uyt hare mondt ghehoort hebbende / tegen verſchepdene onſchuldighe perſonen harde executien doen / ende alſoo henſelven tegen Godt ſwaerlyck beſondigen ſouden: Derhalven moeten ſy / ſelfs oock om der Magiſtraten wille / ſodanighe ſaken niet openbaren / ende hare E. teghen hare eyghen wille goet doen. Het can wel zyn / dat de Magiſtraten het alſo niet verſtaen: maer niet te min moeten de Remonſtranten het bevel Chriſti ghehoorſamen.

V. Om dat Chriſtus ſelve ende vele ſyner ghetrouwe Dienaren den Remonſtranten in deſen met haer exempel hebben voorgegaen. Chriſtus van den Overpriester ghevraeght zynde na ſyne Diſcipelen ende na ſyn Leere / heeft gheantwoort van ſyn Leere / maer gheſwegen van ſyn Diſcipelen / Joh. 18. 19. 20. ende hy hadde te vooren ſyne Diſcipelen ghenoeghſaemlyck uyt der Joden handen bevrydt / als hy ſeyde / Soeckt ghy my, ſo laet deſe gaen, Johan. 18. 8. 9. Chriſtus heeft oock dickmael / als hy voor den Richter ſtondt / ende van hem ondervraeght worde / ſtille gheſweghen. Alſo hebben oock ghedaen Cyprianus / Laurentius / ende ontallyckе meer andere Martelaers ende ghetrouwe Dienſtknechten Chriſti; liever haer leven latende / als dat ſy teghen de bovenghemelte redenen ſouden miſhandelen. Deſe exempelen zyn de Remonſtranten ſchuldigh na te volghen. De Calviniſten / als Johannes Badius ende meer andere Predicanten die in de heymelyckе kercken ghedient hebben / hebben dit ſelvige mede ghepractiſeert: ende / indien ſy berept waren / comende in handen van de Paepſche Magiſtraten / alles te ſeggheu / wat de ghemelte Magiſtraten van haer begheeren te weten / men ſoude hare heymelyckе Ghemeynten haeſt ſien vervallen.

Op deſe ende dierghelyckе redenen is gefondeert de conſeientie der Remonſtranten / als ſy ſeggheu / van conſcientie-weghen niet te connen den Magiſtraten op de vraghen van de boven-ghemelte ſaken antwoordē. Indien dannoch de Overigheyt door torture / ofte dreyginghe van de doot haer beweghen wil om alſulcke ſaken te openbaren / ſo verſtaen ſy / dat ſy meerder Gode / dan den menſchen moeten ghehoorſamen; ende dat ſy met den Propheet Jeremia moghen ſeggheu / wy zyn in uwe handen; ghy mooght het met ons maken / ſo het u recht ende goet dunckt: Doch ſult ghy weten / ſo ghy ons doodet / ſo ſult ghy onſchuldigh bloet laden op u ſelfs / ende op u Landt: want waerlyck de Heere heeft ons ghebooden te doen 'tghene wy ghedaen hebben. Jerem. 26. 14. 15.

Nu uyt dit alles blyckt / dat de Remonſtranten / tot het ghene / dat ſy doen / door Godts ghebodt ghedrongheu zynde / teghen reeht ende reden ſo bitterlyck om de oeffeninghe hares Gods-dienſtes / die ſy puerlyck

pnerlijck ende alleene ſoecken / verbolght woꝛden. Ende ſoude niet wonder zijn/ indien pemandt/ alles overweghende/ tot die ghedachten quame, datmen de Remonſtranten ſoo wel als de Contra-Remonſtranten behooꝛt in de publijcke tempelen te mainteneren: daer toe oock 'tghene volght merckelijcke conſideratie waerdigh is.

Dat het ghevoelen der Remonſtranten over de bekende vijf articulen/ om welckes wille ſy van't Dooꝛtſche Synodus uptghewooꝛpen zijn/ van aenvangh aen der Reformatie by verſchepden booꝛnaemde Leeraers openlijck geleert/ geſuſtineert/ ende verdedight is: gelijck de Remonſtranten in hare ſchꝛiften meermaels claerlijck beweſen hebben.

Dat dit ſelvighe ghevoelen der Remonſtranten noch in vele plaetſen / ſonderlinghe in Duytſchlandt by de Magiſtraten/ die de Ausburghſche Confeſſie aenghenomen hebben/ openlijck gemainteneert woꝛdt. Eñ is bekent / dat de Pꝛince van Oꝛangien hooghloff. mem. dickmael gheraden heeft/ dat de Gereformeerde haer in't begin van de troublen met de name ende tijtel van de Ausburghſche Confeſſie ſoudē behelpen: daer upt blijckt/ dat ſijne Pꝛinc. Exᶜᵉ niet ſeer vꝛeemt is geweeſt van de Leere/ in de gemelte Confeſſie verbatet/ ende over ſulcks oock van't ghevoelen der Remonſtranten/ ſo veel de vijf articulen aengaet.

Dat de Calviniſche Pꝛedicanten in voꝛighe jaren/ oock na dat het Lepeeſterſche Nationale Synodus gehouden was Anno 1586. eenighe Pꝛedicanten / die openlijck beleden / niet anders te konnen ghevoelen vande Pꝛedeſtinatie/ als nu in de vijf ghemelte articulen uptghedꝛuckt is / in hare openbare dienſten onverhindert hebben laten booꝛtgaen.

Dat de Remonſtranten de booꝛgaende jaren vande hooghe ende ſubalterne Overigheden / die niemandt ontkennen can wettigh gheweeſt te zijn/ ende wel gheregeert te hebben/ inde publijcke tempelen onderhouden ende ghehanthavet zijn: ende dat by reſolutien/ Staetſche-wijſe ghenomen / gheoꝛdonneert is / dat het ghevoelen der Remonſtranten ſoo wel / als der Contra-Remonſtranten openlijck in de Landen ſoude gheleert woꝛden.

Dat in de Vereenighde Nederlanden booꝛgaens ſoo groote menichte is van de Remonſtrants-ghеſinde. De Pꝛince van Oꝛangien in ſijne verantwooꝛdinghe / betuyght / dat het onmoghelijck was, de Stadt [Antwerpen] in eenigheyt te onderhouden, ſonder met ende neffens de voorſz Predicatien oock te lijden de oeffeninghe ofte exercitie vande ſelve Religie, uyt dien dat mits de groote menichte der gener, die deſelve volghden, deſelve oeffeninghen t'aller ure van noode waren; welcke exercitie men oock alomme ghedooghde. Ia hadde te voren binnen de kercken van Antwerpen openbaerlijck geoeffent geweeſt: waer door oock de Magiſtraet aldaer gheoorſaeckt was, goedt ende noodigh te vinden, het ghedoogen niet alleen vande voorſz exercitie,

citie, maer oock van het bouwen haerder Kercken ofte Tempels. Wy hebben te voren oock eenighe malen ghehoort, dat de Gereformeerde haer beroepen hebben ten tijde van de Spaensche regeringe op hare menichte, om alſo te bewijſen, datmen haer niet behoorde de publijcke oeffeninge haers Godts-dienſtes te weygeren. In de Religionsvrede Anno 1578. hebben de Ertz-Hertoghe Matthias, de Prince van Oranien, de Raedt van State, de Generale Staten gheordineert, dat de Catholijcke ende de Gherefformeerde Religie papſibelijcken ende liberlijck gheexerceert ſouden worden, ſonder eenighen troubel ofte belet voor den ghenen, die begeeren ſullen, neffens dat ſy niet min van getale en zijn, dan hondert menagien ofte huyſgeſinnen in elcke groote Stadt ofte Dorp, daer continuelijck gheſeten gheweeſt hebbende, ten minſten dé tyt van een jaer, ende in de cleyne de meerſtendeel van de inwoonders, oock verjaert. Men behoorde immers den Remonſtrantē, die ſo vele hondert ja duyſenden menagien in ſommighe Steden ende Dorpen hebben, niet minder toe te laten.

Hier by comt noch, dat eerlijck is voor de Magiſtraet ende het gheheele Landt, dat die Religie in publijcke Kercken gheleert werde, die van de meeſte menichte der inwoonders goedt ghekent ende ghevolght wordt: het welcke inde vereenighde Nederlanden niet can gheſchieden, ten zy dat ſoo wel den Remonſtranten als den Contra-Remonſtranten de kercken gheopent werden.

Doch de Remonſtranten zijn niet ſeer daer mede becommert, of haer de kercken vergunt worden, ofte niet: ſy latent aen de Magiſtraten ſtaen, dat hare E.E. ſodanighe Religie inde publijcke Tempelen, daer over ſy te ſegghen hebben, ghebieden gheexerceert te werden, als haer behaeght: hier wordt alleenlijck aengheweſen, Wat wel billijck ſoude zijn. Daerentuſſchen houden de Remonſtranten voor vaſt, ende buyten twijfel, dat haer met gheen recht ofte reden vryheyt van conſcientie tot onverhinderde oeffeninghe van hare Religie in haer Vaderlandt magh gheweygert worden.

IX.

De Remonſtranten, ghelijckerwijs ſy behoudens goede conſcientie niet connen met de Contra-Remonſtranten, ſo langhe ſy blijven, ſodanige ſy nu zijn, ghemeenſchap houden in den Godts-dienſte, ſoo connen ſy oock gheenſins de Leere, die ſy belijden, afgaen ofte hare afgeſonderde vergaderinghen tot oeffeninghe des Godts-dienſtes nalaten.

Bevvijs.

DAt de Remonſtrants-ghеſinde niet connen, behoudens goede conſcientie, met de Contra-Remonſtranten ghemeenſchap houden in

den in de oeffeninghe des Godts-dienstes/hebben sy in verscheydene hare gedruckte schriften bewesen. De redenē zyn voornemelyck dese.

I. Om dat sy de Leere der Contra-Remonstranten ofte Calvinisten/die in het Oortsche Synode gearresteert is/ende in de schriften der Leeraers/die het ghemelte Synode voor rechtsinnighe houdt/voorgaens gedreven wordt/na den reghel van de H. Schrifture met neerstighept/eerbiedinghe/ende yverighe ghebeden tot Godt ondersocht ende geexamineert hebbende/bevinden/ende hun selven in hare herten versekert houden/dat de selve niet alleenlyck onwaerachtigh is/ende strydet teghen de H. Schrifture/maer datse seer schadelycke onwaerheydt is/daer door Godt Almachtigh ende den Heere Jesu Christo syn eere ontnomen/ende den menschen ofte tot wanhope/ofte tot roekeloosheyt/met welcker gheen van beyden de ware Godts-dienst bestaen can/de wegh ghebaent/ende de deure open gheset wordt.

II. Om dat de Contra-Remonstranten dese hare soo schadelycke onwaerheyt definieeren/houden ende dryven noodtsakelyck te zyn/om van een peder ghelooft/ende beleden te worden;ende de contrarie Leere/hoe claerlyck die ock bewesen is waerachtigh te zyn/condemneren/ende verclaren onlydelyck te zyn;mitsgaders de gene/die hunlieden cloeckmoedighlyck teghenspreken/hoewel sy anderssins Godsalighlyck leven/uyt de broederschap uytwerpen.

III. Om dat de Remonstranten niet anders connen verstaen/(daer van sy ock meermaels claer bewys voortghebracht hebben) dan dat der Contra-Remonstranten uytwendighe Godts-dienst/namelyck/Predicatien/bedieninghe des H. Doops ēn Avontmaels/ghemeene gebeden/na epsch ende aerdt van haer Leere/onnoodigh/ounut/Gode oneerlyck/vele dupsenden menschen seer schadelyck/ende in't gheheel alleenlyck een lichamelycke oeffeninghe ende louter batementspel is. De ghene/die/den Calvinisten toeghedaen zynde/niet verstaen/dat hare Leere sulcks medebrenght/ende met een oprecht ghemoedt betrachten de werckinghen/die haer van Godt bevolen zyn/veroordeelen de Remonstranten niet;maer sy/verlichtende ooghen des verstandts van Godt ontfanghen hebbende om de schandelyckheyt der Contra-Remonstrantsche Leere te bemercken/connen gheenssins haer/so vele de oeffeninge des Gods-dienstes aengaet/begheven in't ghesel schap der ghene/die de selvighe Leere/wetende ofte onwetende/voor waerachtigh ende rechtsinnigh houden.

IV. Om dat de Contra-Remonstrantsche Leeraers meerendeels niet ter goeder trouwe handelen inde bedieninghe hares amptes: want sommighe/hoewel sy in haer herte ghevoelen/ghelyck sy nu ende dan/daer het haer vepligh duncht/bekennen/dat de Leere der Remonstranten niet onwaerachtigh ofte ten minsten niet onlydelyck is/hebben de Leere ende sententie van't Oortsche Synode/in welcke 'tcontrarie van dien beyde gedefinieert wordt/aengenomen/

ende

ende met onderteeckeninghe belooft/hun selven daer na te reguleren: Seer vele / op ghelijcke wijse de Voetsche Canons hebbende onderteeckent ende belooft die selvighe den volcke te leeren / doen het niet/ maer (navolghende het exempel van de Voetsche Vaders / die noch veel meer grouwelen souden hebben moeten canoniseeren / indien sy hadden willen rondt gaen) bewimpelen ende bedecken so veel als sy connen / 'tghene sy vreesen 'tvolck noch afkeerigher van henlieden te sullen maken; ja ontkennen/dat sulcks haer ghevoelen zy; cryten uyt voor lasteraers / die hunlieden daer mede beschuldighen; ende schamen haer niet/ hier ende daer den eenvoudighen wys te maken / dat sy leeren/ ghelijck de ghebannene Predicanten ghelcert hebben: daer op sy oock dickmael van de alderslechtste sodanigh antwoordt ontfanghen/dat hare aengesichten schaemroot werden: Doch dit doende/ om dat sy het volck niet souden verliesen/ singhen sy somtyts wederom gantsch een ander liedt / op dat sy de Voetsche Vaders niet vertoornen / ende de bete broodts niet verliesen souden. Dat d'eene bekent/ ontkent de ander: oock d'eene ende de selvige sal hupden met ja beantwoorden / daer op hy morghen by andere occasie / ofte meer gheperst zynde / sal neen seggben. Niet sonder reden oordeelen vele na-denckende lieden / dat de Contra-Remonstrantsche Predicanten niet leeren tghene sy ghelooven/ ende niet ghelooven tghene sy leeren. Wie soude gemeenschap in den Gods-dienste houden met Leeraers/ die in saken (na haer eyghen oordeel) van grooten ghewichte / ende daerom so vele ghetrouwe Herders ten Lande uytgeworpen zyn/ alsulcke schandelycke valscheyt/om het volck te misleydē/ gebruycken?

V. Om dat de Contra-Remonstranten dryven ende practiseeren het Landt-ende-ziel-verderffelycke ghevoelen van't Ketter-straffen ende dooden; mitsgaders van allerleye dwangh teghen den ghenen/ die in Religions saken van haer verschillen: daer van men gheen bewys nu behoeft om verre te soecken. De onchristelycke eñ tyrannige proceduren tegen de Remonstranten/ daer toe de Synodale Vaders de wegh ghebaent / ende de Overheden opghehitst hebben; daer in oock noch vele Contra-Remonstrantsche Predicanten behaghen nemen/ende soecken den verdruckten noch swaerder verdruckinghe toe te voeghen / zyn door alle de vereenighde Nederlanden bekent; ende die Godt kennen treuren daer over.

Door dese redenen / ende ghewisse kennisse van de waerheydt der selve/vinden de Remonstrants-ghesinde hunselven in conscientie gedronghen/om met de Predicatien/de bedieninghe der Sacramenten/ ende oock openbare ghebeden der Contra-Remonstranten geen gemeenschap te houden: ende even so seer houden sy haer ter andere zyde van Godts weghen verplichtet/om van de Leere/ die sy belyden/ niet af te wycken/ende van de pleginghe des Godts-dienstes niet op te houdē: overmits sy versekert zyn/dat hare Leere op de H. Schrifture ghegrondet is/ende den gewissen wegh ter eeuwigher salighcyt

den menschen aenwijst; ende weten / dat het Christi wille ende bevel is / alsulcke Leere door't predicken ende andere werckinghen / ten Gods-dienste behoorende/onder 't volck te verbreyden/ ende also een yeder/met opgaende waerschouwingen tegen alle schadelijcke menschen-leeringhen / in de rechte kennisse Godts ende Christi / mitsgaders ghehoorsaemheyt van sijne gheboden/ te verstercken. Wy lesen Act. 19.8.9. Dat Paulus gingh inde Synagoghe te Epheſen/ende handelde vrymoedighlijck drie maenden langh, leerende ende vermanende van den Coninghrijcke Godts: Maer als sommighe verhardt werden,ende gheen gheloove gheven en wilden, quaet sprekende van den weghe des Heeren voor de menichte, van hen afwijckende versamelde hy de Discipelen af, daghelijcks leerende in eens Heeren Schole. Alsoo ock de Remonstranten / vele jaren de salighmakende Leere Christi met vrymoedighept openlijck geleert hebbende / nadien sy nu upt de Calvinische Synagoghe ende publijcke Kercken uptgeworpen zijn/ sullen niet nalaten afgesonderde vergaderinghen te houden. Het can zijn / dat door ghedurighept ende aenwas der wreetheydt haerder vpanden sy voor een tijdt in secrete plaetsen haer souden moeten behelpen: maer vertrouwende/dat Godt hun haest het licht synes ghenade wederom sal laten schijnen / (daer toe sy ock met vperighe gebeden ende continuatie in haren pver / soo veel moghelijck is / hopen aen te houden/) sullen sy daerentusschen haer troosten met het exempel der Heyligher/ welcke / de werelt harer niet waerdigh zijnde / in woestijnen / op de berghen / in speloncken ende holen der aerde ghedwaelt hebben / Hebr. 11.38. ende met Hilario ghedencken / dat de Kercke Godts ende Christelijcke versamelinghen gemeenlijck meer te soecken ende beter te vinden zijn in bosschen/ op ghebercht en/in cavernen/holen/speloncken/ putten/ grachten/ diepten ende ghevangenissen/dan in heerlijcke plaetsen ende schoone Tempelen.

Gheen Placcaten/hoe strengh die ock zijn/ ende gheene executien/ vangen/spannen/beroovinge van have ende goederen/bannissementen/ dooden ende moorden/ moeten (sullen ock niet door des Heeren hulpe) de Remonstranten beweghen / om d'exercitie hares Godsdienstes gantschelijck te verlaten. De Gherefor meerde van Valenchijn in hare Requeste aen de Heeren vander Oorden / Anno 1566. spreken alsoo: Als queſtie is van den dienſt Godts, van der ſaligheyt ofte verdoemeniſſe onſer zielen, ende alſo voorts op't ſtuck van onſe conſcientien: ſo bidden wy uwe G. te conſidereren, hoe na dat ſulcks noopt, ende hoe de menſche, die Godt vreeſt, daer op lettet: exempelen daer van zijn de drie jonghelinghen, Daniel ende meer andere; bewijſende, hoe ſwaerlijck datmen uyt'smenſchen herte met ghewelt, met wapenen ofte ſtockē uythalen can de Religie, die in't ſelfde ingedruckt is, ende gheprent ſtaet. In hoe grooten angſt ſteltmen de ghene, die ſien, datmen hen dreyght, 'tgoedt te verbeuren, lijf ende ziele te verlieſen met verſtooringhe vande loutere ende reyne dienſt Godts? Als Petronius

tronius het beeldt vande Roomsche Keyser Caligula, achtervolghende het ernstelijck bevel, dat hem van de Keyserlijcke Majesteyt ghegheven was, in den Tempel tot Ierusalem woude in brenghen, setten ende oprichten, so hebben hen de Ioden aldaer ghepresenteert, ende hen aengheboden, om liever alle ghelijck ghedoot te worden, dan t'aensschouwen, ende te sien, dat de Tempel Godts soude verontreynight ende geschent worden. Also, hadden wy so onversiens, ende subijtelijck niet omcinghelt gheweest, (**sy spraken daer van/ dat de Heere van Noirkermes haer hadde beleghert / om dat sy gheen garnisoenen hadden willen innemen**) souden wy ons eerder ende liever ghepresenteert gehadt, ende voor hare hoogheyt ende uwe G. eenen ootmoedigen voetval ghedaen hebben, met wijf ende kinderen, om altesamen vermoort te worden, dan wy de voorsz. Knechten inghenomen ende ghelaten hadden; de welcke ons overlast doende aen onse goedt, aen onse lijf, aen onse huysvrouwen ende dochters, mits de gruwelijcke schande ende vileynigheyt, ghelijck onse Nabueren gheschiet is, ende behalven, datse ons benemende de exercitie van onse Religie, ons houden soudē in eenlijflijcke ende gheestelijcke doot ten eeuwighen daghe. Daerom mochten wy sulcks ongheluck ende deerlijck dingh afcoopen of wenden, so souden wy bereydt zijn, om hare hoogheyt ende uwe G. de poorten wijt open te doene, en̄ ons stellen tot haerder wille, alleen dat wy veel liever alle ghelijck jammerlijck doot gheslagen worden met wijf ende kint, dan berooft te wesen van de exercitie van onse Religie. **Even so seer is ook den Remonstranten de liefde tot hare Religie in't herte ghesent: ende hebben over sulchs liever/lijdende om de exercitie hares Godts-dienstes / alle te samen vermoordt te worden / dan te verlaten tghene sy Gode schuldigh zijn/ ende daer door sy na haerder zielen ten eeuwighen leven ghevoedet worden.**

X.

Het is niet nieu / noch sonder exempel / dat Keysers / Coningen/ Princen/ofte andere Magistraten/ hare Placcaten/ die sy tot beswaringe haerder onderdanen in Religions-saken ofte andersins gepubliceert hadden/ versachtet/ verandert/ gheabrogeert ende te niete ghedaen hebben: hoewel vele der selbighe daer toe niet zijn ghecomen/ voor al eer sy de upterste ruijne ten deele ofte in't geheel van hare Coninghrijcken/ Landen/ofte Steden/ als voor ooghen ghesien hebben.

Bevvijs.

DE hooghmoedighe ende wreede Haman heeft in oude tijden de Ioden beschuldight by den Coningh Ahasueros, dat hare wet-

ten anders waren / dan aller volcken / ende dat sy niet en deden na des Coninghs wetten / welck den Coningh niet te lyden ware; ende / om syn eer-ende-bloedt-gierigh herte te versadigen / radende / dat de Coningh het Joodtsche volck soude doen ombrenghen / heeft vercregen / dat na syn welgevallen een bloedigh Placcaet in des Coninghs name ghepubliceert werde in alle Landen des Coninghrycks / namelyck / dat men op eenen dagh de Joden soude verdelghen / verworgen / ende ommebrengen / beyde jongh ende oudt / kinderen ende vrouwen. Esth. 3. 8. 9. 10. 13. Maer de Coningh Ahasueros, van de Coninginne Esther beter onderwesen zynde / heeft den boosen Haman doen hanghen / ende een ander bevel tot profyt der Joden in alle syne Landen uytghesonden. Esth. 7. 10. ende 8. 8. 9. 10. 11.

Desen aengaende vindtmen in de Apocryphe-boecken / by't oude Testament ghevoeght / (de welcke / hoewel ghеen Godlijcke auctoriteyt hebbende / nochtans niet min gheloofves meriteren / als sommige andere Historien /) een brief / ofte copie des Mandaments / dat de Coningh tot voordeel der Joden in alle syne Landt heeft laten uytgaen: lupdende onder andere woorden also: Wy bevinden, datter vele zijn, die der Vorsten ghenade misbruycken, ende van der eere, die hen wedervaert, stout ende boos worden: also dat sy niet alleene de onderdanen onderdrucken, maer ghedencken oock de Heeren selfs, van dien sy verhooght zijn, onder de voeten te treden. Ende en doen niet alleen teghen natuerlijcke redelijckheyt door ondanckbaerheyt: maer zijn door hoovaerdigheyt so verblindet, dat sy oock meynen, Godt (die op de vromen siet) en straffet sulcke ongetrouwigheyt niet. Sy bedriegen oock vrome Vorsten, op dat sy onschuldigh bloedt vergieten, ende de ghene, die trouwelijck ende redelijck dienen, in alle ongeluck brenghen mochten. Welcker exempel men niet alleene in de oude geschiedenissen vindet, maer oock noch dagelijcks bevindt, hoe velen onghelucks dat sulcke onghetrouwe raetslaghen aenrichten. Dewijle ons dan toebehoort, daer op te sien, datter voortaen vrede in onsen Rijcke blijve: so moeten wy na gheleghentheyt der saken, somwijlen de geboden veranderē, wanneer wy het anders bevinden, dan wy berichtet waren, ende niet al te haestelijck voortvaren. Na dien nu Haman de sone Hamadathi, die uyt Macedonia, ende niet van der Persen bloede, oock niet onser goedighen aerdt, maer by ons een gast is: Dien wy (ghelijck als wy plegen teghen alle Natien) alle ghenade bewesen ende also verhooghet hebben, dat wy hem onse Vader noemden, ende van alle Man als de naeste aen den Coningh geeert werdt; is hy so stout gheworden, dat hy hem onderstaen heeft, ons om onse Coninghrijck eñ leven te brenghen. Want hy heeft Mardocheum (die door sijne getrouwigheyt ende weldaet onse leven verlost heeft) eñ onse onschuldige Echt-genoote de Coninginne Esther met t'samen haren gantschen volcke valschelijcken ende booslijcken verclaghet, dat sy alle souden vernielet worden. Ende alsdan, wanneer die henen wech waren, die ons bewaren, heeft hy gedacht

dacht ons oock te vermoorden, ende der Perſen rijcke aen de Macedoniers te brenghen. Wy bevinden nochtans, dat de Ioden, die de verjaeghde ſchalck woude dooden laten, onſchuldigh zijn, goede wetten hebben, ende kinderen des Alderhooghſten, grootſten ende eeuwigen Godts zijn, die onſen Voorvaderen ende ons dit rijcke ghegeven heeft ende noch behoudt. Daerom ſult ghy u niet houden na den brief, dien Haman by ons te weghe ghebracht heeft. Want om ſulcker ſijner daet wille is hy met alle ſijn gheſlachte voor de poorte te Suſan aen de galghe ghehanghen; ende Godt heeft hem alſo gantſch haeſt vergolden, als hy verdient heeft: maer dit ghebodt, dat wy u nu toeſchicken, ſult ghy in allen Steden vercondighen, dat de Ioden hare wet vry moghen houden, &c.

Nebucadnezar beval/dat ſijne onderdanen het gulden beeldt/welck hy hadde doen maken/ſouden aenbidden/met dreyginghe van inden gloeyenden oven ghworpen te ſullen worden/ſoo ſy het niet deden: maer de machtighe handt Godts beſpeurt hebbende inde wonderbare verloſſinghe van Sadrach/Meſach ende Abed-Nego/gaf hy een gantſch ander ghebodt; namelyck/ſoo wie onder allen volcken/lieden ende tonghen den Godt Sadrach/Meſach ende Abed-Nego laſteren ſoude/dat die ſoude omcomen/ende ſyn huys ſchandelyck verſtoort worden. Dan.3.

Darius de Coningh heeft door raet ſijner Vorſten een ſtrengh ghebodt laten uytgaen/dat/wie in dertigh dagen wat bidden ſoude van eenighen Godt ofte menſche/behalven van den Coningh alleene/die ſoude tot de Leeuwen inde cuyle ghworpen worden: maer bevindende/dat Godt Daniel voor de tanden ende clauwen der Leeuwen bewaert hadde/heeft hy de gene/die Daniel beclaeght hadden/in der Leeuwen cuyle laten werpen/eñ bevolen/datmen in de gantſche heerſchappije ſijns Conynghrijcks den Godt Daniels vreeſen ende ontſien ſoude. Dan.6.

Iuſtinus de Keyſer heeft eertijts by Placcaten ende executien derſelve de Arrianen uyt de Kercken ghworpen/ende de ſelve den Catholijcken inghegeven. Om deſe oorſake wille heeft Theodoricus Coningh van Italien den Paus Johannem/de eerſte van die name/ende eenige andere gheſonden aen den Keyſer/om den Keyſer te vermanen/dat hy de Arrianen wederom in hare vorighe ſtant ſtellen ſoude/ende ſo hy daer toe niet gheſint was/dat hy weten ſoude/dat hy alſo alle Gemeynten van Italien/voornemelyck de Catholijcke/ten ondergangh brenghen ſoude. Deſe Ghezanten tot Conſtantinopolen comende/zijn voor eerſt eerlyck ende ſeer goedertierentlijck ontfanghen. Maer als ſy de oorſake haer der comſte verclaert hadden/conden ſy den Keyſer niet bewegen. Doch met tranen ende ootmoedigh bidden aenhoudende/dat de Keyſer Italien/welck anderſins/oock de Catholijcke/te gronde moeſte gaen/wilde te hulpe comen/hebben hem eyndelyck bewoghen/dat hy de Arrianen in haer

vorighe

voorighe staet herstelde / ende haer toeliet / na hare wetten ende ghewoonten ofte leeringhen te leven.

Die ooghen hebben om te sien/ende het welvaren der vereenighde Nederlanden van herten meenen/ oordeelen / dat het met de selvighe Landen oock gantsch niet wel en staet / om dat de Remonstranten/ die soo grooten ghetal onder de ingheseetene maken / uyt de Kercken uytghevoorpen zyn / ende daerenboven met conscientie-dwangh beswaert/ende so rigoreuselyck vervolght worden. Sullen niet de hooghe Overheden dat mede bemercken / ende eyndelyck door herstellinghe der uytghevoorpene / weder-roepinghe der ghebannene / ende verlossinghe der ghevanghene/ de lieve vereenighde Nederlanden te hulpe comen?

De Keyser Sigismundus / na dat Johannes Hus in het Concilio van Constans verbrandt was/heeft swaere oorlogen gevoert (welck meer is als Placcaten te publiceren) teghen de Hussiten / tot voorstandt des Concilij ende bevorderinghe van de Catholyckе Religie: maer is ten laetsten van syn voornemen afghestaen/ ende heeft/ hem selven daer toe genootsaeckt vindende/den Hussiten eenighe Kercken tot oeffeninghe haerder Religie binnen Praghe vergunt.

Hoe vele / hoe swaere ende strenghe Placcaten heeft de Keyser Carolus de vyfde teghen de Lutherschе/ende andere/die van de Roomsche Religie afvielen / ghepubliceert ? hoe swaere oorloghen zyn daeromme ghevoert? hoe heeft het geheele Ryck daer door gebeeft? nochtans zyn eyndelyck de Placcaten opghehouden / de oorloghen ghecesseert / ende men heeft inghewilligt / dat die van de Ausborghsche Confessie / neffens de Catholycke / vryheydt tot oeffeninghe haerder Religie in't Ryck souden ghenieten.

Van Vranckryck is mede een yeder bekent/ hoe strenghe Placcaten men teghen die van de Religie heeft uytghegheven / ende gesocht ter executie te stellen : ooch hoe langhdurighe ende hoe bloedighe oorloghen om dier oorsake wille ghevoert zyn : nochtans heeftmen ten laetsten alle hevigheyt laten vallen / ende die van de Religie exercitie toeghelaten. De Gereformeerde van Valenchyn/schryven daer van also in hare Requeste aen de Heeren van der Oorden ; Nademael de grouwelijcke roeden van sterfte, oorloghe ende hongher ofte dieren tijt gemindert hebben het hoopken van de onderssatē vanden Coningh van Vranckrijck, ende wech gesleept meer dan tweemael hondert duysent personen ; nademael inde voorleden beroerte ende den burgherlijcken crijgh veel Heeren van der Oordē, ende andere groote Hansen, met veel vrome Capiteynen ende ervaren Crijghslieden doot ghebleven ende verslagen zijn geweest; nademael de groote Stedē van macht ende rijckdom zijn ghepiljeert, berooft ende gesaccagieert geweest; nademael de vreemde crijghslieden met den buyt ende roof, die sy in Vranckrijck gecregen hadden, weder na huys getrocken zijn: Summa, nademael het Coninghrijcke ter saken van't selve stuck der Religie der

voeghen

voeghen gheſtelt, ghedeelt, beroert is gheweeſt, dattet aldus ende alſo ſtont, om gheheelijck verdeſtrueert te zijn: Soo iſt dat het ſlot ende de concluſie is gheweeſt, d'reſtken ende d'overſchot van den onderſaten ende goeden te ſalveeren, ende te berghen by een ghebodt ofte mandaet van Pacificatie. Dit exempel/ seggben sy/ behoorde het herte van andere Coningen ende Princen te beweghen/ om tydelijck ſulcke onheyden voor te comen.

Aengaende de Nederlanden/ als inden Jare 1555. de ſtrenghe Placcaten over Religions-ſaken van den Keyſer aldaer wederom geſonden werden/ is de Coninghinne/ doen ter tyt Gouvernante/ by den Keyſer haer Broeder op den Rijerdagh getrocken/ ende heeft na gedane verſoeck vercreghen/ dat de Placcaten verſachtet werden.

De Coningh van Spaengien/ genoodt dzuckt zynde/ heeft oock merckelijck de rigeur van ſijne Placcaten vermindert inde vergaderinghe tot Breda/ ende ſonderlinghe inde pacificatie van Ghent.

De Heeren Staten van Hollandt/ geauctoriſeert van meer andere/ hebben in den jare 1578. de abrogatie van Placcaten in Religions ſaken goedt ende noodigh ghevonden: want inde Satiſfactie ghegeven ende gheordineert die van Amſterdamme/ ſpreken ſy alſoo int eerſte Artijckel: Dat binnen Amſterdamme inde vryheyt ende Ambochts-heerlijckheyt van dien, egheene andere Religie ſal mogen gepredickt, geleert noch gheexerceert worden, dan d'oude Catholijcke Roomſche Religie &c. Behoudelijcken, dat de Placcaten op't ſtuck van de Religie gemaeckt, mitſgaders 'tghevolgh ende d'executie van dien, ceſſeren ſullen ende blijven gheſuſpendeert.

Het is oock nu meer dan tyt/ dat de Heeren Staten vande vereenighde Nederlanden/ de Placcaten/ die hare Ho. Mo. miſſepdet zynde ghepubliceert hebben teghen de Remonſtranten/ niet alleenlyck verſachten/ maer gantſchelijck aboleeren ende te niete doen/ ende den ghenen/ die langh ghenoegh t'onrechte verdzuckt zijn/ verſeker de bzyheyt verleenen; op dat de leelijcke blame van conſcientie-dwangh uptghewiſcht/ alle onheyden voorgecomen/ ende de Landen in vzede herſtelt werden.

Eerbiedighe Aenſpraeck aen hooghe ende laghe Overigheden der Vereenighde Nederlanden.

HOogh-moghende, Edele, Achtbare, vvijſe Heeren,

De Heeren Staten Generael van de vereenighde Provincien/ in hare Placcaet/ daer mede ſy de Coningh van Spaengien verclaert hebben vervallen te zijn van de Overheyt ende Heerſchappije over de Nederlanden Anno 1581. ſpreken onder anderen alſoo: dat

een Prince van de Lande (**welck ooch van alle Magistraten verstaen moet worden**) van Godt gheſtelt is hooft over ſijne onderſaten, om de ſelve te bewaren ende te beſchermen van alle onghelijck, overlaſt ende gewelt, ende gelijck een Herder tot bewaernisſe van ſijn Schapen, ende dat de onderſaten niet en zijn van Godt geſchapen tot behoef van den Prince, om hem in alles, wat hy beveelt, weder het Godlijck ofte ongoddelijck, recht ofte onrecht is, onderdanigh te weſen, eñ als Slaven te dienen; maer de Prince om der onderſatẽ wille, ſonder de welcke hy geen Prince en is, om de ſelve met recht eñ reden te regeeren, eñ voor te ſtaen, ende lief te hebben als een Vader ſijn kinderen, eñ een Herder ſijn ſchapen, die ſijn leven ſet, om de ſelve te bewaren. **Indien uwe Ho. Mo. eñ AA. de waerheyt deſer ſpreucke bekennen/ende met der daet ſoecken te betrachten/ſo vertrouwe ick/ dat deſe voorverhaelde ponicten met haer bewijs geleſen zijnde/goede eñ vreedſame gedachten in uwe herten ſullen te wege gebracht hebben: ſo het dannoch nipſelt/ ſo is buyten alle twijfel genoeghſame ſtoffe daer toe ghegeven. In alle gevalle/het zy dan ſo het is/vermane ick u indẽ name Gods/ als een dienſtknecht Chriſti / ende bidde u door de barmhertigheden Godts/ tot bevorderinghe uwer eeuwigher ſalighept / beſinnet uwe wegen/ende overlegget hoedanigh uwe doen zy: want ghy ooch een Heere boven u in de Hemelen hebt; ende hoewel ghy hooghe gheſeten zyt / ſo ſult ghy ſterven als menſchen-kinderen/ ende te dien ſchrickelijcken daghe reeckenſchap gheven hem / die aller Heeren Heere is/ ende/ ſonder aenſien der perſonen oordeelende / de gheweldighe gheweldighlijck ſtraffen ſal.** Wee den genen (**ſpreeckt Godt door Jeſaiam den Propheet**) die onrechte wetten maken, ende die onrechte oordeelen ſchrijven. Wat wilt ghylieden doen aen den dage der huys-ſoeckinge ende des onghelucks, dat van verre comt? tot wien wilt ghy vlieden om hulpe? ende waer wilt ghy uwe eere laten?

De Remonſtrantſghesinde / ende vele duyſenden met haer comen niet anders verſtaẽ/maer houden voor vaſt/dat uwe Ho. Mo. ende AA. Placcaten/ deſe voorgaende jaren over Religions ſakẽ gepubliceert / onrechte wetten zijn / ende de executien / daer op ghevolght/ gantſch onchriſtelijcke proceduren / te ſamen directelijck ſtrijdende met de Placcaten ofte gheboden des Alderhooghſten ende Almoghenden Gods. Daeromme ſy/ſonder crimen van rebellie te begaen/ ofte eenighſins te miſhandelen teghen uwe Ho. Mo. ende AA. (want bevelen / die teghen Godt zyn / voor gheen bevelen te houden zijn) wepgheren/ ende ſullen voortaen wepgheren/ deſe uwe Placcaten te ghehoorſamen/ſeggheude met de Apoſtelen/oordeelt ghy, of het voor Godt recht zy, u lieden meer te hooren, dan Godt. De Predicanten ſullen het predijen/ ende de toehoorders het hooren / ende ſy te ſamen alle werckinghen des Gods-dienſtes/ haer van Godt bevolen / met nalaten/ſo lange ſy adem in den lichame hebben. Comen ſy hier over in verdrict/ende worden ſe van uwe Ho. Mo. ende AA. qualijck getracteert/

tracteert / ſullen ſy Godt dancken (dooz ſynen gheeſt gheſterckt zynde) dat ſy waerdigh gheacht worden, voor ſijnen Name verſmaetheyt te lijden. Sy ſullen oock / gheliick Daniel eertijts tot Darium / vzymoedighlijck tot uwe Ho. Mo. ende AA. ſegghen / wy zijn in deſe daet voor Godt onſchuldigh, ende hebben oock teghen u niet miſdaen. De ghevanghenisſen ende tuchthupſen ſullen deſe hare onſchuldt over de gheheele werelt uptroepen / ende indien haer bloedt vergoten wozdt / dat ſal hare croone zyn / mitſgaders hare ſake Gode te aengenamer / eñ vooz den menſchen onwinbaer maken. De rooſen / die Chzistus in ſyn hof geplant heeft / met het ſwaert gepluckt zynde / ſullen een welrieckenden reuck ten Hemel laten opgaen / eñ dooz hare aengenaemheydt ſullen vele duyſent menſchen tot hare liefde ontſteken wozden. Het bloedt der Chzistenen / de aerde bevochtigende / maecktſe vzuchtbaer / om vele opzechte Diſcipelen Chzisto voozt te bzenghen. Hier dooz zyn de Remonſtranten nu goedes moedts / ende ſullen daer over triumpheren / als haer ſwaerſte lijden jeghen woozdigh ſal zyn. Het ſal mogheliick oock noch gheſchieden / (och of het haeſt ghebeurde!) dat / gheliick de Coningh Nebucadnezar eertijts gheſeyt heeft / Ghelooft zy, de Godt Sadrach, Meſach ende Abednego, die ſijnen Enghel uytghelonden, ende ſijne knechten verloſt heeft, die hem vertrouwet, ende des Coninghs ghebodt niet ghehouden, maer haer lijf henen gegheven hebben, dat ſy gheenen Godt eeren noch aenbidden wouden, dan alleen haren Godt; alſo oock uwe Ho. Mo. ende AA. noch ſeggen ſullen / Gelooft zy Godt / die ſijne trouwe dienſtknechten / de Remonſtrantſche Predicanten / ende andere ingheſetene onſer Landen gheſterckt heeft / dat ſy onſe Placcaten niet ghehoozſamende / ende vooz onſe executien niet ſchzickende / maer goedt ende bloedt waghende / de Evangeliſche ſaligmakende waerheyt vooztgheplant / de vzyheyt der Conſcientie voozgeſtaen / ende het gheheele Landt vooz de Calviniſche ſlavernije behoedet hebben. Gheſchiedt dit niet / ſo blijft dan noch het woozdt des Heeren; wee den ghenen / die onrechte wetten maken / die het goede quaedt / ende het quade goedt noemen: Wee oock den genen / die de onnooſele verdzucken / ende onſchuldigh bloedt op haer ſelven eñ haer Landt laden. Weeſt op uwe hoede / mijn Heeren, ende willet vooztaen niet ſtrijden tegen Godt: hy ſal u te machtigh zyn. De Leere ende Gods-dienſt der Remonſtranten is uyt Godt / ende een plantinge van Godt gheplantet; geen menſche ſal-ſe uytroepen. Verſtaen uwe Ho. Mo. ende AA. het anders? Godt ſal tuſſchen beyden oozdeelen een rechtvaerdigh oozdeel. De Remonſtranten ſtaen vaſt ende ſeecker op de onwanckelbare waerheyt des Godlijcken wooztS. Uwe Ho. Mo. ende AA. willen doch haer niet beroepen / veel min verlaten / op het Dooztſche Synode: het Synodus is een rietſtock / welck dooz de handen ſteecken ſal de ghene / die daer op vertrouwen. Het blijckt / ende ſal in volghende tijt noch meerder blijcken / dat het Synodus noodtſakelijcke waerheyt ghecondem-

neert/ende ſchadelijcke onwaerheyt gearreſteert/oock noodſakelijck ghemaeckt / heeft. Gaet ſelve in uwe herten mijn Heeren, ende bedenckt/ of ghy de Leere der Remonſtrantē/goede kennisſe daer van hebbende/voor ſodanigh houdt/dat het Synodus met eenigen ſchijn van reden ofte billyckheyt ſoo ſware ende den vereenichde Nederlanden ſoo ſchadelijcke/ ſententie daer over heeft connen pronuncieren. Het behoort uwe Ho. Mo. ende AA. toe te beſorghen/dat/ ofte ſodanighe Synodi niet ghehouden/ofte de onheylen/ die daer ſouden moghen upt ontſtaen / voorghecomen ende teghen-ghehouden werden. Ende/hoe ſeer dit lieve Synodus nu ſoude mogen in waerde gehouden worden / ſo ſal het doch ten jonghſten daghe uwe Ho. Mo. ende AA. voor den Richterſtoel Chriſti niet verſchoonen / ende oock op uwe cranck-bedde ofte inde ure des doots / ofte anderſins / ſoo wanneer de conſcientie wacker ſal ghemaeckt worden / uwe herte niet connen trooſten ende gheruſt ſtellen : maer is ſeer te beduchten/ dat de ghene die den Synodo tot ratificatie van hare Decreten/ende verzuckinghe van ſo vele duyſenden in den Lande haren arm gheleent hebben/ſware reeckenſchap ſullen moeten gheven/ als hy comt/ die te comen ſtaet. Laet oock / mijn Heeren, ghcen verwe tot juſtificatie van uwe Placcaten daer in gheſocht worden/dat de ſtaet van't Landt de Leere der Remonſtranten niet lyden can: want/behalven dat alſulcke woorden een na-druck gheven inde herten der verſtandighe/tot vreemde bedenckingen over de ghene/die alſo ſpreken/ſo is dat het werck gheweeſt van de hardtneckighe Joden ende de ongeloovighe Heydenen. Teghen de Propheten riepmen/dat het Landt hare woorden niet conde draghen : in ſulcken ſchijn heeftmen Chriſtum/de Apoſtelen ende andere heylige Mannen uptgeworpen/ende aen een cant gheholpen. Herodes oordeelde ooch/dat ſijn regeeringe niet conde behouden zijn/indien de ghebooren Coningh der Joden in't leven ghelaten werde/eñ daerom doodde hy de kinderkens te Bethlehem. Maer ſal daer door ſijne wreethept connen verſchoont werden? Souden Chriſten-Magiſtraten ſo ſeer vervallen/ dat ſy alſulcke affchuwelijcke voetſtappen ſouden willen na-treden? Soude pemandt ſich ſelven connen inbeelden/reden te hebben om Chriſti rijcke te verſtooren/ overmits hy meent/ dat ſijn rijcke/ welck een ooghenblick duert/daer mede niet beſtaen can? Ongeluckigh is de ſtaet des Landts/die ſonder verzuckinghe der waerheyt ende der ghene/ die de ſelve belijdē/ niet can behouden worde. Maer de memorie is noch gheheel verſch/ ende een peder weet/ dat het wel ſtondt met de Landen/doen de Remonſtranten openlijck leerden/eñ hare Gods-dienſt onverhindert oeffenden. Ende hoe ſoude doch de oeffeninghe haerder Religie den ſtaet des Landts connen ſchadelijck zijn? is haer Leere oprocrigh? ofte is ſy bequaem / om de lieden op te wecken tot woeſtighept des levens / tot ſeditie / tot rebellie teghen de Overigheden? alle hare Predicatien bewijſen het contrarie: de partijen ſelve geven

ghetup-

ghetuyghenisse daer van / invoerende tot beschuldiginge tegen haer/ dat sy te veel van de goede wercken predicken: hare vreedsaemheyt/ uytdruckende de aerdt haerder Leere / is door vele documenten bewesen: ende vele houden / niet sonder reden / verwonderens waerdigh/dat de Remonstranten in verscheyden Steden/daer sy verre de meeste zijn/ende vele/die niet seer Godvreesende zijn/onder haer hebben/so veelvoudighe smaetheden/so groote overlastinghen/ so atroce injurien/ met so groote ende langhduerighe lijdtsaemheyt verdragen hebben. Salmen dit niet naest Gods genade de Leere moeten danck weten / daer door sy tot alle Christelycke deughden onderwesen ende vermaent worden? Hadden de Remonstranten geleert na de aerdt/ sijl/ ende ghewoonte der Contra-Remonstranten; och hoe jammerlyck soude het inden Lande ghestaen hebben! Godt zy ghelooft / die haer beter kennisse ghegeven/ende hare arbeyt tot verbeteringe des volcks gheseghent heeft. Och of sy alle rechte Christenen waren/ofte werden / die Remonstrants-ghesinde ghenaemt worden! Maer/ neemt my te goede mijn Heeren, can de staet van't Landt wel lijden dese rigoreuse Placcaten ende onchristelycke executien in Religions saken? Hier door sietmen de ingesetene van de Overheden afkeerigh/ onder malcanderen oneens / tegen malcanderen verbittert worden: het welck altoos een schadelycke peste inde Republycken ghehouden is. Men siet/dat de Borgers van hare goederē/om dat sy niet willen nalatē Godt te dienen/berooft/eñ de Officierē rijck gemaeet worden. Die in't sweet hares aengesichtes haer broodt soecken moeten/worden / om dat sy een predicatie tot voetsel haerder ziele ghehoort hebben/groote boeten afgheperssет/ men werptse in ghevangenisse/men sendt-se Soldaten/als roof-gierighe wolven/inde huysen/tot dat het ghelt opghebracht zy: men sleept de armoede van de lieden uyt de huysen/ende vercooptse: het wordt wijf ende kinderen uyt de mondt ghenomen/op dat de Officier sijn onrechtvaerdige boete hebbe. Ach/ wee alsulcke Officiers: Godt Almachtigh seydt tot haer/ Ghy lieden hatet het goede, ende hebt lief het quade: ghy villet hen de huyt af, ende het vleesch van hare beenderen, ende verslint het vleesch mijns volcks. Daerom wanneer ghy tot den Heere schreyen sult, en sal hy u niet verhooren, maer sijn aenghesichte voor u verberghen. Het ghe-roofde sal haer tot armoede gedyen/ende de conscientie sal haer knaghen. Staten-Placcaten sullen haer niet helpen. Daerentusschen wordt het volck also uytghemerghelt. Souden hier door gheen vervreemdinghen van de gemoederen/ ende wonderbare ghedachten in der menschen herten ontstaen? Sal hier door niet te vreesen zijn / dat de lieden aldus ontbloot zijnde sullen onwilligh ende onmachtigh worden om tot ghemeene Landts middelen te contribueeren? De Soldaten tyranniseerē de gene / die als onnooscle weerloose schapen soecken de weyde Christi voor hare zielen: sy tracteeren als ghesworen vyanden de gene / die voor haer nacht ende dagh arbeyden moe-

ten op dat sy leven ende de wapenen voeren mogen: sy rooven/ steelen/ onteeren eerbare vrous-personen/ injurieren een yeder daer sy gheleghenthept toe hebben/ by daghe/ by nachte/ binnen ende buyten de Steden/ als of de Borghers haer ten pryse overghegheven waren. So hier door geen beroerte ontstaet/ ende 't volck niet op de been gebracht werdt/ wie sal daer voor te danckẽ zyn? ende hoe sullen sy Godts seghen tegen de vyanden verwachten/ die haer eyghen vrienden/ om dat sy Godt dienen/ berooven ende vermoorden? Dit alles treffet de staet des Landts/ ende brenght de selve in perykel van de uyterste ruyne. Ick segge dit niet/ mijn Heeren, uyt lust/ veel min om yemandt occasie te gheven tot eenigh quaedt; maer met een bedroeft herte over de jammerlycke staet myns Vaderlandts; ende myn gebedt tot Godt is/ ook myne vermaninghe tot allen/ is dat de Remonstranten haer als oprechte Christenen moghen dragghen. Ick verhale dit/ om van den Remonstranten af te weeren de blame/ die haer t'onrechte opghelepdt wordt. De staet des Landts comt door haer/ ofte om haren't wille/ in gheen perykel: 'tis yet anders/ daer in men de oorsake hier van soecken moet. Owe Ho. Mo. eñ Aa. houden ende straffen de Remonstrantsche Predicanten als perturbateurs van de ghemeene ruste: sy moeten het lyden/ ende verdraghen het om Christi wille gaerne: maer niet te min zyn uwe Ho. Mo. ende Aa. grootelycks in desen gheabuseert. Sy zyn instrumenten ende wercktuygẽ Godts tot bevorderinge van de saligh-makende waerheyt des Evangely/ eñ van ruste ende vrede onder het volck. Maer uwe Placcaten/ mijn Heeren, (neemt ten goede/ dat ick vrymoedighlyck spreke) ende de strenghept uwer Officiers in't executeren/ te samen strydende teghen Godt ende syn woordt/ zyn oorsake van alle de onheylen/ die in de vereenighde Nederlanden ontstaen. Wel is waer/ dat in eenighe plaetsen/ daer de Remonstranten in grooten ghetale ter predicatie gaen/ nu ende dan beroerte is gheweest: maer waerom? om dat uyt cracht van uwe Placcaten hare Gods-dienst gestoort werde: wanneer? als de Officiers/ gelyc brieschende Leeuwen ende scheurende wolven/ met ghewapende Soldaten gecomen zyn/ om het ongewapende volck te overvallen; als sy met dreyghen/ met schieten/ niet dadelyck plunderen/ slaen/ stootẽ/ quetsen het volck geirriteert hebben. Is het wonder/ dat na sodanigh rumoer/ door uwe Dienaers ghemaeckt/ eenighe gevonden worden/ die/ dit ongelyck niet commende verdraghen/ haer te weere stellen? de meeste menichte dan noch/ mishagẽ hebbende aen alle oproer/ ende niet anders soeckende/ dan Godt te dienen/ heeftmen tot alle tyden ghesien (O jammerlyck spectakel) als voor hare vyanden vluchten. Mijn Heeren, verstaet het/ ende neemt het ter herten/ eer het te laet werde om remedie te ghebruycken; soo langhe uwe Placcaten standt grypen/ sal geen ruste noch vrede in't Landt zyn. De Remonstranten mogen noch moeten van Godts weghen de oeffeninge haerder Religie niet

nalaten;

nalaten; sy sullen oock liever alle te samen met vrouwen ende kinderen haer laten vermoorden/ ofte ten Lande uytjaghen/ dan dat sy door nalatinghe des Gods-dienstes Godt vertoornen/ ende hun selven in verderf na der zielen brenghen souden. Religie can door ghewelt ende wreethepdt niet uytgheroept worden. Willen dannoch langhs dien wegh voortgaen / wat sal de vrucht zijn? Den Remonstranten sal hare Religie also noch dieper in't herte inghepent worden: de Calvinistse Kerken sullen in ghehoor ende aenhangh af nemen; de Remonstranten sullen in pver/ ende ghetal daghelijcks aenwassen; ende eyndelijck sullen Remonstrant ende Contra-Remonstrant met het ghehcele Vaderlandt verlozen gaen. Godt verhoede het ghenadighlijck. Hooghmoghende Achtbare Heeren, Staet stille in uwe aenghevanghen loop / het is meer dan tijt. Houdt op te woeden teghen de leden des lichaems / daer van ghy het hooft zijt: de welvaert des volcks moet uwe hooghste wet zijn: het volck is niet om uwent wille / maer ghy zijt om harent wille ghestelt / om haer voor te staen ende te beschermen. Bewijst metter daet / dat ghy te reehte de name van Vaders ende Herders draeght/ ontfermt u over de verdruckte inghesetene; ontfermt u over het ghehcele landt; de noot roept tot dē Hemel toe. Ontfermt u over u selvē: want Godt is niet met u; uwe doen strijdt teghen sijn H. wille. Alle wreethepdt ende ongherechtighepdt der Officieren / alle ghewelt ende tyrannije/ door de Soldaten ghepleeght/ alle verraderyen teghen de onschuldige aenghestelt/ worden t'uwen laste ende beswaernisse (hoewel uwe instrumenten daeromme niet vry gaen sullen) voor de oogen Godts aengeteeckent. Alle het suchten der verdruckte Christenen indē Lande gaet tegē u op ten Hemelwaert. Godt selve heeft hem gewapent/ sijn handt ghesterckt/ ende sijn boghe ghespannen teghen u/ om u ter neder te vellen / ende te doen verdruckinghe lyden / om dat ghy sijn volck t'onreehte verdruckt hebt. Daerom ontslaet ende verlost de verdruckte/ laet los de gevangene/ roept weder de gebannene; doet te niet uwe Placeaten / ende deight uyt hare memorie inde Nederlanden. Geeft Godt de eere/ ende den volcke verseeckerde vryhepdt / om hem na conscientie te dienen. Verootmoedight u voor den Alderhooghsten / gaet hem in synen toorn te ghemoete met tranen / ende biddet hem om vergiffenisse der sonden / op dat hy noch u ende ons ghenadigh zy. Doet boete / mijn Heeren? doet het in tijts ende met ernste. Want wat sal u de weerhvluchtighe eere / ende een handt vol vergancklijck goets baten/ soo uwe ziele daerom treuren moet? Wisschet uwe sonden uyt door hertelijck berou/ opreehten ghcloove/ ende ware beterschap des levens. Alsulcke offerhanden behaghen Gode. Zdepghet ghy uwe oozen / ende buyghet uwe herten hier toe/ soo wil ick met u ende voor u den levendighen Godt dancken: indien niet; so hebbe ick my gequeten/ ende wete/ dat het verderf des Landts/ ende het bloet der gene/ die verlozen gaen/ niet sal van mijne handen ghe-

eyscht

epsecht wozden. Hier en tusschen sullen de Remonstranten op den Heere haren Godt vast staen / ende in haer crupce roemen : versceckert zynde dat hare sake upt Godt is ; dat hy haer niet begheven noch verlaten sal; dat / gheliick het kindeken Jesus de handen Herodis / hoe seer hy in tyzannije woedende was / ontgaen heeft / sy met alle die hem / nu ter rechterhandt des Vaders verhooght zynde / niet repner herten soecken / ofte in't gheheel / ofte ten deele van't ghewelt haerder vyandē bevrydt sullen wozden ; ende dat de waerheyt / die sy belyden / tot grootmakinge van de name Godts ende Chzisti / ten onwille van alle menschē dooz-bzeken / eñ als het Sonnelicht aen den middagh schynen sal. De Godt eñ Vader J. Chzisti verleene u /

Hooghmoghende, Edele, Achtbare Heeren,

synne ghenade / om voozsichtighlyck te wandelen / ende uwe regeeringhe hem aenghenaem te maecken. Hy erbarme hem ook over ons allen / ende behoede onse lieve Vaderlandt ; door Iesum Christum, Amen.

Aenspraeck

Aen de Contra-Remonstrantsche Pzedicanten/ende die met hun de decreten des Doztschen Synodi bevighlyck dzyven.

VRunden (want / hoe seer vpandtlyck ghy u teghen my dzaeght/ can ick u dese name in opzechtighept gheven / volghendē daer in het exempel Chzisti teghen den gheenen / die hem verriedt.)

Indien dit Schzift/ vervatende etlycke Positien met haer bewys/ tot dese tyden behoozende/ u ter handen comt / ende van u gheleesen wozdt / lact het de aerdt ofte nature van de honigh-byen by u vinden / om wat goedts t'uwen pzofyte daer upt te versamelen. Het welcke op tweerley wyse sal connen gheschieden. Dooz eerst; indien ghy/hier upt leerende/ofte indachtigh ghemaeckt zynde/hoe de ghene van welcke de outheydt uwer Refozmatie (daer op ghy seer roemt) in de Nederlanden haer aenvangh ghenomen heeft/ aengaende verschepden saken/ die onsen tyden met de hare ghemeen zyn/ geoozdeelt ende gepzactiseert hebben/u selven begeven wilt/te overdencken/wat redenen ghy hebt/ om so verre van hen te verschillen/ ende so contrarie weghen in te gaen; mitsgaders/ redenen u ontbzekende/ te bekennen / dat ghy gantsch on-aerdighe kinderen van uwe vooz-ouders zyt/ende dat ghy vooz navolghers vande eerste Refozmeerde (wy spzeken niet van sommighe/ die/van uwe aerdt zynde/ so haest sy een weynigh aemtochts vonden/al doen ter tydt niemandt neffens haer wilden lyden) niet condt gehouden wozden; maer te vzeesen hebt/ dat sy inden daghe des oozdeels teghen u opstaen sullen/ ende u om uwer

wzeet-

wreethepdt wille veroordeelen. Conde sulcks door dit middel in ute weghe ghebracht worden / dewyle doch menschen-auctoriteyt vele by u gheldet/soudt ghy gheen cleyn profyt daer uyt trecken. Daer by dan noch comt/dat ghy uyt dit schrift oock condt verstaē/ dat de Remonstranten door Godts ghebodt ghedwonghen zynde / ende over sulcks van conscientie weghen / niet connen de oeffeninghe hares Gods-dienstes nalaten/al ist dat hare Predicanten van dē Synodo gedeporteert zyn/ende de gheheele Gods-dienst/van de Heeren Staten door strenge Placcaten haer verboden is : even gheyck de eerste Gherefourmeerde / niet tegenstaende het Concilium van Trenten (welck in desen deele niet een haer minder ofte meerder gheldet / dan het Dortsche Synode)ende de wreede Placcaten van den Coningh/ daer mede hun sulcks verboden werdt / in de exercitie haerder Religie voortghegaen zyn. Daer uyt ghy dan voorts sult connen besluyten / gheyck in dit Schrift oock bewesen is / dat de Remonstranten tegen alle recht ende reden so butterlyck vervolght worden/ende dies volghende / dat ghy conscientie ende amptes halven schuldigh zyt/ den Overigheden hier over te waerschuwen/eñ hun te onderrichten/ dat de Remonstranten nu niet anders doen / dan de Gerefourmeerde ten tyde van de Spaensche regeeringhe hebben ghedaen. Doch ick hebbe wepnigh hoops/ dat ghy op dese saken/ soo als behoort/ letten sult;dewyle ick wete/dat Hamans aerdt/d'uwe in desen seer gelyck/ niet tot nadencken comt / voor al eer ghemerckt wordt / datter voor hem een ongheluck van den Coningh berepdt is ; ende dat ghy noch in uwe fleur zyt / houdende feest-dagh ende jaermerckt ter oorsake van de overwinninghe der ghene / die ghy voor uwe vpanden hielt / hoewel sy u nopt misdaen hadden. Maer / lieve / is uwe blyschap al na wensch/ende heeft uwe gheluckshalighepdt al haer volle leden? wat soude/ sult ghy moghelyck segghen/ ons ontbreken? wy hebben gheseten op den langh-gewenschten Synodalen throon; aldaer/so wanneer het ons aen reden ontbrack / met gheestelycke ende wereltlycke macht aenghedaen zynde/ hebben wy wetten gheschiedet tot bevestighinghe van onse Kyck; wie die niet houden wil/sal de dagheraet niet sien ; wy hebben Mardachai/ die ons niet eeren/ eñ onse wetten niet aenbidden wilde/niet alleenlyck uyt de poorte van't Hof/ maer oock uyt het gantsche Landt vande HH. Staten Generael verdreven/ ende syn gheheel gheslachte onder dwangh ghebracht ; ende alsoo is nu door onse hulpe de Gherefourmeerde claghende Kercke van't onghedierte/dat haer inde bupck wemelde ende pynlyck was/bevryydt. Wat souden wy meerder wensehen? Ick bekenne/ghy hebt uwe personagie meesterlyck ghespeelt/ sonder oncosten te sparen/oock sonder op recht/reden/waerhept ofte liefde acht te nemen. Godt behoede de Remonstranten/ dat sy immermeer op dat toneel souden comen/ om u na te spelen. Maer niet te min/late ick my voorstaē/dat het u noch al ieuwers aen feylt : want soo wepnigh hoortmen van de vruchten

des Synodi spreken; uwe wetten ofte Canons willen selfs aen de man niet; sommighe seggen/ datse van de Remonstranten vervalscht zijn; vele schamen haer der selve; niet wepnighe voeghen haer tot de Remonstranten / om dat sy sien / dat het Synodus alsulcke vrucht voortghebracht heeft; hoe bedecktelijck datse de sin vande Wetghevers (die/ claerlijck voorgestelt zijnde/ gantsch grouwelijck voor der menschen ooghen soude zijn) uptrucken / soo moeten-se noch al seer bemantelt ende behanghen zijn/ eer-se monster mogen passeren ende in de kercken ghepubliceert worden. Dit doet u sonder twyfel wee/ ende op dat het niet op myn gissinghe schijne te staen: de man / die voortijden uwe kercke so jammerlijck conde doen claghen ende verlanghen om anderen wee aen te doen (want de woorden geven allesins te kennen/ dat het de selve man is) claeght noch/ hoewel een ander persoon aenghedaen hebbende / bina even seer: want in Mizpa het Synodale legher ende de stant des selven beschouwende/ spreeckt hy also; De soo seer ghewenschte Synode is ghehouden, maer wie van de partije heeft door de selve sich laten beweghen, om sijne dwalingen af te staen, ende de waerheyt Godts oprechtelijck aen te nemen? Soo dat wy hier mede met den Propheet mogen seggen, de ooghst is voorby, de Somer is wech, ende ons en is geen hulpe gecomen, Ierem. 8. 20. Wie en sal, met een verstandigh ooge dit bemerckende, niet terstondt ghewaer worden, dat alhoewel de Heere wat adems onder ons heeft ghemaeckt, dat evenwel sijn handt noch swaer op ons light, ende ons daerom lichtelijck in een recidive, ergher dan de eerste sieckte, soude moghen laten vallen? Dewijle dan de uwe selve also spreken/ can een peder daer upt afnemen / dat uwe vreughde noch niet volcomen zy: ja/ so ghy te rechte uwe gheleghenthept insiet/ ghy hebt groote oorsake/ om alle te samen uwe lacchen in een weeclaghe te doen veraendert worden: want Godt gheeft sijn seghen tot u werck niet: hier aen gebreeckt het u aldermeest. Ende hoe soude de heylighe Godt soo onheylighen werck seghenen? hy weet/ door wat consten/ listen/ conspiratien/ ende voor-oordeelen ghy de wegh tot den Synodum gebaent hebt; hoedanighe voorloopers (de ketter-meesters/ verstae ick/ die in hare doen bewesen hebben / dat sy met de gheest Christi gheen ghemeynschap hadden: sy sullen ock hare last draghen) ghy uptgesonden hebt / om het goede erupt upt den acker des Heeren upt te trecken: met wat gepassioneerde gemoederen ghy tot het Synode ghecomen zijt. Hy heeft ghesien ende ghehoort uwe partijschap/ grootsheyt/ mepneedighept/ ende wreethept / in den Synodo ghebruyckt; partijschap/ om dat ghy met voor-oordeel inghenomen zijnde gheen reden van uwe leere hebt willen gheven / noch teghen-reden hooren/ maer u selven teghen de waerheyt ghecantet/ ende alle deuren ofte inganghen/ door welcke de selve conde in't licht comen/ so veel u mogelijck is gheweest/ gesloten hebt. Uwe grootsheyt is in't gantsche bestel dt van't Synode gebleken/ ende specialijck/ dewijle ghy dickmael

in aller

in aller ernste begheert hebt / dat de Remonstranten uwe Synode respecteren souden; dat ghy met censuren/ bevelen/ harde bestraffinghen/ onchristelijcke dreyginghen / haer beswaert hebt/als sulcks na uwe eer-sucht niet gheschiede; (Christi sachtmoedighe gheest/ radende tot goede onderwijsinghen / ende liefelijcke t'samenspreckinghen/ was by u niet te vinden) dat ghy de Remonstranten / ghetrouwe Dienaren Christi/ gehouden hebt als kinderen/ ja slaven/ die t'uwen ghebiede gaen/ staen/ spreken/ swijghen moesten; dat ghy den gheheelen volcke seer incesterlijcke wetten gestelt hebt/ daer na sy haer moeten reguleren/ indien sy met u/ niet met Christo/ vrede willen hebben. Ouwe mepneedighept is/ dat ghy/ by de heylighe Name Godts ghesworen hebbende / dat ghy uwe handelinghen na sijn woordt alleene aenrichten soudet/ hebt de Remonstranten vermaent/ daer op te letten/ dat het nu anders in den Lande stondt/ ende dat sy gheen gunste by de Heeren hadden om haer also van Godt ende sijn woordt af te lepden/ ende op menschen te doen sien; doch sonderlinghe/ dat ghy directelijck teghen uwe eedt niet hebt toeghelaten/ maer ten hooghsten qualijck ghenomen / ende in verbolghen tooin bitterlijck haer doorghestrecken / om dat sy eenighe grouwelijcke opinien van Leeraers/ die by u in waerde ghehouden werden / wilden ontdecken / ende upt Godts woordt wederlegghen. Ouwe wreethept is/ dat ghy den Remonstranten in hare conscientien gheperst hebt/ om te doen tghene sy verstonden/ hun van Godt verbodē te zijn/ sonder haer beter te willen onderrichten/ ofte hare redenen gade te slaen; dat in uwen Synodo sylieden van de Politijcke Heeren doorgaens niet decreten ende bevelen beswaert zijn/ ja oock ghedreyght/ als conculcateurs van de publijcke auctoritept politijckelijck ghestraft te sullen worden/ soo sy uwe wille niet en deden; dat sy teghen alle recht ende reden / oock teghen meermaels ghedane contrarie beloften ghearresteert zijn; dat sy / te voren broeders / ja broeders in Christo Jesu van u ghenoemt zijnde/ alleenlijck om dat sy uwe auctoritept/ die doch ghheene is/ niet wilden ontsien/ (want hare Leere was te voren al bekent) so smadelijck ende soo onchristelijck upt den Synodo upt ghewoorpen zijn; dat ghy by sententie/ vol van onwaerhept ende ongherechtighept zijnde/ haer ende een seer groot ghetal andere Predicanten / oock Schoolmeesters / ja alle die u cloeckmoedighlijck teghenspreken / upt hare diensten/ ende de ghemeenschap Christi/ so veel ghy daer over te seghghen hebt/ wreedelijck upt ghewoorpen hebt; dat ghy oock het fundament gelept hebt van de strenghe Placcaten / ende sware vervolginghen/ die daer na in onse Vaderlandt ontstaen zijn. Dit alles heeft de Alderhooghste Godt ghesien ende ghehoort / beneffens dat hy oock weet/ watter meer is tot de verborghenthept der ongherechtighept/ welck ghy inde Synodo ghewracht hebt/ behoorende/ dat mogelijck den menschen noch so niet bekent is. Door de ooghen Godts is mede naeckt ende ontdeckt uwe menigerlepe valschept/ dat ghy uwe meest

aenſtootelijcke leeringen (oock die ghy met onderteeckeninghe uwer handen belooft hebt/den volcke te ſullen implanten) loochent/ bedeckt/ bewimpelt/ verſchoont/ om in ongunſte van de menſchen niet te vallen/ende u niet alleen in de kercken te vinden; dat ghy u niet ſchaemt hier ende daer voor te gheven/de ſelve leere te leeren/ die de gebannene Predicanten vereondight hebben/ende dat ſy niet om haer Leere/ maer om andere ſaken/ die ſy onder de ledē hadden (O leugen-geeſt! de ſententie bewijſt het contrarie) in ballinghſchap uytghevoerpen zijn/ alles/om het volck van de Remonſtranten afkeerigh te maken/ ende tot u te trecken: dat ghy oock/ om voor de wreethept der vervolginghe niet hatelijck by het volck te worden/ de ſchuldt van u tot de Magiſtraten afwijſet/ nochtans niet eommende met waerhepdt/ oock niet willende ſegghen/ dat u miſhaeght/ 'tghene van de Magiſtraten ghedaen wordt/ veel wepnigher met eenigh woordt by de Magiſtraten arbepdende/dat hare Placcaten te niete ghedaen/ende de Remonſtranten van de vervolginghe bevrijdt moghen worden. Even ſo repne herten ende handen ſult ghy in deſen tot Godt opheffen/als de Schriftgheleerde der Joden/Chriſtum overgelevert hebbende in de handen Pilati/ ſuyver waren ende bequaem om het Paſcha na den wille Godts te houden. Soude Godt tot alſulck werck/ ende ſodanighe lieden/by hare booſhept noch blyvende/ ſynen ſeghen gheven? hy ſal ſeghenen ende voortplanten/ oock in't midden des crupees/ die ſonder op pets te ſien/ dat in de werelt ghewin geachtet wordt/ ſyn eere/ de bevorderinghe ſyner ſalighmakende waerhept/ eñ de verbeteringhe/ooch ſalighept/des volcks ſoecken. Dit doen de Remonſtranten: ſo ooek pemandt der ſelve pet anders ſoeekt/die ſal Godts oogen niet ontvliedē. Maer u aengaende/ vreeſt uwe bovengemelte Schrijver niet ſonder oorſake voor een gevaerlijcke recidive. Ghy hebt voor deſen gheelaeght/ eranck te zijn/ om dat de Remonſtranten neffens u Gode ende den Lande ten dienſte/ hare Religie openbaerlijck oeffenden; ende ghy hebt haer/hoewel ſy ſochten met u in vrede te leven/ upt de Synagoge/ eñ oock/de macht der Overhept daer toe misbruyckende/ upt het Landt ghevoerpen: maer nu conde wel de toorn Godts u een ander partije verwecken/ die met metalen argumentē diſputerende/ daer door ſy uwes Synodi medegenooten in de Paltz alreede in een ſware eoortſe hebben doen vallen/ u ſouden moghen een doodtlijcke ſieckte haeſt aenbrengen/ ende of hem Godt des Landts noch wilde ontfermen(daer toe een peder met boetveerdige ende heete tranen geduerighlijck in ſyne gebeden moet aenhouden) om der onnoofele wille/ die met u in't verdriet comen ſouden/ ſult ghy noch ſonder vreeſe van recidive niet zijn: wāt ghy hebt u inghebeeldet/ een wonde in u lichaem ontfanghen te hebben/ door dien de Remonſtranten eenighe uwe dolinghen ontdeckten; maer als de Remonſtrantſche Leere door Godts genade claer aen den dagh comen ſal/ ende de menſchen de clepne openinge/ die ghy van u ſchade-

lyck

lyck ghevoelen in de Synodale Canons ghedaen hebt/ te rechte verstaen sullen/ so sult ghy reden hebben/ om van cranckheyt te bedde te vallen. Wildet ghy na mp lupsteren/ ick soude u raden/ een heylsaem preservatyf tydelyck daer teghen te ghebruycken: welck sal zyn/ dat ghy met hertelyck leetwesen over alle uwe voorgaende ende jeghenwoordighe bitterheyt u voor den hooghsten Godt verootmoedigende/ bekennet/ dat ghy uwe Synodus onbillicken gehouden hebt; dat ghy seer schadelycke leeringhen onverstandighlyck ghearresteert/ ende de waerheydt Godts ghecondemneert hebt; dat ghy t'onrechte de Dienaren Christi uptghevorpen hebt; dat ghy ongodlyckheyt veroorsaeckt hebt / dat vande hooghe Overheydt Placcaten uptghegaen zyn / om 'tgheheele Remonstrantsche ghesachte / soo vele eñ groote bloeyende Gemeynten Christi/met nae't lichaem (als Hamans tegen den Jodē dede) gedoodet/maer na der ziele/ door berooving vande spyse/ die haer ten eeuwigen levē dient/ in de geestelycke doot (welck veel swaerder is) neder te storten/ ende niet te min haer oock onder vreese van lichamelycke doot te houden. Dit alles met oprecht berou bekennende / sult ghy moeten heyghlyck Gode ende Christo beloven/dat ghy van sulcke onchristelycke werckingē u onthoudende/sult voortaen de waerheyt met ongepassioneerden gemoede upt de heyghe Schrifture ondersoecken; de bekende waerheyt plaetse geven; over niemants conscientie heerschen; een yegelyck met den geest der sachtmoedigheyt onderwysen/ eñ oock onderwysinghe van andere ontfanghen; mede die van u in opinien verschillen goedertierentlyck dragen / ende haer behulpsaem zyn om in vryheyt der conscientie Godt Almachtigh te moghen dienen. Alsulcke bekentenisse ende belofte/in practycke gestelt zynde/ met bygaende Godsaligheyt wandel na alle ghebooden Godts/ sullen u tegen alle aenstaende swarigheden seer heylsaem zyn. Indien ghy na dese raedt niet lupstert / maer in uwe voorighe weghen voortgaet / so sullen de Remonstranten/ niet nalatende voor u te bidden/u Gode bevelen; ende danckende synne hooghe Mat/ dat sy van u uptgevorpen zyn/ cloeckmoedighlyck voortgaen om een yeder te waerschouwen tegen uwe heyloose leeringhen ende ongodlycke proceduren / mitsgaders de waerheyt/ die na Godsalichevt is/ door leeringhen/ goedt exempel des levens/ ghevanghenissen / tuchthuysen / ende de doot selve te bevorderen. So daerenteghen uwe herte weeck wordt / ende ghy dese goede raedt betrachtet / so sullen sy hopen / dat noch de droevighe scheure Josephs sal moghen gheheelet worden; ende Godt voor u danckende/ sullen sy met u in den ghebede aenhouden/ dat hy om synes grooten Naems wille hem over ons ende onse lieve Vaderlandt noch wil erbarmen: Gelyck ick mede den selvighen Godt ende Vader Christi jeghenwoordelyck bidde/ dat hy u hier toe gheve verlichtede ooghen des verstandts / uwe herten van alle quade passien ontledighe / ende u in synne wegen leyde: op dat wy als schapen Christi vreedsamelyck

met malcanderen levende/ te samen in oprechtigheyt onder hope des eeuwigen levens hem dienen moghen door Jesum Christum/ Amen.

Aenspraeck

Aen de Remonstrantsche Predicanten / ende Ghemeynten/die in de Vereenighde Nederlanden om de voorstandt van de Evangelische waerheyt ende vryheyt der consciencien verdruckinge lyden.

Myne seer lieve ende waerde Broeders ende Susters in Christo Jesu; den arbeydt/ om dese voorgaende poincten met haer bewijs by malcanderē te stellen/ hebbe ick aldermeest om uwent wille/ende tot uwe profyt op my ghenomen; ende voornemelyck ten tweerley opsichte. Want ten eersten hebbe ick daer op ghesien/dat ick hier door de gene/ die u sonder oorsake haten/ ende t'onrechte vpantlyck vervolghen / soude comen tot nadencken brenghen / ende hare ghemoederen vreedsame gedachten jegens u ingenereren. Het welcke indien my geluckt/sal het merckelyck tot uwe profyt dienen: overmits ghy dan sekerlyck verademinghe/ ja metter tyt volcomen verlossinghe / van uwe swaere verdruckinghe te verwachten soudt hebben. Maer indien ick in desen te vergheefs mochte ghearbeydet hebben/ gelyck ick niet sonder oorsake seer vreese / so sal het my doch aen myn ander oogen-merck niet feylen: welck is/dat ghy door dit tractaetgen aengaende verscheyden saken/ die nu ter tyt dickmael in bedenckinghe comen / tot naerder kennisse soudet ghebracht worden; doch insonderheyt vast ende seker bericht ontfanghen / dat ghy / onaengesien de Placcaten vande H H. Staten Generael/ ende de strenge executien/ mitsgaders allerhande cruys ende verdriet/ in de oeffeninghe van uwe Godts-dienst voortvarende/ende tot dien eynde afghesonderde vergaderinghen houdende / wel doet / ende behoudens goede conscientie/ ofte sonder te overtreden Godts ende Christi ghebodt/ niet anders condt doen. Het welcke te rechte verstaende/ ende van de waerheyt verseckert zynde / sult ghy een ghewenschte ghemoedtsrustigheyt des ghemoedts daer van weeh draghen / tot uwer sonderlinghe versterckinghe in alle cruys ende lyden. Want een goede conscientie/dat is/sekere kennisse/dat 'tghene wy doen van Godt bevolen is/ende hem behaeght/is het aldersachtste oorcussen/om in't midden van swarigheden met vrolyckheyt daer op te rusten / ende oock een onwinbaer gheweer ofte wapen teghen alle vpanden ende hare vpandtlycke aenslaghen. Dit dan so zynde / weest ghetroost in uwe verdruckingen/ende gaet voort in uwe aenghevanghen werck: ver-

traghet niet/ maer volherdet ten eynde toe / so sult ghy Gode aengenaem zijn. Ghy trouwe arbeyders in het Werck des Heeren / ende mijne medecampers onder de baniere Christi / staet voor de Ghemeynten uwes Godts ; staet voor de waerheyt / die de werelt/ eerst in Christo/ daer na in synne Apostelen/ ende andere heylighe mannen/ nu oock in u lieden veroordeelt heeft / maer op de H. Schrifture ghegrondt/ende u van Godt bekent gemaeckt is. Houdt u als mannen/ weest sterck/ende wacker in allen dingen; volbrenght het werck van Evangelisten/ende bewijst sekerlijck uwe beroepinghe. Predickt het woordt/houdt aen tijdelijck eñ ontijdelijck/straft/drepght/vermaent met alle langhmoedighepdt ende leere ; vervullet den dienst / die ghy vanden Heere ontfangen hebt : besorght de cudde uwes Godts/niet om vuyl ghewins wille/niet eere van menschen soeckende; maer/gelijck ghy Gode behaeght hebt / dat hy u het Evangelium betrout heeft/ so spreeckt in alle verdmoedighepdt het woordt/ als Gode behaghende/ die uwe herten beproeft. Het is u noodigh/ te schrijven ende te spreken tot de schaepkens Christi van de ghemeene saligheyt : Het is recht/dat ghy/ so langhe ghy in dit tabernakel zijt/ niet ophoudet/ de Ghemeynte Godts door vermaningen op te wecken/ om te strijden voor het gheloove/dat eenmael den Heyligen ghegeven is. Ghy zijt tot wachters gestelt/ om voor de zielen des volcks te waken/ tot Predikers/tot ghesanten/om den wille Godts te vercondigen : ende so ghy hier in nalatigh zijt/ sal het bloet der gener/ die verlozen gaen/ van uwen handen gheeyscht worden. Daerom swijght niet / maer roepet inden name uwes Godts/ende verheffet uwe stemme als een basuyne. Het is nu de tijt: want verscheurende wolven de overhandt nemen/ende de schapen loopen perijckel. Wachters waket/eñ waerschout het volck : roept sonder ophouden / op dat sy de stemmen der ghene/ die gheen Herders en zijn/ niet en volghen : maeckt uwe toehoorders bekent/hoe schadelijck ende schandelijck de Dortsche grouwelen zijn/die-men nu met gewelt soeckt in te voeren: betuyght hen/ dat sy/ van so heyloose spijse vliedende/ hun houden aen de saligmakende waerheyt/ ende waerdighlijck de selve wandelen/ om het Coninghrijcke te beerven/daer toe sy geroepē zijn. Eñ ghy/altoos voor oogē hebbende de spreucke Pauli/wee my,ist dat ick niet Evangelizeere,eñ gedenckende/dat ghy reeckenschap van uwe bedieninge geven sult: wijckt niet een ure den genen/die onse vryheyt bespiedende/ soecken ons onder dienstbaerheyt te brenghen / op dat de waerheyt des Evangeliums onder ons moge staende blijvē. Staet hun tegen met alle cloeckmoedighepdt ende voorsichtighepdt. Weyet den hongherige Schapen de ghesonde spijse toe/ leerende/ soo veel moghelijck is/met Paulo / openbaerlijck ende inde hupsen/ by dage eñ by nachte. Godt sal met u zijn. Ghy oock mijne hertelijck-beminde Broeders ende Susters in Christo / weest op uwe hoede / ende draeght sorghe voor uwe zielen: wetende/dat de Contra-Remonstrantē de Leere Christi

niet

niet mede brenghen / maer tweedracht ende erghernisse maken teghen de Leere/die van de Apostelen gheleert is/ ende die ghy door de gheuade Godts aenghenomen hebt / so wijckt van henlieden / na de vermaninghe des Apostels/ ende hebt gheen ghemeenschap met hun in hare Gods-dienst. Siet toe/dat uwe zielen door haer schoon-spreken niet vergiftighet worden. Hare schandelijcke Leere weet ghy/ ende condtse lesen in hare Synodale Canons/nitsgaders in andere hare boecken : hare wreethept wordt ghy dagelycks aen goederen/ liehamen ende conscientien ghewaer / ende ghevoelt-se met smerte. Ghy verstaet ook seer wel / dat het der wolven / niet der schapen/ aerdt is/andere te vervolghen/ te rooven/bijten/ scheuren/ ende verslinden;welck ghy van dese lieden siet gedaen worden. Houdet u dan af van hare gemeenschap in den Godts-dienst/ op dat ghy met haer niet gherekent en werdet. Dancket Godt / dat hy u verlichtede ooghen des verstants ghegeven/ende van die dicke duysternisse verlost heeft.Looft ook syn heylige Name/dat hy u Herders verleent heeft/ die als oprechte Wachters ende Sienders u die sorgelycke Contra-Remonstrantsche clippen ontdeckt ende bekent ghemaeckt hebben; die noch/geen perijckel ontsiende/u daer voor waerschuwen;die uwe zielen te reehte met het levende woordt Godts weyden/ende den gewissen wegh ter saligheyt wijsen. Dese uwe Leeraers eñ voorgangers bekennet ; houdtse in eere om des woordts ende hares pvers wille; omheltse met oprechte liefde/ende volght hare voetstappen na: hoortse met vlijte; volght-se na/ofte doet-se selve tot u comen in huysen/schueren/kelders/velden/weghen/ na dat de ghelegenthept ende noodt verepsschen sullen. Waer het doode liehaem is/ daer vergaderen de Arenden : waer Christus is met syn Evangelio/ daer moeten haer laten vinden die na der ziele ghespysighet willen worden : aenmerekt maleanderen tot ontsteeckinghe des pvers : vermaent ende versterckt maleanderen. Can't eenighsins in uwe huysen geschieden; verschoontse of spaertse niet / maer acht het haer meeste eieraet te zijn/dat sy ten dienste Godts ghehepliget worden: die rijck zijn/ende vele commoditeyten hebben / behooren den armen met haer exempel voor te gaen. Isser dannoch reden/daerom dat het tot bevorderinge van de waerhept anders dient te ghesehieden / men gebruycke Godlijcke / niet vleeschelijcke / voorsichtighepdt : de eenvoudighept der Duyven moet altoos behouden / dat is / teghen de reehte aerdt der Christenen niet misdaen / ende 'tghene tot haer ampte behoort niet naghelaten / worden. Met dese cautie magh-men hem wel wachten voor de menschen/ ende voorsichtighept ghebruycken. Beghreft u in haghen/ bossehen/ op duynen / aen de oever van de Zee ; ja cruypt in holen ende speloncken der aerde by maleanderen/liever/dan dat ghy uwe Godes-dienst gantschelijck ontbeeren / u selven onder conscientie-dwangh buyghen/ ende uwe lieve kinderen met hare nacomelinghen door uwe flaeuwighept ende slaphertighept in so ellendige sla-

vernye

vernye brenghen soudet. Ick wete wel / dat de Satan uwe wederpartije op de been is / woedende ende rasende gantsch seer / dewijle hy weet / dat syn tijt cort is / om u van de waerheyt / die na Godtsalighept is / af te leyden / ende in de oeffeninghe uwes Gods-dienstes te doen vertraghen : doch ghy weet / dat dese boose gheest aen den Heere Jesum / welcken ghy dient / niet en heeft / ende over sulcks oock teghen u / met syn gheestelijcke wapenen aenghedaen zijnde / niet en vermach. Ende wat zijn doch des Satans wapenen / daer door hy u soude connen verschricken ? hy heeft hem eerst in een Enghel des Lichts verandert / ende volghens ghepretendeerde Kerckelijcke ordre door een hepligh-genaemt Synodus / inder daet gheensins sodanigh zijnde / de waerheyt Godts / die ghy aenghenomen hebt ende beleydt / ghecondemneert / om door desen glantz uwe oogen te verdupsteren / ende u niet den hoop / die misleydet wordt / aen een zijde af te trecken. Maer ick behoeve u van desen Synodo niet veel te seggheu: het is ghenoegh bekent wat daer van te houden zy. Ende ghy weet / dat een daer ghetuyghenisse van de H. Schrifture meer by u gelden moet / dan alle beslupten ende decreten van thien dupsent menschen / hoe naem-rijck sy oock moghen wesen. By exempel / de Schrifture sept uytdruckelijck / dat Godt wil, dat alle menschen saligh worden, ende tot kennisse der waerheyt comen, 1. Tim. 2. 4. oock / dat Godt niet wil, dat yemant vergae, maer dat sy alle tot bekeeringe comen, 2. Pet. 3. 9. Laet nu alle Synoden / Concilien / hoe aensienlijck die moghen zijn / ter contrarie beslupten / dat Godt het meerendeel des menschelijcken gheslachts sonder aensien van haer ongheloove ende onghehoorsaemheyt / absolutelijck van eeuwigheydt tot de verdoemenisse gheordineert heeft / ende haer de ghenade / die tot bekeeringe noodigh is / niet geven wil: sult ghy-se niet alle met reehte moghen / ende oock moeten voor een Anathema houden / om dat sy teghen Godts heylighe woordt strijden ? Doch tot uwer verstereckinghe / om de hoedanigheyt van meest alle / die inden Oortschen Synodo tegen de waerheyt ende de voorstanders der selve ghedondert ende gebliremt hebben / mitsgaders die hare decreten tot onruste des Vaderlandts ende verstooringhe der Gheinepnten Christi hardt drijven / te kennen / beschouwet haerlieden neerstighlijck / ende letter met eenen voorts op dese beschrijvinghe des Apostels Pauli / In de laetste daghen sullen comen sware tijden: want daer sullen menschē wesen, henselven liefhebbende, geltgierigh, vermetelijck, hoovaerdigh, lasteraers, den ouderen onghehoorsaem, ondanckbaer, onheyligh, sonder natuerlijcke liefde, sonder verbondt, valsche beschuldighers, onmatigh, hardt, sonder liefde tot de goede, verraders, roeckeloos, opgheblasen, die de wulpsheyt liever hebben dan Godt: hebbende een ghedaente der Godtsaligheyt, maer de cracht daer van hebben sy verlochent. Ende daer na / Gelijck Iannes ende Iambres tegen Mosen stonden, also staen dese oock tegen de waerheyt, menschen met verdorven sinnen. 2. Tim. 3. vers. 1. tot 9.

Ick ſal niet ſeggben/dat de Synodale Vaders ende hare mede-dzyvers aen alle deſe dingben ſchuldigh zyn: maer ghy/ vergheliickinge ghemaeckt hebbende/bedenckt/ of niet de bevindinge u leert/dat deſe lieden onder de ghene/ die dooz de Apoſtoliſche beſchzyvinghe afghebeeldet zyn/wel vooz aen mogen gheſtelt wozden. Maer hoe ſult ghy u ontrent de ſodanighe houden? D'Apoſtel ſept ter ſelver plaetſe/ wendt u af van ſulcken: ende op dat ghy vooz hen niet ſchzicken ſoudet/ ſpzeeckt hy noch voozder alſo/ maer ſy en ſullen niet meer voortgangh hebben: want hare uytſinnigheyt ſal een yeder openbaer worden. Laet ons dit vertrouwē op den Heere oock hebben: hy ſal zyne waerheydt de handt bieden/ende menſchen-leeringhen te ſchande maken: het ſal hun niet helpen/ offe onder de name van particuliere perſonen/ofte van Synoden ende Concilien vooz den dagh comen. De Satan heeft oock al gheſien/ dat hy dooz deſe ſchyn-heyligheyt niet can tot zyn voornemen comen; ende over ſulcks/ een ander perſoon aennemende/ heeft hy hem voozts vertoont/ als een Vorſt des werelts/ dooz de ſchoon-ſchynende goederen des werelts/ ter eener; dooz't ſwaert ende de vervolginghe ter andere zyde ſoeckende te weghe te bzenghen/ tghene hem in den vozigen aenſlagh ghemiſt heeft. Hy doet ſchoon vooz de eere/ officien/ ampten/ dignitepten; de ryckdommen/gagien/penſioenen/ vereeringhen; de ruſte ende 'tghemack in deſe werelt/ om daer dooz u lieden/als dooz een bedzieghelijck aes aenghelockt zynde/ in't ſtrick der ſlavernije te bzenghen. Daer zyn oock ongheluckighe menſchen/ die haer dooz dit middel hebben laten ghevanckelijck weeh voeren/ om in de armen des werelts gemackelijck te ruſten: of hare conſcientien ruſte ende vzede ghevonden hebben/laten wy Godt oozdeelen. Maer ghy/ myne beminde/hebt ghe-leert/dat u van Chriſto bevolen is/ Hebt de werelt niet lief, noch wat in de werelt is: iſt dat yemant de werelt lief heeft, de liefde des Vaders is in hem niet: want al wat in de werelt is, de begheerlijckheyt des vleeſches, de begheerlijckheyt der ooghen, ende de grootſheyt des levens, en is uyt den Vader niet, maer is uyt de werelt: ende de werelt vergaet ende hare begheerlijckheyt: maer die de wille Godts doet, blijft inder eeuwigheyt. 1. Johan. 2. 15. 16. 17. Ghy weet/ dat een voornaemt deel van de ſuyvere ende onbevleckte Godts-dienſt vooz Godt de Vader is/hemſelven onbevleckt houden van de werelt. Jac. 1. 27. 28. Dat de ſalighmakende genade Godts/die allen menſchē verſcheuen is/ons onderwijſt/dat wy moeten verlochenē de wereltlijcke begeerlijckheden, Tit. 2. 11. 12. dat het ſeer ſozgelijck is/de beſmettingen der werelt door de kenniſſe Chriſti ontvloden zijnde, wederom in de ſelve verwerret, eñ daer van overwonnen te worden, 2. Pet. 2. 20. Ghy zyt oock indachtigh der woozden des Heerē/ wat ſal het een menſche baten, of hy de geheele werelt wonne, eñ ſijn ziele verlieſt? ofte wat ſal een menſche gheven, daer hy ſijn ziele mede weder loſſe? Matth. 16. 26. Daeromme ſult ghy u (ghelijck ick vertrouwe/ ende daer toe ick u

oock

ock inden name Chzisti vermane) van de hoere des werelts niet laten bekozen/ om haer te gevalle de bekende waerheydt Chzisti af te gaen / ofte der belijdenisse des selven / u te schamen. Ghy moet u te edel van ghemoedt ende te hoogh van afcomste houden/dan dat ghy u tot dit nietighe aerdsche poppe-werek nepghen soudet. Ghy zijt Godts kinderen/ ende gheroepen tot besittinghe der hemelsche erve: Wijst de werelt met alle haer cieraet van der handt / als die ghy niet en kent / ende des aenschouwens niet waerdigh achtet. Houdet met Mose/ de versmaethept Chzisti meerder rijcdom te zijn/dan de schatten van Egypten: achtet met Paulo alle dinghen schade ende dzeck te zijn/om Chzistum te winnē. Laet uwe burgerschap in de Hemelen zijn/ende soeckt het gene/dat daer boven is/daer Chzistus is sittende ter rechterhandt Godts. So doende / sult ghy onbeweeght staen teghen dese fenijnighe schichten des Satans; ende hy sal te vergheefs arbepden/ om u uwe eerstgeboozte booz een schotel wereltsch moes/ (ja vergift) af te coopen/ofte u tot pet onbehoozlijckx te bewegen/om te mogen de tijtlijcke nuttighept der sonde gebzupcken. Maer sal de Satan de sodanighe dan boozraen in bzede laten? neen hy gewisselijck: hy heeft noch andere wapenen/daer mede hy alsulcke lieden bespzinght. Hy toont een schzickelijck gelaet; hy woedet in toozn ende grimmighept; hy doet de werelt haer swaert upt trecken/ ende hare boghe spannen teghen de sodanighe; de Magistraten / Leeraers/ de ghemeene man maeckt hy op/om/ peder na syne ghelegheníhept/ de selve met bitterhept ende wzeethept te overvallen. Hier upt ontstaen dan Placcaten/ende de executien der selve booz bannissementen/ ghevangenissen/beroovingen ende confiscatien van goederen/ dooden eñ wozgen. Behoeft ofte begeert ghy bewijs hier van? 't is onnoodigh: want ghy siet het booz uwen ooghen/ende gevoelt het: Ghy zijt navolghers ghewozden van de Ghemeynten / die in Judea te Thessalonica ende in andere plactsen gheweest zijn; de welcke van hare eygen gheslachte vervolght wierden: ende also lijdet ghy nu ock van de gene/die met ende onder u woonen/ ja van uwe Nabupzen/ vzienden ende magen. Sult ghy hier booz beswijcken? inde andere aenslagen den Satan hebbende doen wijckē/ sult ghy booz dese nedergevelliet wozden? dat late de goede Godt verre van u zijn. So u lieden de werelt haet, sept Chzistus/so weet, dat sy my eer dan u ghehaet heeft: hadt ghy vander werelt geweest, de werelt soude het hare lief hebben; nu om dat ghy vande werelt niet en zijt, maer ick hebbe u uyt de werelt uytvercoren, daerom haet u de werelt. Gedenckt des woordts, dat ick u gheseyt hebbe, de dienstknecht en is niet meerder dan sijn heere: ist dat sy my vervolght hebben, so sullen sy u oock vervolghen. Joh. 15.18.19.20. Het Evangelium Chzisti is een woozdt des cruyces; ende niemandt can Chzisti Discipel zijn/ ten zy dat hy syn cruyce dagelijcks opneme/ ende versake syn eygen leven. Matth.16. Luc.14. De geloovige verheugen haer ende roemen in het cruyce / Rom.5.3.

Galat. 6.14. Ende niet sonder oorsake/ want de Heere selve sept tot haer/ Saligh zijt ghylieden, als u de menschen versmaden ende vervolghen, ende alle quaet teghen u spreken, lieghende om mijnent wille: verblijdt ende verheught u: want uwe loon is groot in de Hemelen, Matth. 5.11.12. Daerom/ mijne Broeders ende Susters in Christo/ laet u niet vreemt zijn/ als ghy in vele verzuchinghen comt: 'tis het lot der Christenen; 'tis de beker/ die Godt sijne kinderē laet inschencken tot haerder beproevinghe: 'tis ghenade by Godt/ ende tot uwe saligheyt dienende/ dat ghy om Christi eñ sijns Evangeliums wille vervolginghe verdraeght. Ghedenckt met hoe grooten wolcke der ghetuygen ghy ommermingh zijt/ om haer exempel navolghende volstandelijck te loopē den strijdt/ die u voorgeset is. Siet op dē Leydtsman ende volmaker des ghelooffs Jesum/ dewelcke voor de vreughde/ die hem voorgheset was/ heeft het cruyce verdragen/ eñ de schande veracht: ende is nu geseten ter rechterhandt des throons Godts. Overleght/ dat dese uwe Heere Jesus sulck een teghenspreken der sondaren teghen hem gheleden heeft/ op dat ghy niet slaen en werdet/ ende slap in u ghemoedt. Hebr. 12.1.2.3. Soo dan vertraghet niet: laet uwe moedt u niet ontvallen/ laet uwe yver niet verflaeuwen. Noch aensienlijckheyt (die doch gheene is) des Dorpschen Synodi/ noch de bedrieghelijcke eere/ rijckdom ofte ghemack des werelts/ noch eenigh cruys ofte lijden/ laet so vele by u vermoghen/ dat ghy daeromme de belijdenisse der waerheyt/ die ghy aenghenomen hebt/ ofte de oeffeninghe uwes Christelijcken Gods-dienstes soudet nalaten. Weest stantvastigh ende onbeweeghlijck/ altoos overvloedigh in het werck des Heeren; wetende dat uwe arbeydt niet ydel sal zijn inden Heere. Bewijst u/ Helden te zijn inden dienste Christi. Strijdt den goeden strijdt des geloofs/ ende grijpt na het eeuwighe leven/ tot welcke ghy gheroepen zijt. Maer hier wordt mijn rijsende ghemoedt neder waerts gheperssет/ ende mijn vroljck herte met droefheyt overstolpt. Seghtghy/ waerom? om dat ick/ overdenckende/ hoedanigh het leven ende de wandel zy der ghene/ die de waerheyt met ons belijden/ ende roemen voor te staen/ groote ende uytmuptende fauten in velen vinde. De Apostel beschrijft eenighe menschen met dese woorden/ dat sy Godt gekent hebben, ende hebben hem als Godt niet geeert, noch gedanckt: maer zijn ydel geworden in hare gedachten, ende haer onverstandigh herte is verduystert gheworden. Daer sy hen selven wijs hielden, zijn sy dwaes geworden. Eñ daer na: Vol aller ongerechticheyt, hoererije, ercheyt, gierigheyt, boosheyt, vol nijts, moorts, gekijfs, bedroghs, booser zeden, oorblasers, achterclappers, Godt hatende, versmaders, hoovaerdigh, opgheblasen, vinders der booser dinghen, den ouderen onghehoorsaem, verstandeloos, trouweloos, sonder natuerlijcke liefde, sonder verbondt, onbarmhertigh: welcke Godts recht wetende; als dat, die sulcks doen, den doot waerdigh zijn, en doen niet alleenlijck sulcks, maer hebben oock een

welbe-

welbehaghen inden ghenen, die't doen, Rom. 1. 21. 22. 29. 30. 31. 32. Als-men in desen spieghel de ghenaemde Chzistenheyt beschouwet/ salmen niet (eplaes) al te groote ghelijckenisse vinden: hebben niet ooch de Remonstranten/ so wy nu ghenaemt worden/ al een goede aenpart aen dese beschrijvinghe: vintmen niet in hen lieden grove lineamenten/ streechen/ rimpels ende vlecken/ met dese afbeeldinghe over een comende: Ghewisselijck/ groote ende grove sonden die met woorden ende wercken begaen worden/ hebben de overhandt ooch by de onse. Sonden/ die by andere ghesintheden/ ja by de ghemeene wereltsche menschen gevonden worden/ groepen ende bloepen ooch by niet weynige van de onse. Hierom gaet het ons so qualijck: het is onser hooghevt schuldt/ dat wy also gegeesselt worden/ het is onser ongehoorsaemheyt schuldt/ dat wy also gestraffet worden. Te rechte moghen wy onse herten met tsamen onse handen opheffen tot Godt inden Hemel/ ende seggghen/ Wy/ wy hebben gesondight/ ende zyn ongehoorsaem gheweest/ daerom hebt ghy met recht niet verschoont/ hier is te soecken ende te vinden de eerste oorsaeck van onse ongheluck ende onheyl. Ondergrondet uwe weghen; scheurt uwe herten/ weenet ende huplet om uwer sonden wille. In sonden levende/ hebben wy te voren den Hooghsten Godt vertoornt/ ende hem de roede in handen ghegheven: ende noch zyn wy vele de selvighe/ ende wandelen de oude paden: de sonden cleven ons so vast aen/ dat sy door het crupce niet afghewreven/ ende door de oven der ellende niet uptgheperssct connen worden. Och mijn volck/ verlaet u niet op leughenen/ met den Joden roepende/ hier is den Tempel des Heeren/ hier is den Tempel des Heeren. Denckt niet/ dat Godt hem laet paeyen met de belijdenisse des monts/ als uwe herte verre van hem is/ ende ghy hem met uwe daet verloochent. Godts salighmakende waerheyt te hebben/ die te hooren predicken/ met den monde te belijden/ voor te staen/ daerom verbolght te worden/ sal u niet ter salighevt ghedijen; ten zy ghehoorsaemheyt daer by come/ die alleene voor Godt geldt. Hebt ghy kennisse van de waerheyt Godts/ ende weet ghy de wille uwes Godts meerder dan andere/ so ghy die niet en doet/ wat can anders daer uyt volghen/ dan dat swaerder oordeel over u gaen sal? Het is een over groote ghenade ende weldaet Godts/ dat/ de schadelijcke leeringhen der Contra-Remonstranten u ontdeckt ende bekent ghemaeckt zynde/ de heylsame waerheyt des Evangelij u verscheuen is/ ende dat die selve/ niet teghenstaende dese swaere verbolgunghe/ u noch ghepredickt worde: ghy doet ooch wel/ dat ghy de selve hoort/ volght/ belijdt/ voorstaet: maer hier mede moet ghy niet verghenoeght zyn: dese ghenade Godts ende heylighe Leere roept u tot boete ende ware beteringhe uwes sondighen levens. Remonstrants ghesint te zyn/ sal niemandt de salighevt ghe-ven/ ten zy dat hy de ghebooden Godts ende Chzisti onderhoude. Die haer op de belijdenisse des monts verlaten/ sullen van Chzisto hoo-

ren/ Wat noemt ghy my Heere, Heere, ende doet niet tghene ick u segge? Ende/ Niet een yegelijck, die tot my seyt Heere, Heere, sal in het Coninghrijcke der Hemelen comē, maer die daer doet de wille mijns Vaders, die inde Hemelen is. Sy sullen met de dwase Maeghden de deure des Hemels gesloten vinden/ende hooren de droevige stemme/ Ick kenne u niet. Daerom/is u de Leere lief/die so heylsaem is/eñ met so groot perijckel eñ met so vele strijts u vercondight wordt; gaet u de eere Godts ende Christi ter herten; soeckt ghy met ernste uwe saligheyt/ soo bidde ick u door de barmhertigheden Godts/ ende betuyghe/ ja bevele u inden name Jesu Christi/ wasschet u/ suyvert u/ reynight u/ doet het boose wesen van u: besnijdet de voorhupt uwes herten; bedwinghet uwe tonghe/ dat sy gheen quaet en spreke; bewaert uwe oogen/ dat sy na ongodlijcke dinghen niet en lupsteren; maeckt een verbondt met uwe oogen/ dat sy niet na ydelheyt en sien. Weest in gheenen dinghen de werelt ghelijckformigh; maer leght af den ouden menschē/ dat is/uwe boose oude wandelinghe/die door de begheerte der dwalinge verderft; crupcight het vleesch met sijne begheerten; doodet de wercken des lichaems door den gheest; doet het lichaem der sonde te niet/ op dat se voortaen in u de overhandt niet en hebbe. Wordt verandert in den geest uwes gemoets; gheloost in den Heere Jesum Christum; bewijst uwe gheloove door uwe goede wercken; begeeft uwe lichamen Gode tot een levende/heylighe/welbehaghende offerhande; doet aen de nieuwe menschē/ die na Godt gheschapen is tot [ofte in] ware gerechtigheyt ende heyligheyt; leeft godsaligh lijck/ rechtvaerdigh lijck ende matigh lijck; laet Christus een gedaente in u hebben; ja/ laet uwe leven voortaen sodanigh zijn/ dat niet ghy/maer Christus in u leve. Het sal u in desen allē aen noodighe ende ghenoeghsame ghenade Godts niet ontbrecken: ende de Leere der Remonstranten sal u ten hooghsten daer toe dienen ende bevorderlijck zijn. Tot u come ick nu/ O oprechte herten/ ende Godsalige zielen/ die ghy uwe consciencien met reyn water gebadet hebt/ ende Christo in ghelijckmakinghe sijnes doots ende sijner opstandinghe aenghewassen zijt. (Godt geve/ dat ghy veel in ghetale voor sijne oogen bevondē mooght wordē.) Laet mijne voorgaende woorden uwe heyligh ghemoedt niet quetsen; sy zijn tot u niet gesproken; ghy zijt Gode lief ende aenghenaem in Christo: maer niet te min bidde ende vermane ick u/ wachtet u liedē/ dat ghy niet door der godlooser dwalinghe verleydt zijnde/ van uwe vastigheyt af en valt: maer wast inde ghenade ende kennisse onses Heeren ende Salighmakers Jesu Christi: wert vervult met de kennisse sijnes willen/ in alle wijsheyt ende gheestelijcken verstande: dat ghylieden meught wandelen waerdighlijck den Heere in alle behagelijckheyt/ tot alle goede wercken vruchtbaer; versterckt met alle sterckheydt/ na sijne eerlijcke cracht tot alle lijdsaemheyt eñ langhmoedigheyt met blijschap. Laet allesins blijcken u werck des gheloofs/ uwe arbeydt der liefde/ ende

de ghe-

de ghedurſaemhept der hope. Godt / die het goede in u begonnen heeft / die ſal het oock volbrenghen tot den daghe Jeſu Chriſti. Sodanighe zynde (O Vader aller barmhertighept / gheeft ons hier toe uwe genade/ende doet ons dit profyt upt het vper der beproevinghe behalen) laet ons de Leere der waerheydt / die ons van Godt gheghéven is/vaſt houden/ ende alle deelen onſes Chriſtelyeken ende van Godt geboden Gods-dienſtes in't heymelyck ofte in't openbaer/ na dat de noodt verepſſchen ſal / beſtendighlyck oeffenen. Laet ons der menſchen vreeſe niet vreeſen / noch eenighſins verſchrickt worden. Zyn de Placcaten van de Overigheden tegen ons ; wy gehoorſamen de gheboden Godts ende Chriſti : handelen de Officieren ons wreedelyck/de ghenade Godts ſal onſe ziele verquicken : worden wy van onſe goederen berooft; wy wetē/dat wy een beter goedt in de Hemelen hebben:worden wy gebannen ; de aerde is onſes Heeren met hare volheyt : worden wy in gevanckeniſſen ende Tuchthuyſen opgeſloten ; de gheheele Hemel ſal ons open zyn: worden wy van vrouwe ende kinderen afgeſcheurt ; wy moetenſe om Chriſti wille verſaken/ ende hy ſal-ſe verſorgen: worden wy gedoodet; Chriſtus ſal ons upt den dooden weder opwecken / ende het eeuwige leven geven. Maer in allen deſen laet ons vperige ghebeden tot Godt doen opgaen voor hooge ende laghe Overigheden/die ons t'onrechte (want wy teghen haer gantſch niet misdaen hebben) ſo bitterlyck vervolgen/ op dat ſy met tydelycke boete de ſchrickelycke toorn/die haer nakende is/ mogen voorcomen. Ghy/myne Broeders ende Suſters in Chriſto/upt-vercorene/heylighe ende beminde Godts/dit alles aenmerckende beſwyckt noch verſlaeut niet: houdt dat ghy hebt; betrachtet 'tghene u van Godt gheboden is;vvert daer in ; helpt daer toe/ende bevordert na u vermoghen alle middelen/ daer toe behoorende : ſchuyft het niet op maleanderē/ maer een yeder traehte den anderen voor te gaen/eñ goedt exempel te geven. Het gheldt de waerheyt Godts/ de oprechte dienſt Chriſti/de vryheyt der conſcientien voor u/ uwe kinderen ende nacomelingen; het geldt uwe eeuwige ſalighept. Waeght daer voor/ gelyck Chriſtenen toebehoort/ alles wat ghy hebt. Den loop volloopen/den camp volcampt/ ende het gheloove behouden hebbende / ſult ghy de croone der gherechtighept ontfanghen. Het licht-vergaende lyden deſes levens ſal in u wercken de boven-maten onbegrypelycke ſwaerte der eeuwiger heerlyckheyt. Hier op hopende/ ende met uptgeſtrechten halſe verwachtende/beſittet daerentuſſchen uwe zielen in lydſaemheyt/ ende laet uwe lydſaemheyt een volmaeckt werck hebben. Uwe Heere/die ghy dient/is ghetrouwe/ende ſal u niet verſoecken boven vermogen / maer ſal uptcomſte geven met de verſoeckinge: hy weet de ſyne upt alle lyden te verloſſen. Vertrout; ſyne comſte naerdert; hy is voor de deure/ om u te helpen. Seght met David tot uwe ziele : wat bedroeft ghy u, mijn ziele, ende zijt ſo onruſtigh in my? wachtet op Godt : want ick ſal hem noch dancken, dat hy mijn aenge-

ſichts

lchts hulpe ende mijn Godt is. Pſ.42.6.12. De Godt ende Vader onſes Heeren Jeſu Chriſti/vergeve ons allen alle onſe ſonden/ heyligh ons geheel volmaecktelijck/ ende beware ons onſtraffelijck inde toecomſte onſes Heeren Jeſu Chriſti. Hem, die boven alles, dat wy bidden, ofte dencken overvloedighlijck doen can na de macht, die in ons werckt, zy eere inder Ghemeynten door Chriſtum Ieſum in alle eeuwicheyt.

Amen.

Druck-fauten.

Pag.8.lin.23. voor Spaengien verballen leeſt Spaengien verclaert wordt verballen
Pag.14.lin.39. voor Kupters leeſt Richters
Pag.25.lin.2. voor Kupters leeſt Richters

So eenighe fauten meer gevonden worden / ſal de Leſer uit leſen believen te verbeteren.

19 fam.